

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Sociološki diskurs o terorizmu
-završni diplomski rad-

Mentor: doc.dr.Vedad Muharemović

Kandidat: Azra Cakić
Br.indeksa: 2211/2015

Sarajevo, maj 2018. godina

SADRŽAJ

ABSTRACT	2
1.0. UVOD.....	3
1.1. Predmet i cilj rada	4
1.2. Struktura rada.....	5
2.0. POJMOVNO ODREĐENJE TERORIZMA.....	7
2.1. Terorizam kroz perspektivu socioloških teorija.....	10
2.2. Pojmovno određenje terorizma u okviru savremene društvene fenomenologije.....	15
2.3. Organizacijski oblici savremenih terorističkih organizacija.....	18
2.3.1. Samoubilački terorizam	21
2.3.2. Strategije borbe protiv samoubilačkog terorizma	25
3.0. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA TERORIZMA	27
4.0. UZROCI I CILJEVI TERORIZMA	32
4.1. Tko postaje terorista?	34
4.1.1. Personalni identitet ili društveni akter kao nosilac terorizma	34
4.2. Moralni argumenti za terorističko djelovanje	36
5.0. RELIGIJA I TERORIZAM	39
5.1. Islamizam i terorizam	41
5.2. Rat protiv terorizma	43
5.3. Pokret međunarodnog džihada	46
6.0. TERORIZAM I MEDIJI	48
6.1. Pojava informacijskog terorizma	51
7.0. BIOTERORIZAM I UPOTREBA BIOLOŠKOG ORUŽJA.....	53
8.0. BIH KAO POTENCIJALNO UPORIŠTE TERORISTA	56
8.1. Radikalizacija i odlazak na ratište u Siriju državljana BiH	58
9.0. KRITIČKI DISKURS O GENEZI TERORIZMA.....	63
10.0. ZAKLJUČAK	69
LITERATURA	72

ABSTRACT

U radu se polazi od pretpostavke da savremeni terorizam predstavlja jednu od najvećih sigurnosnih prijetnji savremenog doba upravo zbog toga što je tokom 20. stoljeća, pod utjecajem sveukupnih globalizacijskih procesa, postao globalni fenomen. Globalizacija je ujedno proces koji oblikuje unutarnju i vanjsku politiku svake države, određuje uvjete ekonomskih i finansijskih aktera. Terorizam je sociopolitički ideološki konstrukt koji funkcioniše ambivalentno kao fenomen uvjetno rečeno društvenog terora i nesigurnosti kao prijetnja stabilnosti i globalnom razvoju, te kao fenomen jačanja određenih političkih interesa vladajućih političkih elita zemalja koje određene ciljeve (ideološke, geopolitičke, vojne, itd) žele ostvariti na ovakav način. Razvijene zemlje pod okriljem globalizacije ostvaruju povlastice, vodstvo, korist, nadzor, utjecaj i moć. Te zemlje su potpuno dominantne na svjetskoj razini. Takva dominacija postaje nepodnošljiva zemljama u razvoju, osobito zbog sve većega jaza bogatih i siromašnih koji se stvara na globalnoj razini. Socijalne nejednakosti predstavljaju jedan od vrlo značajnih stimulatora terorizma. Nejednakosti su vrlo često izvor frustracija, osobito ako se radi o uskraćivanju određenih ljudskih prava, što može dovesti do organiziranja u terorističke skupine.

Ključne riječi: globalizacijski procesi, savremeni terorizam, sigurnosna prijetnja, ljudska prava, socijalne nejednakosti

1.0. UVOD

Dvadeseti vijek, pored dostignuća koja se nesumnjivo mogu označiti kao napredak, ima niz različitih negativnih determinacija. S jedne strane, taj vijek reprezentira vijek znanstveno-tehničkog i tehnološkog procesa, rapidnog razvoja industrijalizacije, informatizacije, promjene u političkim ideologijama i paradigmama, ali i niz komponenti koje povrđuju čovjekov jednodimenzionalan karakter. U dobu napredne tehničke i tehnološke reprodukcije i u dobu tehnološkog totaliteta postaje mogućim govoriti o određenim društvenim fenomenima i djelovanjima koji svoj najveći efekat postižu kako na razini ideološkog tako i na razini informacijsko-tehnološkog napretka i to zahvaljujući, između ostalog, činjenici na koju je šesdesetih godina 20. stoljeća upozorio Marcuse:

„ Kao tehnološki univerzum, razvijeno industrijsko društvo je politički univerzum, posljedni stupanj u realizaciji specifičnog povijesnog projekta iskustva, transformacije i organizacije prirode kao pukog materijala podređivanja. U svom odvijanju projekat oblikuje sve rasuđivanje i akciju, intelektualnu i materijalnu kulturu. Kultura, politika i ekonomija se u medijumu tehnike stapaju u sveprisutan sistem koji guta, ili suzbija, sve alternative. Produktivnost i potencijal rasta ovog sistema stabiliziraju društvo i sadržavaju tehnički progres unutar strukture dominacije. Tehnološka racionalnost je postala politička racionalnost.“ (Marcuse, 1989, 16)

Nekada je činio marginalnu prijetnju međunarodnoj sigurnosti, ali od početka 21. stoljeća terorizam poprima šire razmjere i postaje globalni problem te kao takav označava novu fazu u razvoju međunarodnih odnosa i međunarodne sigurnosti. U radu dat je osvrt na terorizam kao sociopolitički fenomen koji neosporno utječe na postojeći društveni poredak i sociologija treba imati središnju ulogu u njegovom razumijevanju. Sociološki pristup podrazumijeva prije svega istraživanje i objašnjenje uzroka, dinamike i eskalacije terorizma u relaciji s drugim formama političkog nasilja i njegovog utjecaja na stabilnost i promjene sociopolitičkog poretka. Međutim, bitno je napomenuti da je terorizam rezultat nekoliko međusobno povezanih faktora: historijskih, političkih, socioloških, kulturoloških, ideoloških, religijskih, ekonomskih, psiholoških, te ga je iz tog razloga neophodno proučavati multidisciplinarno. I pored velikog istraživačkog interesa, terorizam je još uvijek jedna od kontraverznijih tema društvenih znanosti oko koje postoji niz dilema i nesuglasica. To nam jasno pokazuje činjenica da još uvijek ne postoji općeprihvaćena definicija terorizma što čini vrlo otežavajuću okolnost pri izradi strategiji njegovog suzbijanja. Međutim, nema efikasne borbe protiv terorizma bez otklanjanja uzroka koji dovode do terorizma te sveobuhvatne

strategije moraju uvažiti i taj segmenat. "Terorizam se generira primarno iz političkog područja. Rješavanje političkih problema zasigurno bi utjecalo na eliminiranje ili reduciranje terorizma. No, u tome i jest paradoks terorizma: teror onemogućava rješavanje političkih problema iz kojih se terorizam generira, a te probleme trebala bi riješiti upravo ona politika koja je uvjetovala nastanak terorizma odnosno politika kojoj se terorizam pojavio kao direktan odgovor." (Bilandžić, 2010, 82)

1.1. Predmet i cilj rada

Jedan od primarnih ciljeva ovog rada jeste pružiti temeljni okvir za razumijevanje terorizma kao i odgovor na pitanje zašto određene društvene grupacije koriste terorizam kao strategiju, zašto koriste teror kao instrument političke borbe, kao instrument za ostvarivanje političkih ciljeva. Dakle, potrebno je pružiti odgovore na pitanja poimanja savremenog terorizma, ko su teroristi i šta ih motivira na upotrebu ovog specifičnog tipa nasilja. Tri temeljna elementa koja čine okosnicu ovog rada su: uzroci koji dovode do političkog nasilja koje prerasta u terorizam, teroristički akti koje najčešće izvode terorističke organizacije, ali nerijetko i države, te protuteroristička politika kao i kritički diskurs o protuterorističkom djelovanju i različitom poimanju terorizma u cilju ostvarivanja i zaštite interesa pojedinih država. Stoga, kako bi razumjeli pojam terorizma kao fenomena s krajnjim političkim ciljem, potrebno je poznavati društvene odnose koji ga produciraju.

U radu je ukazano na sve suroviju borbu za prevlast među pojedinim zemljama koje su nosioci političke scene. Borba za kontrolu moći središnje je pitanje društvenog razvoja. Terorizam je jedan od načina za ostvarivanje političke moći i iz tog razloga bez uvida u pojam moći gotovo je nemoguće shvatiti društveni svijet koji nas okružuje. Sociolozi imaju različita mišljenja po pitanje pojmovnog određenja moći. Prema Maxu Veberu, moć je sposobnost da se vlastitom voljom drugima nameće željeno ponašanje. Dakle, podrazumijeva vjerojatnost da će jedan akter ostvariti svoj cilj unatoč protivljenju drugih aktera.

Terorizam bitno ugrožava sigurnost shvaćenu kao strukturni element opstanka i djelovanja pojedinca, društva, države i međunarodnog poretka, ali i kao jednu od osnovnih životnih funkcija i temeljnih socijalnih potreba. Terorizam zasigurno utječe na ukupne društvene, ekonomske, političke, vojne, ekološke i druge trendove i procese te način, kvalitetu i uvjete života savremenog čovjeka.

U radu se nastoji odgovoriti na zadane ciljeve na osnovu detaljnog pregleda literature, kao i provedenog istraživanja koje se odnosilo na odlazak i angažovanje bosanskohercegovačkih državljanina na ratišta u Siriji. Time se nastojalo prikazati koji su to oblici radikalizacije postojali na području BiH, u ratnom i poslijeratnom periodu, te koliko je to utjecalo na stvaranje imidža BiH kao mjesta za potencijalno uporište terorista. Korišteni izvori podataka za pisanje rada su elektronske baze podataka odnosno časopisi, znanstvene i stručne publikacije, novinski članci, kao i podaci prikupljeni od nevladine organizacije Atlantska inicijativa, te podaci Obavještajno sigurnosne agencije BiH.

1.2. Struktura rada

Rad se sastoji od deset osnovnih poglavlja. Prvo poglavlje je uvodno poglavlje u sam rad, a ukratko opisuje predmet, ciljeve i strukturu rada, te metode prikupljanja podataka.

Drugo poglavlje, pod nazivom „Pojmovno određenje terorizma" daje opći uvod u temu rada kroz definiranje samog pojma, ukazujući na samu problematiku oko definicije terorizma, i pruža kratki osvrt na razlike između starog i savremenog terorizma, njihove organizacijske oblike kao i karakteristike samoubilačkog terorizma kao njegovog najekstremnijeg oblika. Analizom se uočava da samoubilački terorizam postepeno postaje globalni fenomen: četrdesetak država diljem svijeta suočeno je s ovim oblikom terorističkog djelovanja.

U trećem poglavlju pod naslovom „Povijesni pregled razvoja terorizma" daje se historijski prikaz razvoja terorizma kroz različite vremenske okvire od svog začetka pa da danas. Posebno je interesantno da je terorizam, kao način djelovanja, u dva stoljeća imao suprotne konotacije i obilježja. U početnom razdoblju terorizam je bio poželjan oblik ponašanja za tadašnje državne vlasti, sredstvo za konsolidaciju i uspostavu vlasti. U vrijeme Francuske revolucije terorizam je imao obilježje pozitivnog fenomena. Međutim, danas na primjeru Bliskog Istoka najbolje možemo uvidjeti svu složenost, dualističke poglede i proturječja fenomena terorizma.

Četvrto poglavlje nosi naslov "Uzroci i ciljevi terorizma" u kojem su naglašene negativne strane globalizacijskih procesa, u prvom redu produbljivanje ekonomskih nejednakostina svjetskoj razini što je dovelo do toga da su određene zemlje ostvarile potpunu dominaciju što postaje nepodnošljivo zemljama u razvoju, osobito zbog sve većega jaza bogatih i siromašnih koji se stvara na globalnoj razini. Između ostalog i hipoteza rada je da su socijalne

nejednakosti stimulatori terorizma. U okviru ovog poglavlja, ukazano je i na određene osobne karakteristike pojedinaca koji su bili motivisani da postanu teroristi.

U petom poglavlju, „Terorizam i religija" nastojalo se kroz klasične sociološke perspektive ukazati na međusobnu povezanost pojedinaca, religije i terorizma. Poglavlje je posvećeno analizi ideološke osnov za stvaranje tzv. islamističkih terorističkih organizacija poput Al'Kaide. Naime, savremeni terorizam je obilježen vjerskom dimenzijom i u ovom radu se nastoji objasniti njegova pogrešna interpretacija, naročito u medijima da je riječ o tzv. vjerskom terorizmu.

U šestom poglavlju pod naslovom „Terorizam i mediji“ dat je prikaz uzajamnog odnosa između terorizma i medija. Glavni cilj terorističkih napada je šira publika, kojoj se na taj način prenosi određena poruka, a mediji su ključno sredstvo da se to ostvari. U poglavlju je objašnjena pojava informacijskog terorizma kao nova vrsta terorističke djelatnosti pod kojom se podrazumijeva ciljani utjecaj na informacijsku infrastrukturu, što može dovesti do katastrofalnih posljedica za državu i društvo.

U sedmom poglavlju "Bioterorizam i upotreba biološkog oružja" ukazano je na pojavu bioterorizma kao globalnog rizika savremenog doba. Kraj 20. i početak 21. stoljeća donosi razvoj svijesti o objektivnoj opasnosti od zloupotrebe novih naučnih dostignuća u oblasti bioloških agenasa kao oružja od strane terorističkih organizacija.

Osmo poglavlje „BiH kao potencijalno uporište terorista“ obuhvata provedeno istraživanje vezano za odlazak i angažovanje bosanskohercegovačkih državljanina na ratišta u Siriji i Ukrajini. Prikazani su najčešći motivi za njihov odlazak na strana ratišta među kojima je neizostavan i socijalno-ekonomski aspekt, što nam potvrđuje i činjenica da znatan dio ovih osoba dolazi s geografskih, društvenih i ekonomskih margina.

Deveto poglavlje „Kritički diskurs geneze terorizma“ ukazuje na terorizam kao politički poremećaj koji je produkt međunarodne političke scene savremenog doba. Ovi poremećaji će se nastaviti osim ako države ne shvate ozbiljno načela međunarodnog prava i uzdrže se od podrške bilo kakvim revolucionarnim frakcijama. Dat je primjer norveškog teroriste Breivika kroz različite interpretacije njegovog terorističkog čina.

Deseto poglavlje sadrži zaključna razmatranje i predstavlja sažeti prikaz teorijskog i empirijskog dijela rada.

2.0. POJMOVNO ODREĐENJE TERORIZMA

Terorizam kao društvenu pojavu mnogi su pokušali definirati, ali niti jedna definicija nije bila dovoljno široka da obuhvati sve njegove manifestacije, niti dovoljno precizna da ukaže na razne podvarijante u vrlo sličnim ili gotovo istim načinima ispoljavanja.

Jedinstvena i općeprihvaćena definicija terorizma do danas nije utvrđena. Ono što je sigurno jeste da terorizam u svome djelovanju uključuje upotrebu nasilja za ostvarivanje vlastitih ciljeva, te se obično poima sa problematičnim moralnim utemeljenjima i posljedicama. "Da bismo razumjeli pojam terorizma i njegovu ulogu trebamo ga staviti u vrijeme i prostor u kojem se događa i gledati iz više aspekata. Terorizam je dio globalnog svijeta i neosporno je da postoji, no svaki događaj, bila to pljačka, nasilje između pojedinih skupina ne možemo nazvati terorizmom."(Marić, 2012, 92)

Kao tema znanstvenog istraživanja terorizam je sedamdesetih godina prošlog stoljeća postao naročito u središtu interesovanja. Ali, treba istaći da terorizam spada u one teme društvenih znanosti oko koje postoji niz dilema i prijepora. "Do 1988. godine u literaturi se moglo naći 109 definicija terorizma s više od dvadeset elementa koji su ga presudno određivali." (Azinović, 2012, 13)

Pojam terorizma je jako teško shvatiti jer predstavlja kombinaciju političkih ciljeva i društvenih raslojavanja, podjela u pogledu nacionalnog i etničkog pitanja, ekonomskih, kulturoloških, vjerskih, te pitanja identiteta. Sam pojam terorizma nije još definiran od strane mnogih vlada, međunarodnih institucija, i rasprava koja se održava oko usvajanja definicije terorizma podijelila je vlade mnogih zemalja, tako da dok ga jedni smatraju kao formu za nacionalnu slobodu i samoopredjeljenje, a kritičari ga proglašavaju protunacionalnim, negativnim, društvenim, političkim, kulturnim i bihevioralnim aktom.

Međutim, ono što je zajedničko gotovo svim definicijama jeste da je u osnovi terorizma primjena terora odnosno nasilja kao sredstva za ostvarenje političkih ciljeva. Terorizam se koncipira kao nezavisna i presudna politička strategija. „Kada govorimo o teroru koji je jedan od elemenata terorizma, napraviti ćemo paralelu odnosa rata i terorizma. Dakle, rat je fizički dok je terorizam mentalni, te fizička sila može u principu biti minijturna. Terorizam djeluje putem subjektivnog psihološkog pritiska i najviše ga olakšava kolektivna panika.“

(Townshend, 2003, 16)

Poznati ekspert za terorizam Micheal Jenkins određuje terorizam na više načina. Prema njemu, terorizam je strategija pomoću koje se upotrebom nasilja proizvode utjecaji na grupacije osoba kako bi se postigli politički ciljevi. Terorizam je nasilje koje treba proizvesti učinke, nasilje koje ne utječe samo na žrtve, zapravo, žrtve čak ne moraju imati nikakve veze s ciljevima terorista. Može se reći da teroristički akti imaju izuzetan psihološki učinak jer izazivaju emocionalni odgovor šire populacije. Upravo proizvodnjom straha teroristi pokušavaju skrenuti pažnju na neku pojavu ili stanje u društvu i time nastoje utjecati na određene političke promjene.

Pokušaj sveobuhvatnog određenja terorizma ponudio je Alex P. Schmid (2011) nakon što je anketirao skoro stotinu stručnjaka za terorizam. Terorizam podrazumijeva, s jedne strane, doktrinu o pretpostavljenoj učinkovitosti posebne taktike zastrašivanja političkim nasiljem, a s druge konspirativnu upotrebu sračunatog, demonstrativnog i izravnog nasilja, bez pravnih ili moralnih ograničenja. Usmjerenog uglavnom protiv civila i neboraca, koje se provodi zbog propagandnog i psihološkog efekta na više ciljanih skupima i strana u sukobu.

Centar za istraživanje terorizma u SAD uglavnom se drži sljedećih definicija:

- 1) "Terorizam znači nelegitimnu upotrebu sile za postizanje političkog cilja, pri čemu su meta nedužni ljudi." (Walter Laqueur)
- 2) "Terorizam je nezakonita upotreba sile ili nasilja nad osobama ili vlasništvom, kako bi se zastrašila ili na nešto prinudila vlast, civilno stanovništvo ili neki njihov segmenat radi postizanja političkih ili socijalnih ciljeva." (FBI) (Coady, O'Keefe, 2004, 26)

Pojedini teoretičari koji su mišljenja da vlasti ne mogu provoditi terorizam, definiraju terorizam, donekle u duhu definicije FBI-ja, kao upotrebu političkog nasilja od strane nevladinih činitelja protiv države. Ovakav stav imaju mnogi politički znanstvenici.

Međutim, činjenica je da kada se riječ "terorizam" prvi put koristila u političkom govoru odnosila se na strahovladu koju je u Francuskoj uspostavio jakobinski režim, dakle, na jedan slučaj državnog terorizma. U savremenom kontekstu mnogo je teže razaznati državni terorizam. U društvenim znanostima i filozofiji, rasprave o terorizmu najčešće se baziraju na nedržavni, i napose na protudržavni terorizam. Također, i u svakodnevnom govoru i medijima uglavnom se polazi od pretpostavke da je terorizam po definiciji djelatnost nedržavnih elemenata.

„Terorizam ima barem četiri aspekta od kojih svi uključuju plansko nasilje ili prijetnju nasiljem, s ciljem da se dobiju neki ustupci ili nametne vlast. Terorizam može uključivati nedržavne činitelje koji djeluju protiv država, državne činitelje koji koriste nasilje protiv drugih nedržavnih činitelja, države koje upotrebljavaju nasilje protiv svog vlastitog stanovništva, te države koje koriste nasilje protiv druge države i njenog stanovništva.“ (Ibid,126)

U skladu sa navedenim, bitno je istaći da postoje različite tipologije terorizma. "Vojin Dimitrijević govori o sljedećim tipovima terorizma:

1. država protiv nedržavnog subjekta (svojevremeno posebno totalitarnim režimima)
2. nedržavni subjekti protiv države (primjer ovakvog tipa je djelovanje Al Ka'ide protiv SAD)
3. nedržavni subjekti protiv drugih nedržavnih subjekata,
4. država protiv države, međunarodni terorizam (kada teroristički akt ima bilo koji element inostranosti; spada u okvire državno sponzoriranog terorizma u međunarodnim relacijama)."(Krunić, 1999, 65)

Kada iza terorizma stoji država odnosno postojeća vlast onda veoma često terorizam se koristi kao element tzv. *strategije napetosti*. Radi se o tome da terorističko nasilje kod građana izaziva potrebu za „jakom rukom“ i omogućava uvođenje vanrednih mjera u cilju spriječavanja smjene postojeće vlasti ili u obrnutom slučaju, u cilju smjene te vlasti, kada iza terorizma stoje nedržavni subjekti ili određene domaće društvene snage koje su nezadovoljne postojećim stanjem. Također, danas smo svjedoci da terorizam može biti i posljedica djelovanja strane sile. Naime, terorizam se smatra u takvom slučaju pogodnim jer predstavlja „napad iznutra“ što stranoj sili pruža dobru masku za prikrivanje svoje umješnosti u aktuelne događaje.

U praksi razlikovanje državnog i nedržavnog terorizma ne može se uvijek provesti. Primorac navodi kako je u savremenom svijetu dosta teško ukazati na državni terorizam jer su sve rasprave o terorizmu usmjerene na nedržavni i protudržavni terorizam. Država, jer se shvaća kao utjelovljenje načela reda i legitimiteta, na jednostavniji način može opravdati neki svoj čin kao legitiman. Najpoznatiji oblici državnog terorizma jesu autoritarne vlade i totalitarni režimi. Svojom tajnom policijom, koja zapravo i nije tajna, provode represiju i kontrolu nad građanima. Međutim, i mnoge liberalne države služile su se državnim terorizmom u različitim situacijama, ali je taj terorizam bio ograničenih razmjera. Može se čak reći da je upravo taj

latentni državni terorizam najsoficiraniji oblik terorizma jer se temelji na obmani vlastitih građana. Kao razlog zbog kojeg je državni terorizam veće zlo navodi se i to da su države, za razliku od nedržavnih čimbenika, potpisnice različitih deklaracija i međunarodnih sporazuma koji zabranjuju terorističko djelovanje. Kada se države izravno ili neizravno služe terorizmom one time krše međunarodne sporazume.

„U svojoj analizi Paul Wilkinson, profesor međunarodnih odnosa i predsjednik Centra za studij terorizma i političkog nasilja na sveučilištu St. Andrews u Škotskoj, razlikuje tri vrste terorizma:

1. Revolucionarni terorizam djeluje u funkciji političke revolucije (korjenite promjene u visokorazvijenim kapitalističkim državama)
2. Subrevolucionarni terorizam ima drugačije političke motive od revolucionarnog, a obuhvaća djelovanje u pravcu ukidanja kolonijalizma i apartheida. Tu pripadaju grupe i pokreti kojima je cilj etnička ili religiozna emancipacija ili oslobođenje.
3. Represivni terorizam najčešće provode uzdržavane čvrste grupe i pojedinci, koji štite postojeći poredak ili ratuju protiv demokratskih izabranih vlada.“ (Kalinić, 2003,14)

Ovdje nas zanima ona vrsta terorizma koje je zastupljena u zadnjoj četvrtini dvadesetog stoljeća, a to je terorizam kojim se koriste nedržavni činitelji da bi uz pomoć nasilja postigli određene političke ciljeve na međunarodnom planu. Izazovi u formi aktualnih socioloških fenomena predstavljaju napadi na Svjetski trgovački centar i Pentagon od 11. septembra 2001. godine, te povijesni procesi sukoba između Palestinaca i Izraela.

2.1. Terorizam kroz perspektivu socioloških teorija

Sociološko razumijevanje terorizma podrazumijeva utvrđivanje temeljnih društvenih razloga za eskalaciju terorizma kao nerazdvojnog aspekta individualnog i društvenog života savremenog doba. Kroz perspektivu osnovnih socioloških teorija objašnjen je fenomen terorizma.

"Kao osnivač funkcionalizma, Durkheim vjeruje da je društvo sastavljeno od međusobno povezanih sistema. Odnosi između članova društva organizirani su pomoću određenih pravila. Funkcionalizam vidi svako odstupanje od tih pravila kao "šokove". Društvenoj promjeni uglavnom prethodi društveni šok i upravo je taj intenzitet šoka ključan. Primjer toga je događaj koji se desio 11. septembra 2001. godine. Nakon tog incidenta, dolazi do uspostave

novih institucija i donošenja novih zakona čime se američki društveni život podvrgnuo značajnim promjenama. Stoga, prema funkcionalistima, terorizam je u nekom smislu funkcionalan jer potiče društvo da se transformira i promijeni u vlastitu korist." (Cinoglu, 2010, 51)

Durkheim je smatrao da je zadatak sociologije da radi na poboljšavanju društva. Nadao se da je na objektivnom i znanstvenom proučavanju pojava moguće utemeljiti savjete za djelovanje u okolnostima tegobne prilagodbe na novu tehničku sredinu industrijskog društva. Ako je neka pojava normalna mi je nismo u stanju isključiti, čak ni onda kada nas ona moralno pogada. Ako je, međutim, patološka tada je sociološko razumijevanje korisno jer nam daje znanstveni argument koji utemeljuje, opravdava zamisli reforme i promjene. "Objasniti neku društvenu pojavu znači potražiti njezin djelatni uzrok, zahvatiti prethodnu pojavu koja je nužno proizvodi. Kad je utvrđen uzrok moguće je tražiti i funkciju, njezinu korisnost. Uzroci društvenih pojava moraju se tražiti u društvenoj sredini. Uzrok društvenih pojava kojima se bavi sociologija jest struktura promatranog društva. Ili, nešto jednostavnije rečeno, objašnjenje društvenog života valja tražiti u prirodi samoga društva. Prvotni izvor svakog društvenog života od neke važnosti mora se tražiti u unutrašnjem ustrojstvu društvene sredine." (Durkheim, 1999, 14)

Merton je pružio sustavniji pogled na funkcije sistema u društvu. Prema njegovim riječima, ne funkcionira sve na način koji pogoduje društvu i pruža željenu društvenu promjenu. Terorizam stvara okruženje u kojem prevladava nesklad i zbunjenosti o društvenim normama i vrijednostima. Durkheim i Merton su u svojim teorijama ukazivali na značaj normi i vrijednosti, i bilo kakav nesklad ili zbunjenost u jednoj od njih može generirati ozbiljne probleme kod pojedinca pri odabiru sredstava za postizanje društvenih ciljeva.

Merton kritikuje postulat univerzalne funkcionalnosti. Po njemu, sve standardizovane društvene i kulturne forme i strukture imaju pozitivnu funkciju. Merton je smatrao da je to u suprotnosti s onim što nalazimo u stvarnom svijetu. Nemaju sve strukture, običaji, ideje, vjerovanja itd., uvijek pozitivnu funkciju. Recimo, u svijetu u kojem se svakodnevno uvećava nuklearno naoružanje, agresivni nacionalizam ili fanatična religioznost mogu biti potpuno disfunkcionalni.

„Terorizam je jedan od fenomena koji bi mogao stvoriti takvu pometnju. Vidjevši neučinkovitost društva u pružanju ravnoteže, i moć terorizma da poremetiti status quo, pojedinci se počinju preispitivati o normama i vrijednostima koji su im nametnute. Dakle,

uočavanje neučinkovitost i bezvrijednost društvenih vrijednosti i normi lahko mogu dovesti do zbunjenosti i nesklada na razini društva.“ (Ibid, 53)

Svaki akt terorizma uveliko remeti ustaljeni građanski mir, izaziva strah, ugrožava sigurnost i vrlo često stvara sumnju u stabilnost društvenog sistema i sposobnost državnih institucija u otkrivanju uzroka i uspješnog sankcioniranja izvršilaca terorističkog akta. Dakle, terorizam dovodi do nesklada društvenih normi i vrijednosti i jasno pokazuje da cjelokupan sustav ima određenih anomalija. Pojedinci očekuju zaštitu, mir, predvidivost, a ako društvo ne može to pružiti, onda će pojedinci početi preispitivati čak i samu osnovu društva, i tada se društvo suočava sa još većim teškoćama u proizvodnji sukladnih pojedinaca koji su neophodni u održavanju uređenog poretka.

„Duh terorizma znači izazvati sistem na način na koji se ne može odgovoriti osim vlastitom smrću i vlastitim rušenjem. Teroristička hipoteza glasi da se sam sistem samoubija i tako odgovara na višestruke izazove smrti. Taktika terorističkog modela jeste u tome da se isprovocira prekoračenje realnost i da se onda sistem sam sruši od tog prekoračenja. Svako nipodaštavanje situacije i ujedno, mobilizovano nasilje vlasti okreću se protiv sistema jer su teroristički akti ogledalo njegovog vlastitog nasilja koje je njemu zabranjeno.“ (Bodrijar, 2007, 16)

Kao i funkcionalisti, teoretičari sukoba usmjereni su na proučavanje društvenih struktura i ustanova. „Antiteze teorije sukoba u odnosu na funkcionalističku teoriju najbolje je izložio Ralf Darendof, kao jedan od zagovornika ove teorije:

- Za funkcionaliste, društvo je statično ili se, u najboljem slučaju, nalazi u stanju dinamičke ravnoteže; za Darendorfa i teoretičare sukoba, svako društvo u svakom trenutku nalazi se u procesu promjene.
- Dok funkcionalisti naglašavaju elemente poretka i stabilnost društva, teoretičari sukoba u svakom dijelu društvenog sistema vide neslogu i sukob. Funkcionalisti smatraju da svaki element društva doprinosi njegovoj stabilnosti; za razliku od njih, pobornici teorije sukoba smatraju da mnogi društveni elementi doprinose dezintegraciji i promjeni društva.
- Funkcionalisti su skloni shvatanju da se društvo održava neformalnim normama, vrijednostima i običajnim moralom. Teoretičari sukoba vjeruju da svaka vrsta poretka u društvu proizilazi iz prinude koju sprovode oni na njegovom vrhu. Dok se funkcionalisti

usredsređuju na koheziju proisteklu iz zajedničkih društvenih vrijednosti, teoretičari sukoba naglašavaju ulogu moći u održavanju poretka društva.“ (Ricer, 2009, 149)

Klasični teoretičari sukoba nisu razvili zasebnu perspektivu terorizma. Iskorištavanje bilo kakve vrste, ugnjetavanje, pojmovi prestiža, vlasti i moći su glavni izvori za društvene sukobe. Prema njima, zbog nepovoljnog položaja, određene grupe nemaju druge alternative već se okreću rušenju sustava eksploatacije zbog kojeg pate. Stoga teroristi postaju članovi skupine koji pripadaju ili su relativno bliži radničkoj klasi, koja se u marksističkoj terminologiji odnosi na proletarijat. "Prema mišljenju teoretičara sukoba, ono što društvo drži na okupu jeste prisilno ograničavanje. Određeni položaji svojim nosiocima donose vlast i autoritet nad drugima. Ta činjenica društvenog života dovela je Darendorfa do teze da su društveni sukobi uvijek generisani nejednakom raspodjelom vlasti." (Ricer, 2009, 150)

Najvažnija ideja za koju se zalaže Darendorf jeste da različiti položaji unutar društva nose različitu količinu vlasti. Vlast ne pripada pojedincima, već položajima. Strukturalno porijeklo sukoba treba tražiti u odnosu između položaja onih koji imaju vlast i onih koji su potčinjeni vlasti. Ključni element teorije sukoba je interes. Naime, grupe na vrhu definisane su zajedničkim interesima, koji se razlikuju od interesa koji je zajednički grupama koje se nalaze na dnu.

"Savremene terorističke grupe ne pokazuju isključivu pripadnost jednom društvenom sloju. Trenutno smo svjedoci da članovi viših socioekonomskih slojeva aktivno sudjeluju u terorizmu, kao što je Osama bin Laden koji je bio član jedne od bogatijih porodica u svojoj zemlji." (Cinoglu, 2010, 55)

Kada je riječ o funkcijama društvenog sukoba, bitno je spomenuti da sukob ponekad može poslužiti da učvrsti labavo strukturiranu grupu. Kohezivnost izraelskih Jevreja djelimično se može objasniti dugotrajnim sukobom sa Arapima na Srednjem Istoku. Mogući kraj sukoba između Jevreja i Arapa mogao bi da pogorša postojeće napetosti u izraelskom društvu i da oslabi društveno jedinstvo. Ideju o tome da sukob može služiti kao činilac integracije društva prećutno prihvataju mnogi političari čiji je zadatak da izmisle neprijatelja čak i tamo gdje ga nema ili da od potencijalnog neprijatelja naprave stvarnog neprijatelja. Ono što je primjetno jeste da sukob s jednom grupom može dovesti do saradnje s drugim grupama, a pri tome se sve odnosi na zajedničke interese. Na primer, sukob s Arapima doveo je do saradnje između SAD i Izraela; smirivanje izraelsko-arapskog sukoba moglo bi da olabavi veze između SAD i Izraela. Tako da, gledano iz teorijske perspektive, moguće je spojiti

funkcionalizam i teoriju sukoba analizirajući funkcije društvenog sukoba. Ipak, mora se prihvatiti činjenica da svaki sukob takođe ima disfunkcije.

Simbolički interakcionizam je teorija mikro razina koja se bazira na individualna tumačenja uvjerenja i značenja u našem društvenom životu, i ona se znatno razlikuje od funkcionalne i konfliktne teorije u svom djelokrugu. Ova teorija zagovara tvrdnju da se pojedinci susreću s mnogim subjektivnim stvarnostima i da trebaju oblikovati ponašanje prema vlastitom tumačenju. Međutim, to ne znači da ova teorija zanemaruje učinke koje ima društvo u životu svakog pojedinca. Terorizam se tretira kao „naučeno“ ponašanja. Naime, pojedinci uče kako izvršiti zločine ili kako postati terorista kroz interakciju s drugim teroristima ili kriminalcima. Ova teorija ima tendenciju označavanja kriminalaca i terorista kao pripadnika devijantne subkulture ili kao protukulture koja potiče svoje članove da izvrše onu vrstu djela koju određena grupa ratificira.

Fundamentalne premise simboličkog interakcionizma kao posebnog sociološkog pristupa postavio je George Herbert Mead. Ključno mjesto u Meadovoj analizi ljudske interakcije je da svako ljudsko biće ima "svoje ja", pri čemu se prije svega misli na ljudima inherentnu sposobnost da mogu biti predmetom svojih vlastitih akcija. Na sposobnost ljudskog bića da na sebe djeluje, Mead gleda kao na središnji mehanizam kojim čovjek gleda svoj svijet i pomoću kojeg čovjek opći sa svojim svijetom. Upravo ovako shvaćeno "svoje ja" omogućava čovjeku da sebi daje naznake o stvarima u svome okruženju i tako upravlja svojim akcijama prema onome što opaža. Drugim riječima, čovjek je svjestan nečega tako što to sebi iskazuje, odnosno, ono čega čovjek nije svjestan jest ono što čovjek ne iskazuje.

„Simbolička interakcionistička tradicija, također, vjeruje da je uključivanje u grupne aktivnosti jako važno u procesu učenja. Pojedinci, nakon uključivanja u grupne aktivnosti, internaliziraju stvarnost koju zagovara skupina kojoj se pokušavaju priključiti. Ovo je naročito izraženo u terorističkim skupinama. Na primjer, Hezbollah, nakon procesa regrutacije, svoje nove članove podvrgava vrlo zahtjevnim procesima resocijalizacije. Glavna namjera ove resocijalizacije je da prihvate verziju stvarnosti koju grupa zagovara. Kako bi to postiglo na ekonomičan način (da uštede i vrijeme i novac) Hezbollah ih uključuje u terorističke akcije jer su za njih djela najjači socijalizacijski faktor.“ (Cinoglu, 2010, 56)

2.2. Pojmovno određenje terorizma u okviru savremene društvene fenomenologije; Stari terorizam i savremeni terorizam

Pojam terorizma može se najbolje razumjeti ukoliko ga sagledavamo u okvirima vremena i prostora u kojem se događa. Prema većini autora postojalo je nekoliko faza terorizma, a faza u kojoj je terorizam danas naziva se fazom savremenog terorizma. „Prvi val, na razmeđu 19. i 20. stoljeća, bio je anarhistički, završio je s početkom Prvog svjetskog rata. Drugi val terorizma je bio balkanski, i završava se sa Drugim svjetskim ratom. Treći val, od 1953. do 1993. obilježili su dekolonijalizacija i hladni rat. To je bio ciklus neizravnih strategija i čisto ideoloških sukoba. Četvrti val, koji se odvija pred našim očima nazvan je savremeni terorizam i razvija se u dva smjera: od 'političkog' prema 'razularenom' i od 'kontroliranog' prema 'iracionalnom'.“ (Gayraud, Senat, 2008, 14)

Od početka 21. stoljeća uočljivo je da ranija tipologija terorizma (po porijeklu, cilju, sadržaju, motivaciji, način izvođenja akcija, itd) u znatnoj mjeri više ne vrijedi. Vodeći stručnjaci tvrde da je danas moguće vrlo jasno razlikovati "stari" i "novi" terorizam. U cilju boljeg razumijevanja savremenog terorizma, u kratkim crtama ukazat ćemo na osnovne razlike "starog" i "novog" terorizma, odnosno po čemu je savremeno doba po svojoj strukturi i promjenama doprinjelo širenju terorizma na globalnoj razini. Naime, između starog i savremenog terorizma ne postoji razlika u stupnjevima već u njegovoj prirodi. Modernim terorističkim aktom želi se upotrebom sile nametnuti određena promjena, i može se reći da je to napadački čin koji je više upravljen prema državi nego prema fizičkoj osobi koja je samo simbol omražene državne vlasti. Teroristički akt upravljen je ka društvu u kojem se pojedinci, uvjereni u pravednost i ispravnost svojih zahtjeva, smatraju opravdanim napasti predstavnike poretka kojeg smatraju nepravednim.

Obilježje savremenog terorizma jeste i inovativnost u djelovanju. Analiza djelovanja terorističkih organizacija ukazuje da teroristi imaju inovativan modus operandi što znači da jednu formu terora zamjenjuju drugom. Primjer novog oblika terorističke djelatnosti je informacijski terorizam koji podrazumijeva kontrolu nad masovnim medijima sa svrhom širenja dezinformacija kao i uništavanje infrastrukture i baza podataka, te niz drugih radnji koje mogu imati katastrofalne posljedice za državu i društvo. O ovom obliku terorizma bit će govora u posebnom poglavlju ovog rada.

„Otmice aviona nekada su imale šokantan učinak, kasnije su to bila kidnapiranja, pa taktike 'udri i bježi', dok su posljednih godina to samoubilački akti koji su paralizirali pojedina društva i doveli do stanja kontinuirane paranoje. Udar na SAD dokazao je upravo inovativnost terorista. U ranijem razdoblju otmice aviona i samoubilački akti predstavljali su zasebne terorističke akte. Ali 11. septembra 2001. godine ta su dva akta spojena u jedan i učinak je bio zastrašujući. Dakle, teroristi su kreativni u akcijama i vrlo često jedan cilj terorističkog akta zamjenjuje drugim.“ (Bilandžić, 2003, 93)

Danas se termin terorizma najčešće koristi za opis terorističkih akcija čiji su počinitelji nedržavni akteri, a koje su usmjerene protiv države ili vlasti općenito. Nastoji se stvoriti dojam da država ne može biti "teroristička", odnosno da za različite forme i mehanizme političkog i fizičkog nasilja države nad vlastitim građanima postoje drugi termini, poput *diktatura*, *represija*, *autokracija*, *totalitarizam*, itd. Činjenica je, međutim, da su u doba hladnog rata upravo države bile glavni sponzori terorizma, unutrašnjeg i vanjskog. I ono što također i danas karakteriše terorizam jeste da sa određenom racionalizacijom, suverene države koriste se terorizmom, bilo kroz izravno djelovanje posebnih vlastitih službi ili u kroz poticanje i finansiranje nedržavnih aktera, skupina i organizacija koje djeluju u drugim zemljama.

Jedan od glavnih razloga zašto se terorizam znatno proširio u savremenom društvu jeste činjenica da se pokazao jeftinom, niskorizičnom metodom koja donosi vrlo korisne rezultate u borbi raznih vrsta skupina i režima. Nema znakova koji ukazuju na činjenicu da je sa završetkom hladnog rata nestalo etničkih, vjersko-političkih, ideoloških i strateških uzroka sukoba koji rađaju terorizam. Čak štaviše, analize ukazuju na povećanu opasnost od terorizma kao i na sve veću okrutnost današnjih terorista u odnosu na prethodnike.

„Terorizam je postao masivan, bez teritorija, iracionalan, promjenjiv i bez matične države. Motivi za okretanje terorizmu mogu se analizirati na dva načina: kroz ideologiju koja potiče skupinu ljudi da se služe nasiljem i psihološke razloge koji neke ljudi tjeraju na upotrebu nasilja. Motivi za korištenje terorizma inherentno su različiti i odražavaju čitav spektar ljudskih težnji. Dakle, uglavnom je motiv ostvarenje određenih društveno-vjerskih odnosno različitih političkih ideologija i političkih ciljeva. Raznolikost terorističkih skupina oslikava raznovrsnost i intenzitet postojećih sukoba, te stoga predviđati motive terorista znači isto što i predvidjeti buduće sukobe.“ (Taylor, Horgan, 2003,63)

Terorizam je bio, tokom pedesetih godina hladnog rata često predvidljiv i prilično racionalan. Njegove sudionike bilo je relativno lakše identificirati, motivacija im je bila nedvojbeno, a metode prepoznatljive. Njihovi ciljevi su bili čisto politički. Dakle, može se reći da je terorizam više bio instrument 'prinudne diplomacije' i mnogo više je zavisio od dogovoru, nego od pravog sukoba. Same terorističke organizacije, često povezane s državnim vlastima, razvijale su se u kontroliranim teorijskim i operativnim okvirima.

“U starom svijetu, teroristička prijetnja bila je uglavnom troma, spora, objašnjiva i djelomična predvidljiva. Suvremeni terorizam je brutalan, neuhvatljiv i iracionalan. Nema prikriivanja, okolišanja i suptilnosti, koliko god zahtjevi bili ponekad nejasni. Terorističke skupine vođene su fanatizmom i žele nametnuti svoju viziju svijeta te stari poredak zamijeniti vlastitim.“
(Gayraud, Senat, 2008,13)

Ono što obilježava savremeno doba općenito pa se jasno odražava i na terorizam jeste puno veća dostupnost informacija, bolja uvezanost ljudi kroz komunikaciju preko raznih medija, intenzivan tehnološki napredak te povećanje industrije naoružanja. O značaju medijske pažnje za terorizam bit će govora u posebnom poglavlju ovog rada. Naime, odlika savremenog terorizma jeste da se mnogo više koriste nekonvencionalne vrste oružja. Informacija kao "oružje novijeg doba" može stvoriti mnogo više negativnih posljedica od konvencionalnih vrsta naoružanja. Internet je kao medij olakšao komunikaciju među terorističkim organizacijama, poboljšao povezanost članova, otkrio mnogobrojne mogućnosti tajnog komuniciranja, te stvorio mogućnost tajnog finansiranja.

Terorističke organizacije sada imaju puno veće sisteme finansiranja kojima je sve teže ući u trag, jer se mnoštvo sponzoriranja terorističkih organizacija navodi pod "krinkom" pomoći za humanitarne organizacije. Napad na Sjedinjene Američke Države 11. septembra je jasno pokazao snagu terorizma i njegov globalni domet. Većina zemalja od tada živi u strahu za vlastitu sigurnost, jer napad na svjetsku velesilu je i manje utjecajne zemlje doveo u nezavidan položaj, jer su se u strahu pred terorističkim napadima okrenuli borbi protiv terorizma koja ponekad i sama prerasta u terorizam.

„Danas se preko medija nakon napada na SAD terorizam najviše povezuje s islamističkim skupinama, što nije u potpunosti tačno jer terorističke organizacije djeluju u cijelom svijetu i dio su svake vjerske, etničke, nacionalne i političke grupacije. Zapadne zemlje često terorizam ograničavaju samo na područje Bliskog Istoka. Naime, događaj koji je pogodio Sjedinjene Američke Države je teroristički čin i njegovi počinioci jesu islamistički ekstremisti ali to ne

potvrđuje američku tvrdnju koju mediji najčešće plasiraju a to je da terorizam dolazi s Bliskog Istoka i da je islamistički.“ (Marić, 2012, 95)

Pojedini autori, poput A. Veleđara ističu da je terorizam u svijetu posljedica agresivne politike Zapada prema ostatku svijeta, a posebno prema islamskim zemljama. "Nije islam kao vjera uopće izvor nestabilnosti u svijetu. Činjenica da se muslimani bune protiv položaja u koji su dovedeni, protiv nepravdi koje im se tri stoljeća čine i protiv nasilja koje se vrši nad njima i danas, znači samo da je pobuna muslimana protiv ponižavanja kojima su izloženi, posljedica jednog dužeg neprijateljskog djelovanja niza zemalja, prvenstveno Velike Britanije i Francuske kao i Holandije." (Veleđar, 2009, 47)

Danas je u svijetu prisutan oblik terora koji je posljedica nekonzistentne politike Zapada, koji umjesto da pokuša učiniti sve da se otklone uzroci terorizma, neprekidno i sam vrši teror prema svim zemljama za koje ocijeni da predstavljaju opasnost za širenje njihovih interesnih zona. Dakle, svjetsko društvo je rasloženo na veoma siromašne, s jedne strane, i enormno bogate, s druge strane. Problem je što enormno bogati ne žele promjenu odnosa i pokušavaju da globalizaciju iskoriste kao povod i način za učvršćenje svojih pozicija i u tome koriste različite metode, a jedna od njih je i terorizam.

2.3. Organizacijski oblici savremenih terorističkih organizacija

Terorističke organizacije su jedan od središnjih elemenata terorizma. One su zadužene za provedbu terorističkih akcija. Svaka od terorističkih organizacija ima svoj stil izvođenja operacija. Informacijska revolucija, koja je dobila zamah u drugoj polovini 20. stoljeća, značajno je utjecala na nastajanje i jačanje mrežnih oblika terorističke organizacije.

„Većina autora razlikuju hijerarhijski oblik „starog“ nacionalno omeđenog terorizma i novog „mrežnog terora“. Novi „terorizam“ je po rasprostranjenosti organizacije i djelovanja globalan, a po načinu organiziranja decentraliziran. Ima puno ambicioznije ciljeve, koristi nove strategije, doktrine i taktike i povećano je smrtonosan.“ (Periša, 2012, 140)

Terorističke organizacije imaju vojno i političko krilo. Tradicionalne terorističke organizacije strogo su hijerarhijski ustrojene, dok savremenije imaju nešto decentraliziraniju mrežnu strukturu. Mreže su po definiciji obezglavljene. Moć može biti nejednako raspoređena unutar umreženih komponenti, ali ne postoje formalne, institucionalizirane linije zapovijedanja. Općenito se smatra da postoje četiri strukturna oblika terorističkih skupina, svaki s različitim

razinama sigurnosti i učinkovitosti: konvencionalno-hijerarhijski, ćelijski, mrežni i otpor bez vodstva.

Određene terorističke skupine imaju „nejasne granice“ i vrlo ih je teško smjestiti u samo jednu strukturnu kategoriju, naprimjer, Hezbollah koristi konvencionalnu hijerarhiju u Libanonu, dok na Zapadu održava mrežu. Primjena konvencionalno-hijerarhijske strukture osigurava organizaciju s najvećom učinkovitošću, lakoćom prijenosa informacija te omogućuje provođenje dugoročne strategije. Ukoliko bi neki visoki zapovjednik bio ubijen ili zarobljen, postoji vrlo realna mogućnost raspada grupe.

Ćelijska struktura sadrži mrežu unutar hijerarhije. Svaka ćelija se sastoji od tri do deset osoba i ima jednog člana-vođu, koji održava kontakt svrhovnim zapovjedništvom organizacije. Ova struktura ima isti problema kao i konvencionalno-hijerarhijska, tj. ako je vrhovno zapovjedništvo ugroženo, cijela organizacija se može srušiti.

Najsigurnija i najneučinkovitija struktura je *otpor bez vodstva*. U ovakvom obliku ne postoji kontakt između ćelija i središnjeg zapovjedništva. Takva struktura (preciznije, nedostatak strukture) predstavlja najveće teškoće protuterorističkim snagama dajući minimalne informacije o povezanosti organizacije i počinitelja terorističkog čina. Gotovo je nemoguće znati hoće li posjetitelj internetske stranice počiniti teroristički napad, pa nedostatak kontrole nad takvim akterom može biti izuzetno štetan. Mrežna organizacijska struktura sastoji se od brojnih ćelija povezanih na različite načine.

Tri osnovna mrežna oblika organizacijske strukture:

- a) *Lančana mreža* – komunikacija između krajeva mreže odvija se preko posrednika, odnosno čvorova
- b) *Zvezdasta mreža* – komunikacija i koordinacija među sudionicima mreže odvija se preko središnjega čvora
- c) *Svekanalna mreža* – suradnička mreža više međusobno povezanih manjih grupa

Navedene strukture proizilaze iz decentralizacije odlučivanja, dozvoljavajući inicijativu iz svake ćelije i pri tome onemogućavajući urušavanje organizacije u jednom potezu. U odnosu na hijerarhijske strukture, mrežne organizacije su fleksibilnije, mobilnije, prilagođenije promjenjivim okolnostima i stabilnije tokom napada i u vrijeme krize. Al-Kaida¹ je primjer

¹Iako se naziva organizacijom, Al-Kaida je zapravo dio mnogo veće mreže. Dostupne procjene ukazuju na to da je Al-Kaida započela kao organizacija, usmjeravajući, regrutirajući i obučavajući arapske borce za borbu protiv

mrežnog oblika terorističke organizacije koja svoje veze održava s različitim grupama disperziranim širom svijeta. Al-Kaida je krovna organizacija te im uz vodstvo pruža i logističku podršku za izvođenje akcija (oružje, novac), a one same uživaju veliku autonomiju djelovanja.

Bitan segmenat u djelovanju umrežnih organizacija jeste napredak informacijske tehnologije koja doprinosi vođenju mrežnog ratovanja. Terorističke organizacije se koriste internetom zbog njegove sveprisutnosti i anonimnosti, za potrebe propagande, regrutiranja, prikupljanje sredstava i vođenje psihološkoga rata. Informacijska tehnologija može biti cilj napada ili sredstvo oružja u većoj operaciji. U prvom slučaju teroristička organizacija poduzima sabotaže, elektroničke ili fizičke, sa svrhom uništavanja ili ometanja funkcioniranja informacijskoga sistema i informacijske infrastrukture (napajanje, komunikacija i dr.), dok u drugom pokušava manipulirati informacijskim sistemom ili iskoristiti njegove slabosti mijenjajući ili otuđujući podatke.

„Nastanak i djelovanje terorističke organizacije očigledno ovisi o ukupnim sociopolitičkim okolnostima. Kako bi opstale i mogle djelovati, terorističke organizacije trebaju podršku okruženja jer im ono omogućava sigurnu bazu za pripremu i izvođenje operacija, slobodu kretanja, finansiranja, i prostor za novačenje novih članova. Primjerice, Hamas, alžirska GIA, Al-Kaida i Kurdistsanska radnička stranka primaju podršku od dijasporice. Terorističke organizacije su različite prema ideologiji, političkim ciljevima koje žele ostvariti, odnosu prema religiji, okruženju i društvenoj zajednici koji im pružaju podršku te načinu izvršenja akata nasilja. Za razliku od ranijeg razdoblja kada su terorističke organizacije djelovale na mikrorazini, u suvremenim uvjetima globalni uvjeti inspiriraju lokalne grupe na upotrebu terorizma.“ (Bilandžić, 2010,109)

Prošlost nam pokazuje da svaka teroristička organizacija ima životni vijek i da na kraju svaka iščezne. Naime, neke se same uruše iznutra, neke nestanu nakon fizičke eliminacije njihovih vođa, dok neke, doduše rijetko, uspiju potaći promjene za koje su se borile i prerastu u političke partije. Za pretpostaviti je da je 11. septembar bio vrhunac "životne snage" i moći Al-Kaide. Međutim, njegovo odumiranje uporedo prati i nastanak novih skupina u raznim dijelovima svijeta koje se inspirišu i radikaliziraju njenom ideologijom. Uz to, sve smo češće

sovjetske okupacije u Afganistanu 1980-ih. Strukturirana je po funkcionalnim i teritorijalnim načelima. To znači da ima tijela zadužena za vojna pitanja, tijela za politička pitanja, informiranje, planiranje i pripremu operacija, obavještajna i sigurnosna djelovanja, tijela za logistiku, tijela zadužena za izobrazbu, finansiranje te tijela za tehniku. (Periša,2012, 145)

svjedoci pojave tzv. *vukova samotnjaka*, osoba koje se radikaliziraju i obučavaju za izvođenje napada izvan organiziranih skupina i najčešće uz internet. Oni su posebno opasni jer najčešće djeluju nedetektirani sve do izvršenja terorističkog akta.

2.3.1. Samoubilački terorizam

Jedan od najekstremnijih oblika terorizma savremenog doba jest samoubilački terorizam. Ovaj oblik terorizma postiže jak psihološki učinak na javnost što je jedan od primarnih ciljeva terorizma općenito. Samoubilački terorizam se može definisati kao spremnost žrtvovanja vlastitog života pri uništavanju ili pokušaju uništenja cilja koji će poduprijeti politička nastojanja. Može se reći da je logika samoubilačke terorističke strategije da se suprotstavljenim društvenim grupacijama nanese takva bol koja će pretegnuti nad njihovim interesima za pružanje otpora, što će pak dovesti do prihvaćanja zahtijeva terorista. Eskalacija ovog oblika terorizma i popularnosti koji ima među pristalicama daje mu posebno negativnu konotaciju. Društva su postala sve ranjivija na moć bombaša samoubica koji radi ostvarivanja postavljenih ciljeva zajedno sa sobom vode u smrt veliki broj nedužnih civila. Države imaju velike posljedice zbog samoubilačkih napada, dok se istovremeno svijest građana sve više opterećuje ovom pojavom.

Geneza samoubilačkog terorizma ukazuje kako taj oblik djelovanja postoji od davnina. Međutim, u novije doba, samoubilački terorizam je svoje učinke prvi put dokazao u Libanonu početkom 1982. godine, formiranjem islamističke organizacije Hezbolah. Hezbolah je prvi dokazao geopolitičke efekte strategije samoubilačkog terorizma. Svim terorističkim organizacijama, Hezbolah je predstavljao uzor i kriterij željenog uspjeha jer su pod pritiskom samoubilačkog terora Amerikanci 1984. i Izraelci 2000. godine bili prisiljeni napustiti Libanon. „Činjenica da je Hezbolah prvi prakticirao samoubilački terorizam kao strategiju poslužila je mnogim analitičarima kao argument da je islamistički fundamentalizam, odnosno religija, glavni motivirajući faktor za samoubilački terorizam. No, ipak prava istina jeste da je samoubilački terorizam motiviran političkim razlozima, a religija je u određenim slučajevima tek ideološki pokretač koji terorističke organizacije koriste za mobiliziranje i opravdavanje nasilnih akcija, a ne glavni motivator akcije.“ (Bilandžić, Grubić, 2012, 58)

Sveučilište u Čikagu započeo je tzv. Čikaški projekt o sigurnosti i terorizmu (CPOST) koji predstavlja najobuhvatniju bazu podataka o samoubilačkom terorizmu.² Analizom baze podataka uočava se da je od 1981. do 2011. izvršeno 2297 akata u kojima je ubijeno 29.951 osoba, dok su ukupno ranjene 76.332 osobe odnosno 33,3 osobe po jednom udaru (*Tablica 1*).

Tablica 1. Broj samoubilačkih terorističkih udara 1981.-2011.

Ukupan broj terorističkih akata	2.297
Ukupan broj smrtno stradalih	29.951
Ukupan broj ranjenih	76.332
Broj smrtno stradalih po jednom aktu	13,1
Broj ranjenih po jednom aktu	33,3

Izvor: Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST, http://cpost.uchicago.edu/search_results.php,

Najčešći oblik su *bombaši samoubice* zbog laganog infiltriranja u velike mase ljudi, zbog toga što ih je teško otkriti, a i zbog možda najbitnijeg razloga, a to je što mrtvog bombaša teroristu skoro nemoguće povezati sa bilo kim te se automatski smatra da on stoji iza terorističkog napada. Budući da su takvi napadi u najvećem broju slučajeva pogubni za počinioca, odbrambene snage država nisu u mogućnosti da saznaju ko stoji iza tih napada, ko ih planira i finansira.

„Samoubilačke bombe' su se nesumnjivo ozbiljno uvukle pod kožu Zapadu a njihov uznemirujući uticaj doveo je do nekih velikih strateških rezultata. Na primjer, veoma razorni samoubilački napadi na američke i francuske kasarne u Libanu doprinijeli su povlačenju snaga tih zemalja iz Libanona. Linija između spremnosti da se pogine i samoubistva je u krajnjem slučaju, veoma tanka. Samoubistvo je obično, u mirnim vremenima, zabranjeno muslimanima kao i hrišćanima. Ali u ratu ono može potvrditi lojalnost patriote ili vjernika.“
(Townshend, 2003, 113)

Treba spomenuti da je tzv. bombaš-samoubica obično posljednja karika u dugom organizacijskom lancu u koji je obično uključen čitav niz aktera. Nakon što je odluka o napadu donesena, njeno provođenje u djelo zahtijeva barem šest odvojenih operacija: izabiranje cilja, sakupljanje podataka, regrutiranje, fizički i duhovni trening, priprema eksploziva i transport bombaša u područje mete. U takve zadatke obično su uključene

²Najveći broj akata koncentriran na desetak država/područja: Irak (979), Afganistan (545), Pakistan (277), Šri Lanka (107), Izrael (102), Ruska Federacija (60), Palestinska samouprava (56), Libanon (38), Turska (21) i Somalija (18) samoubilačkih akata, *Chicago Project on Security and Terrorism - CPOST*

desetine terorista i saučesnika koji neće izvršiti samoubistvo, ali se operacija bez njihovog učešća ne može izvesti. Također, pojedina istraživanja su pokazala da su za napade bombaša samoubojice potrebna tri glavna elementa: motivirani pojedinci, pristup organizacijama čiji je cilj stvoriti bombaše samoubojice te zajednica koja veliča počinitelje kao heroje i prihvaća njihova djela kao plemenita djela otpora.

U okviru priprema za samoubilački napad posebno mjesto zauzima psihološka i stručna obuka kandidata za ovaj napad. Izvršnje samog napada najviše zavisi od psihološke obuke. Naime, prvo se bombašu samoubici ukazuje na aktuelnu situaciju podsjećajući ga na ugroženost i patnju njegovog naroda, potom mu se obećava finansijsko zbrinjavanje njegove porodice i na kraju stvaranje uvjerenja u bolji život poslije smrti. Ovaj psihološki trening predstavlja kombinaciju vjerskih i duhovnih metoda. „Borba protiv Izraela, radikalnim islamistima daje dva razloga za samožrtvovanje. Jedan je 'sveti rat' koji za bombaša samoubojicu nije samo borba protiv okupacije Palestine od strane Izraelaca nego i odbrana islama. Drugi je 'mučeništvo' – onaj koji se žrtvuje u 'svetom ratu' postaje mučenik.“ (Kalinić, 2003, 56)

Samoubilačkih napada je bilo, osim u Libanonu i Šri Lanki, i u Kuvajtu da bi se devedesetih godina krug zemalja u kojima su se dogodili samoubilački napadi i proširio na: Izrael, Indiju, Panamu, Alžir, Argentinu, Hrvatsku, Tursku, Tanzaniju i Keniju. Islamski pokret otpora (Hamas) koristio je samoubilačke napade na područjima koje je okupirao Izrael, a Hezbolah u Libanonu. „Islamski fundamentalizam izravno je povezan sa širenjem utjecaja 'westernizacije' i globalizacije te strahom od gubitka islamskog identiteta. Baskijski, irski, južnoafrički terorizam, kao i terorizam u Šri Lanki iskaz su i sukoba identita odnosno borbe za nacionalni identitet.“ (Bilandžić, 2010, 52)

I pored toga što mediji najčešće samoubice nazivaju nerazumnim fanaticima, stručnjaci za terorizam nudili su različita objašnjenja, tvrdeći da samoubilački terorizam ima svojstvene taktičke prednosti u odnosu na "konvencionalni" terorizam: svaka operacija je jednostavna i jeftina (ne zahtijeva traženje izlaza ili komplicirane spasilačke operacije), podrazumijeva masovne žrtve i veliku materijalnu štetu (pošto bombaš-samoubica može izabrati tačno vrijeme, mjesto i okolnosti napada), nema straha da će uhapšeni teroristi na ispitivanju odati informacije (jer je njihova smrt sigurna), i ostavlja snažan efekt na javnost i medije (zbog preovladavajućeg osjećaja bespomoćnosti).

„Dr. Ramadan Shalah, generalni sekretar palestinskog Islamskog džihada, objasnio je logiku ove taktike na sljedeći način: "Naši neprijatelji posjeduju najsavremenije oružje na svijetu, a njihova vojska je vrlo obučena. Mi se nemamo čime boriti protiv ubistava i napada na nas, osim oružjem kao što je mučeništvo. Lako je i košta nas samo naših života, ljudske bombe ne mogu biti poražene, čak ni nuklearnim bombama." (Marić, 2012, 97)

Korištenje bombaša samoubica omogućava potpunu kontrolu vremena i mjesta napada. Nijedan drugi metod ne osigurava tačnost postavljanja eksplozivne naprave kao što prilagođavajući se situaciji, čini bombaš samoubica. Ne postoji planiranje bjekstva, kao ni mogućnost zarobljavanja.

„Terorističke organizacije provode samoubilačke napade samo ako imaju podršku svoje zajednice ili u nekim slučajevima države-sponzora. Tako političke i ekonomske sankcije protiv zajednice iz koje teroristi dolaze, kombinirane sa učinkovitim diplomatskim pritiskom na njihove zaštitnike, mogu smanjiti ili dokinuti samoubilački terorizam. Problem sa političkim antiterorističkim mjerama je taj da za rezultate, koji nikad nisu izvjesni, treba mnogo vremena. Naprimjer, afganistanski talibani su i dalje pružali gostoprimstvo Osami bin Ladenu uprkos međunarodnim sankcijama, jednoglasno usvojenoj rezoluciji Savjeta sigurnosti kojom se traži da mu bude suđeno i prijetnjama SAD-a da će talibanski režim smatrati odgovornim za svaki teroristički čin koji on poduzme sve dok je pod njihovom zaštitom.“ (Sprinzak, E. (2001), Samoubilački terorizam, DANI, br. 223, dostupno: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/223/t22313.shtml>, 26.10.2017.)

Spomenut ćemo primjer Hezbolaha gdje su teroristi-samoubice u njihovoj organizaciji bile osobe čvrsto integrirane u svoje lokalne zajednice koja im je pružala potporu za izvršenje akta. Kao što je prethodno istaknuto, upravo je potpora društvene zajednice za izvršenje akta mučeništva ključna u poticanju pojedinaca da postanu teroristi-samoubice. „O potpori i priznanju ugleda terorista-samoubica od strane libanonskog društva dovoljno govori činjenica da se svake godine 11. novembar slavi kao “Dan mučenika” (*Martyrs Day*) u spomen na prvog bombaša-samoubicu iz 1982. godine.“ (Bilandžić, Grubić, 2012, 70)

2.3.2.Strategije borbe protiv samoubilačkog terorizma

Samoubilački terorizam jedinstvena je letalna manifestacija političkog nasilja koja od svojih početaka kontinuirano raste doživjevši eskalaciju početkom 21. stoljeća. Otpor inozemnoj okupaciji i politička kontrola određenih teritorija je središnji razlog za eskalaciju samoubilačkog terorizma: 92% samoubilačkih akata u pozadini ima antiamerikanizam odnosno usmjereni su na američke ciljeve.

Terorizam nerijetko uzrokuje veoma represivan odgovor država kako bi se eliminirale buduće prijetnje sigurnosti i političkom poretku. No, eskalacija i uspješnost samoubilačkog terorizma ukazuje da oslanjanje isključivo na represiju nije adekvatan odgovor za eliminaciju terorizma. Paradoks je državne represije i nacionalnih protuterorističkih strategija da za razliku od kakvog-takvog uspjeha u borbi protiv konvencionalnog terorističkog djelovanja nisu pronašle efikasan odgovor za samoubilački terorizam. Nenametljiva mobilizacija za izvršenje samoubilačkih udara u uvjetima društvene solidarnosti moćno je sredstvo terorističkih organizacija. U traženju odgovora na državnu represiju i definirane protuterorističke strategije, terorističke organizacije su vrlo kreativne i posežu za adaptivnim strategijama djelovanja.

Pošto je samoubilački terorizam organizacijski fenomen, borba protiv njega ne može se voditi na individualnom nivou. U tom kontekstu, veoma je važno razumijevanja stanja svijesti i modusa operandi terorističkih lidera koji sami nikad ne vrše ubistva, ali posežu za samoubilačkim terorizmom na temelju hladnog proračuna. Bombaš-samoubica je obično posljednja karika u dugom organizacijskom lancu u koji je obično uključen čitav niz aktera. Terorističke organizacije koje posežu za samoubilačkim terorizmom su očigledno spremni na velike rizike. Shodno tome, politička borba protiv bombaša-samoubica mora uvijek biti potpomognuta snažnim operativnim pritiskom. Naime, države ne moraju izmišljati nove načine u borbi protiv samoubica. Umjesto toga, moraju prilagoditi i pospješiti postojeće antiterorističke mjere i iskoristiti njihove slabosti.

Takođe, poznato je da su bombaši-samoubice dio velike operativne infrastrukture. Možda nije moguće osujetiti buduće bombaše, ali kada se jednom dokaže da neka organizacija pribjegava samoubilačkom terorizmu, službe sigurnosti se trebaju usmjeriti na zapovjednike i oficire koji regrutiraju i obučavaju ubice i planiraju napade. Za takvo što potrebno je stvaranje efikasne doušničke mreže, stalno promatranje mogućih suradnika, stalna saradnja između

međunarodnih obavještajnih službi i ono što je jako bitno moraju se presjeći njihovi finansijski kanali.

Pojedini teoretičari smatraju da su samoubilački napadi odraz krajnje nemoći i očaja koji često proističe iz duboke nepravde ili iz težnje za višim ciljevima, a u nedostatku adekvatnih sredstava za njihovim postizanjem. Pomenutu tezu potvrđuje i obrazlaže Terry Eagleton u knjizi „Sveti teror“ gdje navodi da bombaš samoubica objavljuje da bi i smrt bila bolja od njegovog bijednog života, štaviše da taj oblik života jeste oblik smrti.

„Podizanje ruke na sebe u tom smislu je naprosto zornija slika onoga što vam neprijatelj ionako čini te tako pretvara vašu nemoć u javni spektakl. Smrt je rješenje za vašu egzistenciju, ali i komentar na nju. Kad bi mogao živjeti kao što umire, ne bi morao umrijeti. Razaranje sebe sama znak je toga koliko bi dramatična preobrazba bila potrebna da vaš svakodnevni život postane podnošljiv. Ali taj čin je i očajnička alternativa toj promjeni. Bombaš samoubica nadilazi svoju sudbinu slobodno joj se potčinjavajući te time postaje ujedno pobjednik i žrtva. Samoubilački bombaški napadi posljednja su riječ pasivne agresije. Oni su osveta i poniženje u jednoj gesti.“ (Eagleton, 2006, 89)

Pojedini teoretičari smatraju da su samoubilački napadi odraz krajnje nemoći i očaja koji često proističe iz duboke nepravde ili iz težnje za višim ciljevima, a u nedostatku adekvatnih sredstava za njihovim postizanjem. Pomenutu tezu potvrđuje i obrazlaže Terry Eagleton u knjizi „Sveti teror“ gdje navodi da bombaš samoubica objavljuje da bi i smrt bila bolja od njegovog bijednog života, štaviše da taj oblik života jeste oblik smrti.

"Nekoliko najvažnijih obilježja samoubilačkog terorizma:

- 1) samoubilački terorizam je metoda sukoba unutar asimetričnog odnosa moći, teroristi samoubice su oružje asimetričnog sukoba;
- 2) samoubilački terorizam se odvija unutar obrnutih strukturalnih uvjeta međunarodnog pritiska slabijih aktera na metu koja je snažniji akter;
- 3) samoubilački terorizam slijedi stratešku logiku i racionalni izbor, to je planirani, koordinirani te logičan način za ostvarenje ciljeva;
- 4) religija ne predstavlja osnovni pokretački mehanizam samoubilačkog terorizma."

(Bilandžić, Grubić, 2012, 75)

Za razliku od razdoblja početaka savremenog samoubilačkog terorizma 1980-ih kada su se prosječno događala tri samoubilačka akta godišnje, danas je broj akata na godišnjoj razini povećan stotinu puta. Većinu udara izvršile su sekularne terorističke organizacije. Jedan od glavnih razloga zašto se ovakav oblik terorizma znatno proširio u savremenom društvu jeste

činjenica da se pokazao jeftinom, niskorizičnom metodom koja donosi vrlo korisne rezultate u borbi raznih vrsta skupina i režima.

„Uspješnost borbe protiv međunarodnog terorizma neće primarno zavisiti samo od iskazane volje zemalja da se odlučno bore protiv terorizma. Ona će zasigurno biti u direktnoj korelaciji s uspješnosti prevazilaženja navedenih uzroka i pojava, uspostavom globalnog mira i demokracije te, posebno, s ublažavanjem kardinalnih razlika u stepenu razvijenosti i s ubrzanijim ekonomskim napretkom zemalja čije je stanovništvo na granici egzistencije.“ (Duraković, 2009, 137)

3.0. POVIJESNI PREGLED RAZVOJA TERORIZMA

Bez obzira da li je riječ o starim ili novim društvenim pojavama, većina ih je nastala kao rezultat složenog povijesnog razvitka. Stoga potreba za kratkim prikazom povijesnog porijekla terorizma ponekad može značiti i relativizaciju njegove prisutnosti u sadašnjosti. Kao oblik političkog nasilja, terorizam vjerovatno postoji onoliko dugo koliko i organizirane forme ljudskog društva. Iako sam termin potječe s kraja 18. stoljeća, u aktivnostima mnogih skupina i pojedinaca iz prošlosti sada je moguće prepoznati teroristički modus operandi. Filozofi i teolozi od davnina su se bavili pitanjima opravdanosti ubijanja političkog protivnika. Platon u *Državi* i Aristotel u *Politici* govore, između ostalog, i o moralnosti tiranocida, odnosno ubijanju despotskih vladara.

„Zeloti, asasini i tagisi smatraju se povijesnim pretečama savremenih terorističkih skupina iako ih u vrijeme kada su djelovali, pa ni znatno kasnije, nitko nije nazivao teroristima. Dakle, začeci terorizma datiraju još od 1. stoljeća, kada su se zeloti borili protiv rimske vladavine na današnjem području Palestine. Pokrajine Idumeja, Judeja i Samarija došle su pod vlast rimskog namjesnika koji je podvrgnut legatu Sirije. Rimski je legat naredio opći popis pučanstva i imovine, u svrhu oporezivanja. To je dovelo do pobune u kojoj pobunjenici prvi put dobivaju ime zeloti. Zeloti su uvjerali narod kako ga mogu osloboditi od patnje rimskog jarma. Da bi nametnuli svoje stavove o etničkoj i vjerskoj čistoći, zeloti su ubijali one za koje su smatrali da čine 'zlo'. Naravno, oni su bili ti koji su određivali šta je 'ispravno' i 'dobro'. Ciljana ubistva su se često događala u vrijeme masovnih okupljanja hodočasnika. Ubica bi se u gužvi neopaženo prikrao žrtvi, zadao nekoliko udaraca bodežom i zatim obično neprimijećen nestao u masi prije nego što bi drugi reagirali.“ (Bilandžić, 2010, 59)

Iz perspektive dalje povijesti, istaknuti primjeri terorizma su i asasini.³ Od njihovog imena potječe i savremeni pojam atentat (eng. assassination, lat. attentare-pokušati) koji u najširem smislu zvuči protupravni napad na život, imanje ili čast nekoga. Asasini su bili prva skupina koja je planirano, organizirano i kao dugoročnu orijentaciju koristila ubistva kao političko oružje. Oni su probadali svoje žrtve, najčešće političare i vjerske vođe koji nisu prihvaćali njihove propovijedi. Kao i današnji bombaši samoubice smatrali su da se žrtvuju za više ciljeve. Posebno je interesantno da je terorizam, kao način djelovanja, u dva stoljeća imao različite konotacije i obilježja. U početnom razdoblju terorizam je bio poželjan oblik ponašanja za tadašnje državne vlasti, sredstvo za konsolidaciju i uspostavu vlasti.

U vrijeme Francuske revolucije terorizam je imao obilježja pozitivnog fenomena. Riječ "terror" je prvi put utisnuta u politički rječnik u vrijeme Francuske revolucije. Maximilien Robespierre, vođa Francuske revolucije vrlo je okarakterisao teror kao ideal moći i ideal vrline usko vezan uz demokratiju. Njegovi istomišljenici smatrali su da revoluciju ne mogu održati ako se protivnicima ne utjera strah u kosti nemilosrdnim proganjanjem. Vrhunac terora uspostavljen je zakonom, kojim su navedenoj vlasti data široka ovlaštenja za lišavanje slobode, dok je Revolucionarni sud bez branitelja, priziva i svjedoka kao jedinu kaznu izricao smrtnu presudu.

„Uvjerenje da je terorizam moralno opravdano sredstvo za postizanje određenih društvenih ili političkih ciljeva jedna je od konstanti koja dugo prati taj fenomen, ali i otežava njegovo razumijevanje. Francuska građanska revolucija, za koju se vezuje savremeno značenje riječi teror i terorizam, ojačala je takvo uvjerenje jer su temeljne vrijednosti revolucije poput ideje o slobodi, bratstvu i jednakosti, prevladale zahvaljujući upravo primjeni revolucionarnog terora. Ukratko, bez "vladavine terora" (1793/1794) zastrašivanja nasiljem provedenim nad desecima hiljada "neprijatelja države", nerijetko i uz korištenje giljotine ne bi bilo moguće srušiti stari režim i uvesti nove vrijednost po kojima su modelirana savremena demokratska društva.“ (Azinović, 2012, 26)

³Asasini ili ismailiti su militantna sekta koja je bila smještena u tvrđavama u blizini Kaspijskog mora u Perziji. Oni su razvili doktrinu opravdavanja ubijanja religijskih i političkih protivnika. Asasini su djelovali od 1090. do 1275, a zalagali su se za širenje inačice čistog islama. Ismailiti su svoj vrhunac dostigli u vrijeme vladavine Fatamida u Egiptu, a poslije pada dinastije ismailitski centar se premješta u Siriju i Perziju, gdje je u 11. stoljeću i stvorena legendarna tvrđava Alamut. Godine 1256. red su uništili Mongoli.

Robespierrova vladavina dokazala je zapravo da su teror i terorizam bitne zloupotrebe vlasti ali da u tom vremenu takav oblik djelovanja nije imao negativne konotacije. Naime, od sredine 19.stoljeća, terorizam postepeno poprima obilježja 'antidržavnosti' i takav trend negativnog obilježavanja terorizma ostao je do danas. „Druga polovica 19.stoljeća je i ozbiljan početak upotrebe atentata kao terorističkog sredstva za ostvarenje ciljeva. U tom razdoblju izvršeni su atentati na nekolicinu američkih predsjednika. Abraham Lincoln, 16. američki predsjednik, koji je izgradio Republikansku stranku i bio veliki protivnik ropstva, ubijen je u pozorištu, u Washingtonu 1865. godine.“ (Bilandžić, 2010, 63)

Teroristički čin može biti pomoćno sredstvo, dakle samo jedan elemenat u krupnijoj vojnoj ili gerilskoj strategiji: on se može svoditi na ograničene ciljeve (osveta, publicitet, politička izjava, oslobođenje zatvorenika, etnička autonomija) ili može biti 'apsolutan'- težnja ka političkim ciljevima samo kroz sistematsko korištenje terora. Upravo tu apsolutnu, nezavisnu strategiju terora, treba propisno etiketirati kao 'terorizam'. „Terorizam dobiva svoje prve značajnije teorijske obrise u drugoj polovini 19.stoljeća. Ona su prvi put jasno ocrтана u djelu Johannes Mosta *Philosophy of the Bomb (Filozofija bombe)*, i temelji se na nizu povezanih pretpostavki

- Skandalozno nasilje djelovat će na maštu javnosti;
- Njegova publika će tako postati svjesna političkih pitanja
- Nasilje samo po sebi ovlašćuje
- Sistematsko nasilje može ugroziti državu i nagnati je da delegitimizira reakcije
- Nasilje može destabilizirati društveni poredak- spirala nasilja i protuterora
- Ljudi će konačno odbaciti vladu i prihvatiti ciljeve terorista.“ (Townshend, 2003, 14)

Za vrijeme Prvog svjetskog rata terorizam se dodatno promijenio i usložnio. Dobio je revolucionarne konotacije i postao sredstvo revolucionarne borbe kao okvira za preuzimanje vlasti i temeljne političke i društvene promjene. Okvir terorističkih akcija je nacionalistički. Navest ćemo samo činjenicu da je teroristički akt bio neposredan povod prvom svjetskom globalnom sukobu. Dana 28. juna 1914. godine u Sarajevu ubijen je austrougarski prijestolonasljednik, nadvojvoda Franz Ferdinand. Neposredni izvršitelj atentata bio je pripadnik organizacije *Mlada Bosna*, Gavrilo Princip. Riječ je o nacionalističkom pokretu koji se zalagao za južnoslavensko ujedinjenje i pripojenje Bosne i Hercegovine Srbiji. Terorizam može igrati vodeću ulogu u pokušaju da se očuva ili 'ponovo probudi' nacionalni duh u pratećoj borbi protiv strane ili imperijalističke vlade.

Zatim, terorizam poprima dodatna obilježja za vrijeme Drugog svjetskog rata koji je redefinirao dotadašnje međunarodne odnose. Uz revolucionarni karakter, postao je instrument nacionalističkih pokreta i antikolonijalne borbe te uvod u šira gerilska ratovanja koja su u konačnici dovela do stvaranja niza država: Izrael, Kenija, Kipar, Alžir. Dakle, terorizam kao samostalna strategija utopio se u masovnije revolucionarne pokrete koji su, bez obzira na zvanične teoretske oznake, u suštini bile nacionalističke mobilizacije. Većina pokreta otpora za vrijeme Drugog svjetskog rata bili su nacionalne borbe, a vrlo je malo ljudi o metodama otpora govorilo kao o terorizmu. Može se zaključiti da je terorizam od 1968. godine pa do danas postepeno postajao dio životne međunarodne svakodnevnice, dakle, sastavni dio socijalnih i političkih procesa diljem svijeta.

„Jako bitan element u procesu globalizacije koji je utjecao na nove oblike manifestiranja terorizma je informatizacija društva. Koliko god je kompjuterizacija s dostupnim i pristupačnim bazama podataka bitno suzila mogućnosti djelovanja terorističkih grupa, ipak je korištenjem interneta došlo do novih mogućnosti za suprostavljanje sve superiornijoj državi. Teror se počeo širiti putem Interneta. Na različite načine pokušavaju se blokirati sajtovi protivnika, onesposobiti baze podataka i uopće spriječiti potencijalne korisnike da se koriste njima neprihvatljivim izvorima na Mreži.“ (Kalinić, 2003, 42)

Kada govorimo o povijesnom razvitku terorizma nemoguće je ne spomenuti područje Bliskog Istoka. Naime, na primjeru Bliskog Istoka moguće je vidjeti svu složenost, paradokse, dualističke poglede i proturječja fenomena terorizma. To je područje na kojem arapsko-jevrejski sukobi traju decenijama, a posebno su intenzivirani od nastanka Izraela, 1948. godine, države koja je nastala na terorizmu, a prema određenim autorima bitno se održava kao forma državnog terorizma.

„U zadnjem desetljeću Hladnog rata koncept državno sponzoriranog terorizma dobio je punu pažnju. Početkom 1980-tih nastao je i pojam međunarodni terorizam. Riječ je, u stvari, o terorističkim metodama, koje vlade jedne države koriste da bi oslabile poredak u drugim državama. Ovaj oblik djelovanja ima obilježja terorizma kao akcije protiv vlasti, samo što u pitanju nisu autohtoni teroristički pokreti ili pojedinci, već agenti stranih država ili ljudi koji rade po njihovom nalogu.“ (Dimitrijević, 1985, 212)

Ulazak u 21. stoljeće obilježen je terorističkim napadom na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine. Odgovornost za ovaj napad preuzao je pokret Al Ka'ida, militantna teroristička organizacija koja je nastala na području Afganistana. Kao što je već ranije rečeno,

to je već vrijeme kada je terorizam globaliziran i kada poprima nove dimenzije. Terorizam otjelovljen u Al Ka'idi, obilježen je vjerskom dimenzijom."Poznati kao islamski militanti, ekstremisti, mudžahedini ili islamski fundamentalisti, militantni islamisti su mrežna struktura koja djeluje na područjima naseljenima muslimanima i na područjima država koje smatraju neprijateljima muslimana. Sve skupine koje u svojoj borbi koriste oružje, a islam kao ideološku osnovu mobilizacije, nazivamo militantnim islamistima." (Kulenović, 2008, 151)

Militantni islamistički terorizam je sastavni dio političke strategije islamizma. Dakle, *politički islam (islamizam)* je borbena politička ideologija u koju je utkana vjerska dimenzija, o čemu će bit više govora u poglavlju "Terorizam i religija". Bitno je naglasiti da ni u kom slučaju to ne znači da je terorizam postao vjerski pojam. Takva su shvatanja pogrešna. Svi fundamentalizmi nisu islamski niti su svi islamski fundamentalizmi nasilni. Sve velike svjetske religije, kršćanstvo, islam, judaizam, budizam, hinduizam imaju fundamentalističke struje. Vjerski terorizam je pogrešno kvalificiranje jednog segmenta savremenog terorizma, a vrlo je moguće da takva konstrukcija mišljenja nije slučajna. Riječ je tek o terorizmu s vjerskim obilježjima. Postojanje vjerskog terorizma značilo bi da se teror koristi radi ostvarenja vjerskih ciljeva. Savremena era ne poznaje takav terorizam, te valja napomenuti da se terorizam generira iz političkog područja i da ima političke ciljeve.

Kao rezultat reakcije na traumu što su je proizveli napadi 11. septembra 2001. godine, dio političke elite i stručne javnosti, posebno u Sjedinjenim Američkim Državama, stvorio je dojam kako su islam odnosno islamizam kao rezultirajuća ideologija središnji problem, o čijem razumijavanju danas presudno ovisi sposobnost Zapada da uspješno odgovori na izazove terorizma, Ova opsjednutost islamizmom kao navodnim ključnim generatorom savremenog terorizma je istovremeno i kontraproduktivna jer odvraća pozornost s njegovih stvarnih uzroka.

U prilog američkom viđenju svijeta i povezivanja komunizma i terorizma išla je i činjenica što je niz terorističkih organizacija, iza kojih su stajale države kao što su Iran, Sirija, Libija, svoje akcije usmjerile spram američkih ciljeva. No, iza američke borbe protiv terorističke opasnosti krila su se i stvarna američka nastojanja: rušenje neprihvatljivih režima diljem svijeta. Takva politika zadržana je i u 21.stoljeću.

4.0. UZROCI I CILJEVI TERORIZMA

Ponašanje pojedinaca i grupa je motivisano raznim potrebama, počev od egzistencijalnih do složenih društveno-političkih. Pri tome se u ostvarivanju potreba javlja hijerarhija prioriteta koji se izražavaju kroz strukturu interesa, ciljeva i aktivnosti. Sam po sebi, terorizam je sredstvo, a ne cilj. Kao najjednostavniji oblik oružane borbe, pojavljuje se uvijek tamo gdje postoji sukob koji je dovoljno ozbiljan da kod nekih ljudi stvori želju da se okrenu nasilju.

Noam Chomsky, istaknuti analitičar koji je napisao nekoliko djela o fenomenu terorizma i pri tome isticao je potrebu otkrivanja pravih uzroka terorističkih napada. Poznat je po otvorenoj kritici globaliziranog društva, te ukazuje na terorizam sponzoriran od države sa posebnim akcentom na dešavanja na Bliskom Istoku. Chomsky ističe da se današnji kreatori američke politike uglavnom drže teorije da onaj ko kontroliše nenadmašne energetske rezerve Bliskog Istoka ima „suštinsku kontrolu nad svijetom“. Shodno tome, oni smatraju da bi gubitak kontrole ugrozio projekat globalne američke dominacije koja je jasno artikulirana tokom Drugog svjetskog rata i koja se održala uprkos velikim promjenama u svjetskom poretku od tada. "Iza svakog zločina, radilo se o uličnom kriminalu, ratu ili nečem drugom, postoje elementi opravdanosti, i oni se moraju razmotriti. To važi i za sitni kriminal i za ratne zločine napadačkih sila." (Chomsky, 2003, 15)

Prema V. Dimitrijeviću, prva karakteristika svakog terorizma jeste nasilje. Terorističko nasilje je instrumentalno, odnosno nije samo po sebi svrha, već sadrži prijetnju budućem nasilju. Druga karakteristika terorizma je izazivanje straha kod protivnika. Naime, djelovanje ne volju i psihološko raspoloženje ljudi (da se izazove psihička reakcija intenzivnog straha) jeste primarni cilj terora i terorizma kao političkih sredstava. Dimitrijević ističe da je cilj teroriste da se postavi na ravnu nogu s vladom, pokazujući da je dovoljno snažan da izvede sve što hoće, da bira vrijeme i mjesto svojih poduhvata i da pregovara s predstavnicima vlade o stvarima koje se tiču samih osnova ustavnog i pravnog poretka.

„Nesporno je da su terorizmu pribjegavale i danas pribjegavaju veoma različite socijalne i političke snage, grupacije i organizacije. Povodi i ciljevi su im različiti. Npr. jedan terorizam se temelji na konzistentnom ideološkom programu koji počiva na tome da se individualnim terorom i političkim ubistvima može srušiti ili ozbiljnije poljuljati dotični poredak ili politički sistem. Drugi opet proizilazi iz nacionalnooslobodilačke borbe i uvjerenja da će ta borba biti uspješna ukoliko bude potpomognuta terorizmom, treći opet proizilazi iz vjerskog fanatizma, ideološkog utopizma, četvrti je rezultat osвете i odmazde, peti je institucionalizirani teror

vladajućih garnitura oličenih u apsolutističkim diktaturama, vonjim huntama i sl., šesti je, pak, tzv.demonstracioni, koji spektakularnim, često i samoubilačkim akcijama (otmice aviona, brodova, uzimanje talaca itd) hoće da probude svjetsko javno mnijenje, polazeći od uvjerenja da su politička zbivanja međusobno uslovljena, te da i strance, odnosno svjetske moćnike treba kazniti, bilo zbog indiferentnosti i nerazumijevanja patnji i stradanja koje dotično narod doživljava, bilo zbog toga što ti moćnici podržavaju protivnički režim ili određenu hegemonističku politiku.“ (Duraković, 2009, 133)

Navest ćemo primjer terorističke akcije koja je izvršena sa ciljem rušenja postojećeg političkog sistema u Jugoslaviji 70-tih godina. Riječ je o događaju koji se desio 7. aprila 1971. godine u Stokholmu, kada je ubijen tadašnji jugoslovenski ambasador Vladimir Rolović, od strane pripadnika ustaške emigracije. To je bio jedan u nizu atentata i terorističkih akcija koji su izveli pripadnici ustaške emigracije u cilju odvajanja Hrvatske iz Jugoslavije i stvaranje nezavisne države Hrvatske.

U pojašnjavanju svakog oblika terorizma, treba pojasniti i uzroke i uslove pod kojima se oni javljaju. Generalno promišljajući, postoje unutrašnji i spoljni uzroci. Prema Komitetu ad hoc za međunarodni terorizam spoljni uzroci jesu kolonijalizam, agresija, strana okupacija, miješanje u unutrašnje stvari drugih zemalja, politika ekspanzionizma i hegemonije, nepravedan međunarodni ekonomski poredak, strana eksploatacija prirodnih izvora neke zemlje i sistematsko uništavanje neke zemlje.

U unutrašnje uzroke spadaju: rasizam, rasna diskriminacija, aparthejd, genocid, fašizam, etnofašizam, postojeće političke ekonomske i društvene nepravednosti i eksploatacija, masovne povrede ljudskih prava, siromaštvo, glad, bijeda i osujećenost. Naravno, na djelu je često kombinacija unutrašnjih i spoljnih uzroka, a neki bi se još mogli dodati, kao što su gušenje vjerskih sloboda, nacionalne neravnopravnost, zabrana maternjeg jezika i pisma, negiranje prava na autonomiju, nacionalni hegemonizam, fanatizam, poniženje, unitarizam, seperatizam, itd.

Terorizam za pozadinu ima političke ciljeve, međutim, jednim svojim dijelom je uvjetovan i nepravdom. Razvijene zemlje pod okriljem globalizacije ostvaruju povlastice, vodstvo, korist, nadzor, utjecaj i moć. Te zemlje su potpuno dominantne na svjetskoj razini i takva dominacija postaje nepodnošljiva zemljama u razvoju, osobito zbog sve većega jaza bogatih i siromašnih koji se stvara na globalnoj razini.

"Ekonomski uslovi kao jedan od uzroka pojave terorizma imaju i ključnu ulogu za bilo kakvu terorističku akciju. Subjekti terorizma su vrlo zainteresirani za učešće u kontroli i distribuciji ekonomskih prihoda, nad određenim teritorijama i resursima na njoj. Posebno su aktuelni ekonomski uslovi posmatrani na globalnom planu, kao što je neokolonijalizam; ekonomska, politička i vojna dominacija nad jednom ili više zemalja. Pravi primjer su događanja u Iraku, Libiji, Egiptu i Siriji. U takvim slučajevima uobičajno je da "jača sila" koristi postojeće prednosti u odnosu na resurse neke zemlje, kao što su sirovine, energija, voda, nafta, gas, jeftina radna snaga i dr. Dakle, okupaciona sila nameće niske cijene dobara i usluga koje kupuje i visoke cijene dobara i usluga koje prodaje." (Stanković, 2014, 13)

4.1. Tko postaje terorista?

4.1.1. Personalni identitet ili društveni akter kao nosilac terorizma

Iako je terorizam uvjetovan socijalnim i političkim kontekstom, ipakse osobne karakteristike pojedinca ne mogu zanemariti. Potencijalni teroristi često počinju kao simpatizeri terorističke organizacije, a zatim pružaju pasivnu podršku, da bi s vremenom postali njeni potpuno lojalni članovi. Da bi netko postao teroristom trebaju biti zadovoljena tri uvjeta: motivacija pojedinca, prilika da se postane terorista i prihvatljivost pojedinca od strane terorističke organizacije koja kao ekskluzivna socijalna grupa odlučuje hoće li nekoga primiti u članstvo.

Sociolozi i psiholozi dugo su proučavali motivaciju terorista u njihovom djelovanju. Ukratko se može reći da je motivacija snaga koja potiču djelovanje u ostvarivanju određenih želja i ciljeva. Motivi iniciraju, usmjeravaju i održavaju ponašanje. „Kao glavni motivi mogu se izdvojiti sljedeći:

1. steći ono što je neopravdano oduzeto - zemljište, sloboda, temeljna prava, mogućnosti;
2. ponovno uspostaviti identitet, status, legitimno posjedovanje.
3. zaštititi subjekta kojem se prijete ili je zlostavljan;
4. vratiti se tamo gdje su imali nekadašnja prava, privilegije i prednosti (izbjeglice kojima su uskraćena određena prava koja su imali u matičnoj zemlji)“

(Whittaker, 2004, 51)

Terorističke organizacije zahtijevaju totalnu posvećenost svojih članova organizacije. S porastom radikalizacije, teroristi svoj individualni identitet podređuju kolektivnom, i može se reći da je i njihovo individualno ponašanje pod utjecajem organizacije. Primjerice, prema

pravilima Al Ka'ide, članovi mogu iskazati svoje mišljenje i čak utjecati na odluke čelnika, čime se na taj način daje na važnosti borcima koji čine njihovu glavnu snagu.

„Ulazak u terorističku organizaciju naziva se i 'model osobnog puta'. Taj model uključuje nekoliko faza: rana socijalizacija, razvoj negativnog identiteta nakon pretrpljenih trauma, iskustvena konverzija uvjetovana eskalacijom nasilja i ukupnih sociopolitičkih događanja s izraženim terorizmom, te u posljednoj fazi priključenje terorističkoj organizaciji. Unutar organizacije pojedincima se razvija osjećaj pripadnosti, osjećaj samopoštovanja i sistem uvjerenja kako bi teroristički čin smatrali moralno prihvatljivim u odnosu na ciljeve terorističke organizacije.“ (Bilandžić, 2010, 88)

Veoma često se pripadnicima terorističkih organizacija dodijeljuju nova imena u cilju brisanja njihovog prijašnjeg identiteta. O važnosti osjećaja pripadnosti govori i činjenica da pojedine terorističke organizacije samom činu učlanjenja pridaju ceremonijalna obilježja.

„Analiza djelovanja svih značajnijih terorističkih organizacija u svijetu u posljednjih pedesetak godina ukazuje na tri najčešća motiva za izvršenje napada. Prvi je osveta za nepravdu, stvarnu ili zamišljenu, nanesenu zajednici za koju teroristi tvrde da je predstavljaju. Drugi najčešći motiv proistječe iz želje terorista da kroz akte nasilja steknu ugled, slavu među pripadnicima matične zajednice. Treći, jest izazivanje reakcije vlasti. Uvijek na akt terorizma vlasti reagiraju represijom, a teroristi priželjkuju da ta reakcija bude neodmjerena, brutalna i usmjerena na nedužne jer se nadaju da će se vlasti na taj način potvrditi kao neko protiv koga se treba boriti te da će za to dobiti širu potporu zajednice koju predstavljaju.“ (Azinović, 2012, 221)

I pored različitih pristupa proučavanju terorizma, stručnjaci su danas saglasni kako ne postoji određeni tip osobe koja postaje terorista. Jedinstveni personalitet terorista ne postoji niti postoje posebne osobine koje karakteriziraju teroriste. Svaki oblik terorizma slučaj je za sebe i svaki ima svoj zaseban sociopolitički kontekst. Nije moguće identificirati jedinstvenu društvenu strukturu iz koje potječu teroristi niti jedinstvenu obrazovnu razinu terorističkih organizacija. „Činjenice su oskudne, ali uglavnom su to pojedinci koji se osjećaju otuđeni, udaljeni od mogućnosti, nekada iskorišteni i potpuno marginalizirani u zajednici. Adolescenti posebno imaju poteškoće sa samopouzdanjem i uglavnom se bune protiv utvrđenih vrijednosti i autoriteta u domu i društvu, te su skloniji pridruživanju terorističkim grupama.“ (Whittaker, 2004, 60)

4.2. Moralni argumenti za terorističko djelovanje

Da li je terorizam moralno opravdan? Pitanje na koji su mnogi autori pružili poprilično oprečna mišljenja. Naime, nekolicina autora odbacuje jezik kojim se obično izražava reakcija na terorizam. Fraze koje označavaju druge kao potpuno zle, a sebe i vlastit narod kao potpuno dobre iskrivljuju percepciju i otežavaju razumijevanje moralnih i političkih stvarnosti. Tamo gdje se neprijatelj prikazuje isključivo kao otjelovljenje sotonskog zla, a vlastiti narod kao oni koji uz pomoć vojne sile donose "beskrajnu pravdu", postavljena je scena za onu vrstu iluzornog mišljenja koja spriječava razumijevanje motivacije protivnika.

U tom kontekstu, osvrnut ćemo se i na sve zastupljeniji oblik nacionalizma karakterističan za savremeno doba koji se zasigurno odražava i na percepciju samog terorizma, te njegovog eventualnog opravdavanja od strane pojedinih načelno demokratskih zemalja. Naime, riječ je o tihom, svakodnevnom i diskretnom nacionalizmu kojeg Majkl Bilig naziva „*banalni nacionalizam*“. Banalni nacionalizam predstavlja ideološki temelj modernih, ustaljenih nacija koji djeluje tako da što naniz sitnih načina građanstvo iz dana u dan podsjeća na njihovo nacionalno mjesto u svijetu nacija. „Zastave kojima se ne maše, a kojih posebno ima u SAD, predstavljaju banalne podsjetnike na nacionalnu pripadnost i ueumorno je ističu. To podsjećanje je nesvjesno, a djeluje dok se svjesno bavimo drugim djelatnostima. Te rutinske zastave se razlikuju od onih koje kao da privlače pažnju na sebe i svoju simboličnu poruku“. (Bilig, 2009, 80)

Dakle, riječ je o rutinskom obliku nacionalizma, a Bilig je to najbolje ilustrirao na primjeru zastava kao simbola nacionalizma koje države smišljeno koriste za privlačenje pažnje i djelovanja na osećanja. U slučaju zapadnih nacionalnih država, banalni nacionalizam se teško može smatrati nedužnim, prevenstveno jer reprodukuje institucije koje posjeduju ogromno naoružanje i koje bi se moglo upotrijebiti pod izgovorom vlastite odbrane i odbrane „demokratskih tekovina“.⁴

Postavlja se pitanje da li patriotizam pruža moralne argumente za terorizam? "Patriota je obavezan da posebno povezuje prošlost koja mu je prenijela određeni diskontinuirani moralni i

⁴ „ Nacionalne države vole da ističu svoje pravo na monopol na upotrebu sile u svojim granicama, a, u slučaju SAD, i izvan svojih granica. SAD, kao trenutno najveća svjetska sila, oslanja se na najveće zalihe naoružanja ikada stvorene u historiji čovječanstva. Izračunato je da SAD trenutno troše više od 520 milijardi dolara godišnje na vojsku. Američki izdaci za vojsku iznose 46 % svjetskih izdataka za vojne potrebe. Štaviše, američki vojni izdaci i dalje rastu, a počeli su rasti od objave tzv 'rata protiv terorizma' 2001. godine.“ (Bilig, 2009, 12)

politički identitet, sa budućnošću projekta koji predstavlja njegova nacija i koji on treba da ostvari. Jedino je ova odanost безусловna, dok će privrženost posebnoj vlasti, obliku vladavine ili posebnim vođama potpuno zavisiti od toga koliko oni pregnu da ostvare, a ne da onemoguće ili upropaste taj projekat. Stoga nema ničeg nedosljednog u patriotovom žestokom suprostavljanju vladarima svoje zemlje." (Kiš, 1998, 463)

Pojedini teoretičari političke filozofije, posebno liberalizma, ne slažu se sa mišljenjem o opravdanosti ratova koji mogu da ugroze opstanak pojedinih nacija i uništenja njihove kulture i civilizacije. Naime, oni smatraju da se odanost vlastitoj naciji ne smije da kositi sa općim moralnim načelima. Pomenuti stavovi impliciraju na zaključak da se terorizam ne može opravdavati patriotizmom, što potvrđuje i američki pisac Noam Chomsky, koji u tom duhu kritikuje savremenu američki politiku.

„Po teoriji pravednog rata, terorizam je moralno pogrešan. Ipak, mnogi su suvremeni filozofi morala, koji imaju sklonost prema razmišljanju o pravednom ratu, oprezni kad su u pitanju moralni apsoluti, čak se može reći da u iznimnim okolnostima opravdavaju iznimke. Osnovna ideja koju možemo uzeti iz te tradicije, za koju se može smatrati da započinje s Makijavelijem, jest da određene životne nužnosti u ekstremnim situacijama mogu zahtijevati napuštanje temeljnih i "apsolutnih" moralnih zabrana.“ (Coady, O'Keefe, 2004, 36)

Interesantan je primjer Yassera Arafata i Nelsona Mandele, koji su svojevremeno bili proglašeni teroristima da bi kasnije dobili Nobelovu nagradu za mir.

Yasser Arafat, vođa PLO-a borio se za slobodu Palestine i rješenje pitanja Palestine. Bio je to dugotrajan proces, koji još uvijek nije završio, ali je veliki pomak učinjen po tom pitanju. Tokom 1970-ih i 1980-ih pitanje Palestine dolazi u središte javnosti zbog nekoliko otmica aviona, ali i terorističkog napada u Munchenu kada je oteto i ubijeno 11 izraelskih olimpijaca. To nisu bile metode koje su naišle na odobravanje većeg dijela javnosti, ali su to bile metode zahvaljujući kojima se počelo pričati o pitanju Palestine. Nakon izvjesnog vremena uslijedili su novi oružani sukobi, ali i mirovni procesi te pregovori. Godine 1993. Započeli su mirovni procesi u Oslu i stvorena je Palestinska samouprava koja obuhvaća područje Zapadne obale i pojasa Gaze. Zbog njegovog doprinosa u mirovnom procesu Palestine i Izraela, Arafat je 1994. godine nagrađen Nobelovom nagradom za mir.

Nobelovom nagradom za mir je 1993. godine nagrađen i Nelson Mandela, jedan od najvećih revolucionara i boraca za ljudska prava, koji je svojevremeno osuđen za terorizam. Nelson

Mandela bio je bivši južnoafrički predsjednik, a ujedno i jedan od najvećih boraca protiv rasizma dvadesetog stoljeća. Mandela je bio jedan od organizatora, u početku nenasilne borbe protiv apartheida. Vodio je višegodišnju borbu protiv rasne segregacije društva Južnoafričke Republike. Budući da nenasilne metode, prosvjedi i građanski neposluh, nisu donijeli rezultata, okrenuli su se nasilnim metodama poput bombaške kampanje. Tada su pripadnici organizacije postavljali bombe po različitim državnim ustanovama i institucijama kako bi nagnali društvo na promjene. Dakle, ako se pogleda razmer apartheida, onda postaje jasno zašto se u ovom slučaju pribjegli nasilnim metodama. Radi boljeg uvida, napomenut ćemo da je kroz nekoliko godina više od 140 zakona doneseno kako bi se zaštitila dominacija bijele rase u Južnoj Africi. Pored zabrane brakova između bijelaca i drugih rasa, odvojenih institucije za bijelu i druge rase, postojale su potpuno odvojene zone življenja. Druge rase nisu imale politička prava i služile su kao jeftina radna snaga bijeloj rasi.

Kao što je vidljivo iz ova dva primjera, terorizam je bio jedini način da se podigne svijest o problemima koji nisu bili poznati općoj javnosti. Postojeće odbrane terorizma često započinju tvrdnjom da je, u nekim okolnostima, kada onima koji su ozbiljno ugroženi nije moguće zadobiti političku moć, pribjegavanje terorizmu možda jedino rješenje za njih. Coady ističe da tvrdnja onih kojih koji nas uvjeravaju da su prisiljeni okrenuti se terorizmu zato što nemaju političke moći zasniva se na dvjema vrlo različitim idejama. S jedne strane teroristi tvrde da oni kao grupa nemaju nikakvu moć u usporedbi s državom kojoj se protive, a s druge strane da nisu sposobni, kao grupa, da zadobiju i mobiliziraju širu podršku za svoju borbu. Napad na Svjetski trgovački centar u New Yorku 11. septembra 2001. predstavlja klasičnu ilustraciju za tvrdnju da je terorizam oružje onih koji nemaju moć da izravno napadnu one kojima se žele suprostaviti. To je razlog zašto su za metu izabrali simbole američke hegemonije u trgovini, te u vojnim i političkim stvarima. S moralnog stajališta, svaki je terorizam veliko zlo. Primorac ističe da je državni je terorizam znatno veće zlo nego terorizam kojim se služe nedržavni čimbenici zbog barem četiri razloga:

Prvo, teroristička djela počinjena od strane policijskih država i tiranskih vlasti, općenito su imala tisuću puta više žrtava i prouzročila tisuću puta više bijede nego sva djela individualnog terorizma zajedno'.

Drugo, državni terorizam neizbježno je povezan s tajnovitošću, obmanom i licemjerjem. Kad god se služi terorizmom, država će djelovati u tajnosti, poricati odgovornost za počinjena

teroristička djela, te se izjašnjavati za vrijednost i načela s kojim je terorizam nespojiv. Država će ga nastojati prikazati ili kao legitiman čin ratovanja ili pak kao odmazdu.

Treće, praktički, sva djela što spadaju u terorizam zabranjena su međunarodnim deklaracijama o ljudskim pravima ili konvencijama. Oni koji provode nedržavni terorizam nisu, naravno, potpisnici tih deklaracija, dok su danas sve države potpisnice svih ili gotovo svih tih dokumenata. Prema tome, kada se država izravno ili neizravno služi terorizmom, ona time krši i svoje međunarodne obaveze.

Četvrto, na temelju argumenta "Nema druge!" često se za nedržavni terorizam tvrdi da je opravdan. U slučaju kad se, neki narod nalazi pod vlašću stranaca, i kada ga strana vlast tlači ponižava i izrabljuje, oslobodilački pokret može utvrditi kako je jedina učinkovita metoda borbe koja mu stoji na raspolaganju – terorizam.

Nema sumnje da terorizam predstavlja izazov temeljnim moralnim uvjerenjima, stoga otpor terorizmu može i treba biti ponajprije motiviran moralnim razlozima. Država koja se služila terorizmom, država koja je sama upletena u terorizam – nema moralni status nužan za moralnu kritiku terorizma.

5.0. TERORIZAM I RELIGIJA

Sociologija definira religiju kao instituciju koja ima izuzetno važnu ulogu u oblikovanju prirode odnosa pojedinca s drugima. Njen učinak postaje posebno vidljiv kada se pojedinac suočava s fenomenom koji ne može objasniti, ali nastoji razumjeti. U tom trenutku, religija postaje jedan od najmoćnijih faktora koji može ponuditi smislene argumente ili predložiti strpljenje za ovozemaljsku patnju. Nažalost, taj potencijal religije ponekad je i motivacijski izvor za neke terorističke skupine. "Zbog svoje radikalne perspektive svijeta, članovi terorističke skupine neizbježno posjeduju snažan osjećaj otuđenja. Prema Dirkemu, otuđenje je osjećaj nemoći, izolacije i bezobzirnosti. U tom stanju, otuđeni pojedinci relativno se osjećaju kao da ne trebaju cijelo društvo da bi održavali svoje postojanje. Prema pojedinim tumačenjima terorističkih skupina, religija predstavlja izvor za liječenje od otuđenja pojedinaca."(Cinoglu, 2010, 206)

U savremenom dobu svjedočimo porastu broja religiozno motiviranih terorističkih skupina, posebice islamskih. Vjerski motivirane terorističke organizacije se drastično razlikuju od neke sekularne skupine. Ciljni postupci odabira, izvori za motivaciju i faktori opravdanja, kao i perspektive na društvo u cjelini su neke od najznačajnijih razlika.

"Odnos religije i terorizma prošao je kroz tri stupnja. Do 19. stoljeća, religija je bila gotovo kao jedina motivacijska sila koja je teroristima bil poput nadahnuća. Od devetnaestog stoljeća do šezdesetih godina prošlog stoljeća, teroristi nisu koristili religiju kao svoju opravdanost i izvor legitimiranja. Većina ih je imala etnički, nacionalistički, politički, separatistički karakter, itd. Od 1960-ih do danas, svijet je svjedočio i još uvijek svjedoči u nekom smislu, intenziviranju odnosa između religije i terorizma." (Cinoglu, 2010, 203)

Cinoglu je kroz klasične sociološke perspektive nastojao ukazati na međusobnu povezanost pojedinaca, društvenih struktura, religije i terorizma. Ono što se može zaključiti jeste da svaka sociološka tradicija ima različita gledišta o religiji i svaka od njih ima određene prednosti ali i nedostatke u odnosu jedna prema drugoj. Recimo, funkcionalisti su vrlo učinkoviti u prepoznavanju i analiziranju funkcija religije u održavanju zdravog društva i podržavanju evolucije; dok s druge strane, može se reći da su neučinkoviti po pitanju sagledavanja uloge religije u stvaranju sukoba u društvu.

"Konfliktna teorija ima ulogu u identifikaciji sukoba koji izravno ili neizravno generira religija; dok s druge strane, ova teorija nije posvetila dovoljnu pažnju na neke njene glavne latentne i manifestne funkcije koje su bitne u održavanju reda i ravnoteže. Simbolički interakcionizam uglavnom se bavi individualnim atributima religije i njenom moći preoblikovanja kroz simboličke mreže koje nudi pojedincima. Glavna briga ove perspektive nije objasniti funkciju religije u održavanju ravnoteže ili kao generatora sukoba, već važnosti pridaju njenoj ulozi u formiranje identiteta pojedinca kroz simbolička značenja i vrijednosti. Ove tri perspektive imaju veliki doprinos u analizi religije kao fenomena, ali njihovo usklađivanje i predstavljanje jedinstvenog sociološkog ispitivanja je i dalje težak zadatak." (Cinoglu, 2010, 203)

Odnos između religije i terorizma postao je naročito uočljiv nakon napada 11. septembra 2001. Za terorističke skupine, religija postaje ključna legitimirajuća sila za nasilje. Naime, religija nudi svojim sljedbenicima jedinstven sustav vrijednosti koji omogućava legitimiranje i opravdavanja određenih akata. Međutim, tumačenje tih vrijednosnih sustava terorističkih skupina dramatično se razlikuje od matice. Ovo je posebno slučaj kod islamskih terorističkih skupina. Prema islamu, uzimanje jednoga nedužnog ljudskog života jednako je ubojstvu cijelog čovječanstva. Terorističke skupine zloupotrebljuju snagu islama kroz njihova različita tumačenja na način da promoviraju nasilje kao sredstvo za postizanje ciljeva koji se u normalnim okolnostima moraju postići legitimnim sredstvima. Zato se novi pripadnici

terorističkih organizacija podvrgavaju intenzivnim treninzima gdje se podučavaju takvom tumačenju vjerskih vrijednosti i normi. Međutim, bitno je naglasiti da niti jedna religija ne ukazuje na nasilje i da terorističke skupine reinterpreteraju osnovna vjerska učenja i na taj način koriste religiju za vlastite ciljeve.

Danas terorizam u velikoj mjeri ima vjerska obilježja. Naime, bitno je ukazati na tvrdnju kojom se danas često manipulira u različite svrhe a to je da religija nije uzrok terorizma, iako se ne treba osporavati njihova povezanost. „Uzroke terorizma treba potražiti u političkim, ekonomskim i socijalnim nepravdama i nezadovoljstvima. Nezadovoljstva i nepravde stvaraju osjećaj otuđenja, sociopolitičke marginalizacije i socijalnih frustracija, te su se počela izražavati kroz borbenu religijsku ideologiju. Time religija postaje dodatna dimenzija terorističkih sukoba.“ (Bilandžić, 2010, 95)

5.1. Islamizam i terorizam

Da bi razumjeli i objektivno analizirali ideološku osnovu i stvaranje tzv. islamističkih terorističkih organizacija (Al-Kaida, GIA, ISIL) potrebno je da razjasnimo pojam *politički islam (islamizam)* koji se koristi za označavanje niza političkih ideologija koje islam ne smatraju samo religijom nego i političkim sistemom. "Islamisti smatraju kako vjerski zakon islama (*šerijat*) mora biti osnova za sve zakone u društvu, a muslimani se moraju vratiti izvornim učenjima i prvobitnim modelima islama. Nadalje, oni smatraju kako je zapadni vojni, ekonomski, politički, društveni i kulturni utjecaj u muslimanskom svijetu neislamski. Islamisti imaju za cilj oblikovati društvo prema njihovu ideološkom modelu." (Kulenović, 2008, 15)

Islamizam je tumačenje i shvaćanje islama prema kojem treba stvoriti društvo potpuno utemeljeno na islamskim zakonim, i prema ovakvom shvatanju vjerska i svjetovna vlast čine jedinstvenu cjelinu. Nastanak političkog islama se dovodi u kontekst sa osnivanjem organizacije Muslimansko bratstvo koju je 1928.godine u Isma'iliyyi u Egiptu osnovao Hasan al-Banna. Cilj Hasana al-Banna je bio osnivanje "*islamske države*" bazirane na postepenoj reformi, počevši od opšteg obrazovanja i širokih socijalnih reformi. On se zalagao za korištenje legitimnih sredstava za postizanje političkih ciljeva. Pod utjecajem Zapada koji je vladao Bliskim Istokom, podrivanje islamskih vrijednosti bilo je sve izraženije. Bratstvo se zalagalo za socijalnu reformu na načelima Kur'ana, koji je prema njihovom mišljenju

„vrhovni zakon“ i sadrži moralna načela univerzalnog karaktera, zbog čega muslimansko društvo ne treba težiti evropskim vrijednostima.

Hasan al-Banna i jedan dio članstva Muslimanskog bratstva se zalagao za korištenje legitimnih sredstava za postizanje pomenutih političkih ciljeva. Drugi dio organizacije i jedan od ideologa ove organizacije, Sajid Kutb, zastupali su stav da su dozvoljene i radikalne metode (džihad) kako bi ostvarili svoje političke ideje. Sajid Kutb je bio mišljenja da je neophodna upotreba sile za uklanjanje „okova represije i pobjedu islamske istine“. Sajid Kutb se smatra začetnikom militantnog islamizma zbog njegovog zalaganja za džihad kao središnji islamski koncept. On je snažno uticao na Ajmana Zavahirija, koji je bio drugi po zapovijesti u Al-Kaidi. Zavahiri je usvojio Kutbov pogled na svijet i njegovu nepokolebljivu želju da ustanovi islamsku državu po svaku cijenu, pa i nasiljem ako treba.

Naime, radi ostvarenja islamizacije, radikalni islamizam promovirao je upotrebu svih sredstava, uključujući i nasilnih. Pojedini teoretičari izjednačavaju pojam islamizma s islamskim fundamentalizmom, a pojedini i s vehabizmom. Razlog tome je što se predstavnici političkog islama nisu u dovoljnoj mjeri izjasnili da li će se ovaj pokret zaista služiti legitimnim sredstvima za postizanje političkih ciljeva ili će se služiti radikalnim metodama kako bi ostvarili svoje političke ideje. Broj radikalnih islamističkih organizacija ubrzano se povećavao. Proces jačanja započeo je radikalizacijom Muslimanskog bratstva, osnivanjem egipatske Al Gama Islamia, iračkog šiitskog Hezbolaha i palestinskog Hamasa.⁵

Sastavni dio političke strategije radikalnog islamizma je militantni islamistički terorizam. Radikalni islamizam je borbena politička ideologija u koju je utkana vjerska dimenzija. Preciznije, riječ je o instrumentalizaciji religije, s elementima njezine ekstremizacije i militarizacije, radi ostvarivanja političkih ciljeva. Islamistički terorizam, otjelovljen u Al-Kaidi, izrazito je obilježen vjerskom dimenzijom. Nastankom Al-Kaide svijet se suočio sa mrežom islamističkih organizacija čije su bombe odjekivale širom svijeta. Zapadni državni, ali i znanstvena i stručna javnost počeli su govoriti o vjerskom terorizmu. „Vjerski terorizam je pogrešno kvalificiranje jednog segmenta suvremenog terorizma. Naime, riječ je o terorizmu

⁵Vođe pomenutih organizacija su naglašavali da je palestinsko pitanje najvažnije pitanje u muslimanskom svijetu i da mu se mora posvetiti posebna pažnja. „Stranu dominaciju i okupaciju muslimani neće prihvatiti iz više razloga. Osnovni razlog jeste što islam po svojoj prirodi i vrijednostima koje posjeduje odbacuje da bude porobljen i potlačen. Naprotiv, on teži biti vodilja čovječanstva ka suživotu i toliko potrebnoj ravnoteži i svjetskom miru. Mira u svijetu neće biti sve dok se na muslimane primjenjuju dupli standardi i dok se njihova prava brutalno krše“, ističu vođe Hamasa. (Mirsad Mešanović, Hamas-Islamski pokret otpora, Autor, Sarajevo, 2009, 11).

s vjerskim elementima. Postojanje vjerskog terorizma značilo bi da se teror koristi radi ostvarenja vjerskih ciljeva. Bitno je naglasiti da se terorizam ima političke ciljeve. Političke ciljeve ima i islamistički terorizam, srušiti sekularne političke režime u muslimanskom svijetu i osvojiti vlast u tim državama.“ (Bilandžić, 2010, 71)

5.2. „Rat protiv terorizma“

Sjedinjene Američke Države započele su tzv. "rat protiv terorizma" nakon terorističkog napada 11. septembra 2001. godine. Kada je riječ o ovakvom vidu rata, postavlja se pitanje, da li je rat protiv terorizma koji su SAD započele nakon 11. septembra uopšte funkcionalan? Kao društveni fenomen, taj rat se može analizirati iz čitavog niza teoretskih perspektiva, uključujući i strukturalno-funkcionalističku perspektivu o kojoj je bilo riječi u prethodnim poglavljima. Prvi problem o kojem može da se raspravlja jeste „funkcija“ ovog rata, način na koji je on pomogao SAD da se prilagode realnosti u kojoj postoje spoljni neprijatelji koji su sposobni i voljni da nanesu znatnu štetu zemlji.

"Različite vrste sigurnosnih mjera osmišljene su i primjenjene unutar SAD. Što je glavno, poslije 11. septembra nije bilo terorističkih napada unutar SAD. (Takvih napada bilo je na drugim mjestima, kao što je podmetanje bombe u madridskim i londonskim vozovima). Prema tome, može se reći da je rizik u određenoj mjeri otklonjen. Međutim, postoji također jedan broj „disfunkcija“ koje vezujemo za Rat terorizmu. Među njima je visoka ekonomska cijena koja se plaća za vođenje tog rata. Ona je posebno izražena u okupaciji Iraka i borbi s onima koji se suprotstavljaju američkom prisustvu u toj zemlji. U SAD su mnogi programi socijalne pomoći, izgradnja infrastrukture i sl., dramatično su skresani zbog toga što se novac troši na vođenje rata protiv terorizma. Prema tome, poprilično je diskutabilno, da li funkcija tog rata premašuje njegove disfunkcije ili je obrnuto? Za neke grupe rat je svakako funkcionalan, kao npr. za investitore koji sklapaju ugovore o rekonstrukciji Iraka sa američkim Ministarstvom odbrane, a za druge je disfunkcionalan, a to se prije svega misli na stanovništvo Iraka, kao i na američke građane koji zavise od socijalne pomoći." (Ricer, 2009, 169)

U skladu sa navedenim, Ricer zaključuje da sistemska analiza funkcija i disfunkcija "rata protiv terorizma" ne može da proizvede jednostavan odgovor za državu kao cjelinu, ali svakako nudi jedan sistematičniji način razmišljanja.

Al Ka'ida je postepenom transformacijom u terorističku organizaciju postala izraz novog oblika terorizma. Nastala je kao posljedica rata u Afganistanu. Al Ka'ida, kao pobornik globalnog džihada i stvaranja panislamističkog kalifata, transnacionalna je po identitetu i

regrutiranju članova, a globalna po ideologiji, strategiji, ciljevima i mreži organiziranja. „Brutalni teroristički napad 11. septembra 2001. godine na Sjedinjene Američke Države od strane islamističke terorističke organizacije Al Ka’ida, u kojem je život izgubilo gotovo 3000 ljudi, imao je višestruke efekte. Prije svega, bio je to drastičan dokaz kojim je suvremeni svijet najuvjerljivije shvatio šta znači terorizam. Drugo, taj je akt predstavljao praktičan odgovor dijela islamističkog/arapskog svijeta na američku vanjsku politiku prema tom području. Treće, ovaj je akt bio najbrutalniji pojedinačni teroristički akt u povijesti. Četvrto, teroristički udar Al Ka’ide nije samo srušio postojeće sigurnosne strukture najmoćnije države na svijetu: napad Al Ka’ide je dokazao da je SAD moguće napasti, dakle, bio je to dokaz da je američku nacionalnu sigurnost moguće ugroziti s američkog teritorija.“ (Bilandžić, 2008, 33)

Teroristička organizacija Al-Ka'ida je, nakon 11. septembra 2001.godine, iz organizacije prerasla u pokret i ideologiju koja je podržana čitavim nizom različitih organizacija koje djeluju po cijelom svijetu. Američka administracija je objavila ono što se i danas naziva „rat protiv terorizma“⁶. Iako se terorizam općenito definira kao oblik borbe za postizanje vrlo određenog političkog cilja, službena Strategija američke nacionalne sigurnosti za 2002. godinu navodi kako su SAD u ratu protiv terorista koji imaju globalni doseg, te kako neprijatelj nije nijedan politički režim, osoba, vjera ili ideologija. Neprijatelj je terorizam-smišljeno, politički motivirano nasilje nad nedužnim, te se protiv terorista koordinirano bore vojske, policije i tajne službe nekoliko zemalja.

Mnogi autori preispitivaju američku strategiju uokvirenu u pojam „rat protiv terorizma“. Prije svega, postavlja se pitanje je li uopće uporaba pojma rat prikladna? Rat podrazumijeva organizirane vojne formacije koje su zaraćene strane. Priznaje li se proglašenjem „rata protiv terorizma“ legitimitet Al Ka’idi kao zaraćenoj strani? Al Ka’ida nije vojna, već teroristička organizacija. Terorizam se ne događa na ratištu, na bojnem polju. Terorizam se nalazi u “sivoj zoni” između politike i rata, a to je područje u kojem ni moćne države poput SAD-a još uvijek naprosto nisu našle primjerene odgovore za djelovanje. Američki vojni udar i rušenje režima u Afganistanu i kasnije Iraku nisu uništili Al Ka’idu niti zaustavili terorizam.

⁶ U svom obraćanju naciji nakon 11. septembra 2001. godine američki predsjednik George W. Bush je kazao: „Naš rat protiv terorizma počinje s Al Ka’idom, ali s njom ne završava. Nećemo stati sve dok svaka teroristička skupina s globalnim dosegom ne bude otkrivena, zaustavljena i poražena. Svaki narod u svakom dijelu svijeta sada mora donijeti odluku. Ili ste s nama ili ste s teroristima. Od ovog dana, SAD će smatrati neprijateljskom svaku zemlju koja nastavi pružati utočište ili podršku teroristima.“

Rezultati znanstvenih istraživanja savremenog terorizma jasno dokazuju da vojska nije efikasno sredstvo za rješavanje problema terorizma. Također, ne treba pritom zanemariti i stajališta pojedinih autora da je Al Ka'ida iz pokreta prerasla u ideologiju (alkaidizam), a ideju zasigurno nije moguće savladati uporabom vojske. Čak štaviše, upotreba pojma „rat protiv terorizma“ ne samo da pojačava simpatije prema džihadu, već među ukupnim (i umjerenim) muslimanskim stanovništvom stvara uvjerenje o američkom ratu protiv muslimana, a ne protiv terorizma, kao i o povezivanju islama i terorizma.

Nakon Al-Kaide, nova prijetnja svijetu postala je teroristička organizacija koja sebe naziva Islamskom državom (ISIS,ISIL). Kratica ISIS znači Islamska država Iraka i Sirije. ISIL je osnovana za vrijeme prvog iračkog rata 2003. godine i od tada ima dugoročni cilj preuzimanja vjerske, političke i vojne vlasti nad svim muslimanima u svijetu. Ova teroristička organizacija okuplja pripadnike radikalnog vehabizma, prvenstveno s područja Sirije i Iraka, a njima se pridružio i znatan broj pripadnika radikalnog vehabijakog pokreta iz Evrope i Balkana. Ideologija ISIL-a zagovara nasilje protiv tzv. nevjernika, koje često uključuje brutalna mučenja, ubojstva i masovna ubojstva. Nakon što je proglasio kalifat, ISIL danas kontroliše velike dijelove Iraka i Sirije, a prema planovima i prijetnjama koje su objavili nedavno tu ne namjeravaju stati. Njihova je želja osvojiti prostor koji bi se prostirao od Afganistana preko Arapskog poluotoka i zemalja Magreba (regija afričkog kontinenta koja se nalazi sjeverno od Sahare, a zapadno od Nila, obuhvaćajući Maroko, Alžir, Tunis, Libiju i u manjem dijelu Mauritaniju) sve do juga Evrope uključujući Balkan i Španiju.

„Primjetno je da vojno-obavještajni rat protiv terorista daje određene rezultate. Međutim, neuporedivo težim i neizvjesnijim je takozvani rat ideja koji su zapadne zemlje pokrenule kako bi neutralizirao njihovu ideologiju. Izostanak vidljivih rezultata na tom planu može se dobrim dijelom pripisati zakašnjelom i uglavno površnom zanimanju zapadnih zemalja za islam. Naime, zapadne stručnjake kao da manje zanimaju univerzalne vrijednosti koje afirmira ova religija, već u islamu kao po pravilu pokušavaju prepoznati inspiraciju za nasilje.“ (Azinović, 2007, 17)

Sumnja da je islam religija "zla" postala je skoro potpuno prihvaćena postavka koja se upotrebljava u medijskim izvještajima, u blažim ili ekstremnijim varijantama. Interesantno je da se vrlo rijetki tekstovi u kojima se eksplicitno ističe da vehabijska ideologija služi kao poticaj za regrutovanje terorista, jer je mnogo jednostavnije reći da su to islamisti ili fundamentalisti. Naime, kad bi se identificiralo da su to ekstremni vehabisti, odnosno da

ekstremna forma vehabizma potiče regrutaciju terorista širom svijeta, onda bi bilo vrlo teško koristiti uopštene stereotipe.

"Nije, naime, moguće i nije dopušteno ono što karakterizira neku usku sektu unutar islama projicirati na cijeli islam i sve njegove sljedbenike. Mora se jasno kazati jesu li ovi zločini i njihovi počinioci odista ukorijenjeni u islamu ili su oni samo jedna krajnja i, po tome, i za sam islam štetna pojava, kao što su štetne slične pojave koje su se javljale ili se još uvijek javljaju i unutar drugih nekih religija." (Filipović, 2002, 112)

Ideološki rat protiv međunarodnog terorizma zahtjeva znatno više suptilnosti, napora i vremena. Kontinuirani pozivi za pridruživanjem od strane vođa terorističkih organizacija upućenih muslimanskoj populaciji koja se osjeća nezadovoljno, obespravljeno i poniženo, unutar bitnog dijela populacije još uvijek nailaze na plodno tlo.

„Džihadistički pokret ima, a očigledno će imati i u budućnosti, značajan broj pristaša. Stoga je za iskorjenjivanje terorizma kojem je posvećen ili pak sprječavanje njegovih učinaka, neophodno posvetiti pažnju i eliminiranju uzroka koji u islamskom svijetu uvjetuju terorizam. Potrebno je pritom imati na umu svu složenost islamskog svijeta te pažnju posvetiti svim aspektima i dimenzijama tog svijeta: socijalnim, sociopsihološkim, vjerskim, ideološkim, povijesnim, kao i unutarnjopolitičkim i vanjskopolitičkim.“ (Bilandžić, 2008, 44)

5.3. Pokret međunarodnog džihada

„Učenje o džihadu svoje korijene ima u Ku'ranu, koji predstavlja sveto pismo muslimana i osnovi tekst na kojem se zasniva islam. Džihad znači, različito, "borba", "napor", te "upotreba" ili "korištenje snage ili truda". To je borba u kojoj se od vjernika (muslimana) očekuje da ulaže svoje bogatstvo i "osobnost" za Boga. U islamskom zakonu, džihad kao rat dopušten je uglavnom u sljedećim slučajevima: da bi se vlastita domovina odbranila od invazije i agresije, da bi se širila vjera te da bi se kaznili oni koji krše mirovne ugovore.“ (Coady, O'Keefe, 2004, 114)

Ideolozi međunarodnog džihada zastupaju tezu da islam može opstati ako pripadnici islama krenu u sveti rat, ne samo protiv Zapada, nego i protiv sekularnih režima u muslimanskim zemljama. Pokret koji se bazira na ideologiji globalnog džihada danas je premašio prvobitni značaj Al-Kaide. Cilj tog pokreta je stvoriti islamske države tamo gdje žive muslimani i boriti se protiv svakog utjecaja Zapada na islamski svijet, posebno Bliskog istoka. Terorističke

organizacije koje čine pokret međunarodnog džihada žele uspostaviti islamske države u kojima će biti na snazi šerijatsko pravo.

Ideološka osnova ovoga pokreta se zasniva na principima vehabizma koji je nastao u 18.stoljeću u pokrajini Nedžd, u današnjoj Saudijskoj Arabiji. Tvorac vehabizma je Muhammad ibn al-Wahhab, arapski teolog, koji je propovijedao da se svi muslimani trebaju vratiti izvornim principima islama, te na odbacivanje novotarija i idolatrije koje su prodrle u vjeru i u njoj se ustalili. On je vjerovao da se ljudsko društvo treba urediti po božijim a ne po ljudskim zakonima. U djelu „Knjiga o islamskom monoteizmu“ Ibn Abd al-Wahhab ističe kako je neophodno ispitati vjeru svakog muslimana, te da sve one koji se ne podvrgnu njegovom tumačenju islama treba proglasiti nevjernicima, napasti ih, ubiti i oduzeti imovinu. Muhammad ibn al-Wahhab i njegovi sljedbenici su sklopili savez sa Muhammad bin Saudom, utemeljiteljem „kuće Saud“, buduće saudijske kraljevske dinastije. Dvije godine nakon što je vehabizam postao njezinom službenom religijom, "kuća Sauda" je 1746. pokrenula džihad protiv susjednih muslimanskih plemena koja su odbila prihvatiti njezinu vlast. "Kuća Sauda" je kroz historiju permanentno provodila kampanje koje su imale za cilj politički i teološki pokoriti druge muslimane. Vehabizam⁷ je tada pružao ideološko opravdanje za sva osvajanja, iako Kur'an izričito zabranjuje prisilu u vjeri. Muhammad ibn al-Wahhab je otpadnicima od vjere proglasio i muslimanske vladare najsvetijih mjesta islama Mekke i Medine, te tako osigurao legitimitet pohodima "kuće Sauda" na te gradove i njihovo konačno zaposjedanje 20-ih godina 20 stoljeća. Nakon toga počinje ozbiljan rad na vehabizaciji cjelokupnog islama.

Nakon okupacije Afganistana od strane Sovjetskog Saveza 1979.godine, afganistanske gerilske skupine-mudžahedini počinju s manjim akcijama i diverzijama protiv sovjetske vojske. Okupacija Afganistana je potakla reakcije islamskog svijeta koji počinje slati novac i oružje za afganistanske mudžahedine, da bi uskoro počeli stizati i dobrovoljci iz arapskih zemalja. S njima je došao i šejh Abdullah Azzam, član Muslimanske braće i uskoro najveći moralni autoritet mudžahedinskog pokreta. Šejh Abdullah Azzam je bio začetnik ideje međunarodnog džihada i savremenog mudžahedinskog pokreta koji se vremenom transformirao u Al-Kaidu i njezinu globalna mrežu za podršku. Azzamove su vizije sezale mnogo dalje od Afganistana. On je vjerovao i podučavao svoje sljedbenike da je poraz

⁷ Širenje vehabizma odnosno selefizma, uglavnom su doprinijeli kriza legitimiteta u islamskom svijetu i novac od izvoza saudijske nafte. Vehabizam je oblik ideologije koji je tipičan za Saudijsku Arabiju, dok je selefizam izvozna varijanta te ideologije, koju susrećemo izvan te zemlje i on je ideološka podloga Al Kai'de.

Sovjetskog Saveza u Afganistanu označio kraj razdoblja u kojem su dominirale supersile. Smatrao je da će jedina značajna sila u svijetu biti snaga volje koja proističe iz religijskog uvjerenja, a ne viša politička volja koju su do tada diktirale supersile. Šejh Azzam i osnivači tog pokreta među kojim je istaknuto mjesto imao Osama bin Laden, koji će kasnije biti i vođa Al Kaide, objavljuju da će se sveti rat za vjeru nastaviti i izvan granica Afganistana. Da bi se to postiglo stvoren je temelj-na arapskom Al-Kaida, za nastavak džihada. Nešto manje od dvadeset godina kasnije, ovaj pokret je ideološki, kadrovski i logistički ojačan, te je postao najvećom sigurnosnom prijetnjom u svijetu.

Pretvaranje svijeta u globalni kalifat čiji će glavni oslonac biti šerijat čini se kao preambiciozan projekt, međutim ako pogledamo historiju političkih ideja, imali smo dosta takvih ideja koje su imale za cilj da svijetučine boljim mjestom (komunizam). Međutim, takve ideje su se uvijek završile sa velikim brojem mrtvih, te je i ideja globalne islamske države nerealna i teško ostvariva.

Cilj terorističkih organizacija (Al-Kaida, GIA, ISIL) je pridobiti sljedbenike za ostvarenje konkretnog političkog cilja i isprovocirati neprijatelja da reagira na način koji će olakšati buđenje i mobilizaciju od izvorne vjere otuđenog islamskog svijeta. Napadi od 11.septembra 2001. godine, uzvratna američka invazija na Afganistan i Irak, te rastući animozitet u muslimanskom svijetu prema ponašanju Amerike, praktična su potvrda ostvarenja te strategije. Pomenute terorističke organizacije su razvile široku medijsku propagandnu kampanju, sistem za indoktrinaciju i regrutaciju. Uspostavili su fizička utočišta u geografski zabačenim i administrativno slabo pokrivenim oblastima, te virtuelna utočišta na internetu i u masovnim medijima širom svijeta. Kupuju kompanije koje im služe za pokriće njihovog djelovanja. Kupuju političare da ih štite i promiču njihove interese. Razvili su mrežu saradnika koji im pružaju potporu i uspostavili suradnju s ljudima koji koriste globalne finansijske tokove za prebacivanje ilegalno stečenog novca. U to su uključene i neke nevladine organizacije koje sudjeluju u transferima tog novca i u širenju njihove ideologije.

6.0. TERORIZAM I MEDIJI

Sadašnjost terorizma jasno pokazuje da teroristi teže ka publicitetu. Pozornost medija je od krucijalne važnosti za terorističke akcije iz razloga jer je njihova glavna svrha izazivanje straha i haosa kako bi se u konačnici ispunili njihovi zahtjevi. Moglo bi se reći da postoji gotovo simbiotski odnos između medija i terorizma, jer na neki način jedni drugima trebaju. Teroristi,

ukratko, žele da korištenjem nasilja zastraše neko društvo kako bi postigli svoj određeni cilj. Glavni cilj takvog napada je šira publika, kojoj se na taj način prenosi određena poruka. Mediji su u tom smislu ključno sredstvo i bez njih terorizam ne bi bio onakav kakvim ga poznajemo. S druge strane, mediji također trebaju terorizam. Te priče su uvijek adrenalinske, spektakularne, dodiruju pitanja pravde i nepravde, krvi, identiteta, ukratko, jako se dobro prodaju. Upravo zbog toga mediji su podjednako zanimljivi i vlastima i teroristima. Jer koliko god se bave jedni protiv drugih, i vlasti i teroristi nastoje na neki način utjecati na medije kako bi ih pridobili za svoju istinu.

Dakle, dok ostala kaznena djela nastoje ostati prikrivena, terorizam za svoju potvrdu traži publiku i to dobija upravo posredstvom medija. „Kako teroristi koriste medije, da bi javnosti iznijeli svoje ciljeve i spremnost na sve, moglo se vidjeti upravo prilikom napada 11. septembra. Napad se na drugu zgradu dogodio dvadeset minuta nakon prvog napada. Takvim su postupkom teroristi osigurali da sve kamere i čitava javnost bude svjedokom njihove akcije. Baudrillard kaže da su se u tom katastrofalnom događaju međusobno povezala dva elementa masovne fascinacije dvadesetog stoljeća: bijela magija kinematografije i crna magija terorizma. Terorizam se upravo tu pokazao kao psihološko oružje jer njegov uspjeh u prvom redu ovisi o zastrašivanju šireg društva.“ (Brčić, 2007, 8)

Također, vezano za isti događaj spomenut ćemo da je situacija nakon 11. septembra odnosno strah koji je postajao nakon toga američki politički establišment dodatno iskoristio u cilju dobijanja narednih predsjedničkih izbora. U vrijeme pred druge predsjedničke izbore, koje je Bush dobio, razina opasnosti se mijenjala svaki dan, ljudi su na ulicama dobivali maske kako bi se zaštitili od napada antraksom i slično. Postavljane su straže na mostove na temelju neprovjerenih informacija. Znači, ne samo da su teroristi pokušali da instrumentaliziraju strah nego je i vladajuća garnitura to isto radila kako bi dobila izbore i sebe prikazala kao glavnog zaštitnika Amerike i zapadnog svijeta protiv terorizma. Apsurdna situacija u kojoj su mediji i teroristi i vlast inducirali strah u dinamiku jednog društva, s potpuno različitim ciljevima.

„U korištenju televizije, radija i pisanih medija, teroristi imaju četiri glavna cilja:

1. promicati djelo i stvoriti ekstremno snažan strah u ciljnim skupinama
2. zadobiti široku potporu za svoj cilj među stanovništvom i međunarodnim javnim mnijenjem naglašavajući teme poput pravednosti svog cilja i neizbježnosti pobjede
3. frustrirati i omesti reakciju vlasti i snaga sigurnosti, primjerice izjavljivanjem da su njihove praktične protuterorističke mjere po sebi tiranske i kontraproduktivne

4. mobilizirati, potaknuti i povećati broj potencijalnih pristaša i time povećati regrutiranje, prikupiti nova sredstva i potaknuti nove napade.“ (Jurišić, Šapit, 2005, 118)

Otprilike u 95% slučajeva organizatori terorističkih akcija obraćaju se medijima kako bi preuzeli odgovornost za te akcije. Prema podacima Briana Jenkinsa, jednoga od najpoznatijih istražitelja terorizma, savremeni teroristi koji uzimaju taoce gotovo su uvijek tražili izravan pristup u eter radiopostaja i televizijskih postaja. Danas, doduše, da bi javili o počinjenom djelu, zatražili otkupninu ili iznijeli neki drugi zahtjev, sve se češće koriste Internetom, što brojne televizijske postaje širom svijeta preuzimaju. Veliki broj postojećih terorističkih organizacija nastoji imati vlastite masovne medije (novine, radiopostaje, informativne agencije, televizijske studije). Njihova uloga nije samo informativno-propagandno djelovanje i utjecaj na širu javnost, nego se i vrlo aktivno koriste za objavljivanje šifriranih instrukcija teroristima, poput upozorenja, parola, nacрта, odnosno za organizaciju određene terorističke aktivnosti.

S druge strane, treba istaći da i sam terorizam ima veliki značaj za medije. Naime, terorizam je najvažniji izvor informacija za savremene masovne medije. Upravo im terorizam svojim djelovanjem osigurava nužnu ekskluzivnost, senzacionalnost, stalnu pozornost masovne publike, a to znači i privlačnost zaoglašivače te samim time informativni i najzad politički utjecaj. Za razliku od lokalnih događaja i problema, terorizam postaje događaj velike gledanosti, te mu se upravo naporima masovnih medija pridaje status “međunarodne pojave”. Savremeni terorizam sastoji se od dviju osnovne faze koje često prekrivaju jedna drugu: nasilne i informativne. Često možemo čuti da „ono što nije objavljeno u medijima, nije se ni dogodilo”, što je uzrečica koja je posebno aktualna posljednjih godina zbog iznimne informacijske i medijske ekspanzije. Naime, medijski terorizam je nekako neprimjetno postao našom uobičajenom svakidašnjicom. Ali ne samo za javnost, nego i za medije koji nisu samo njegov sudionik, nego i pozornica na kojoj se takav savremeni terorizam odvija.

„Izvještavajući o terorističkim organizacijama, njihovoj ideologiji i napadima, može se reći da mediji postaju taoci terorizma jer na taj način šire njegovu propagandu. Tog se stajališta pridržava i Jim Bitterman, dopisnik CNN-a iz Pariza, koji smatra da treba ozbiljno razmisliti kako izvještavati o terorizmu, jer publicitet hrani terorističke akcije, a totalno medijsko ignoriranje nije rješenje. Nesvjesno ili ne, mediji postaju pomagači terorista, ali i vlasti, one iste koju bi u demokratskom društvu trebali kontrolirati, a ne zdušno podupirati.

Suprotno funkciji koju moraju obnašati, mediji postaju oružje u rukama terorista i vlasti.“ (Jurišić, Šapit, 2005, 126)

Dakle, nova paradigma terorizma dijelom je posljedica naglog razvoja informacijske tehnologije, što se posebno očituje u činjenici da su terorističke organizacije prepoznale značaj masovnih medija za izvršenje svojih ciljeva. Terorističke organizacije pritom neprestano nastoje manipulirati i eksploatirati slobodne medije u vlastite svrhe. Masovni mediji daju terorizmu globalni doseg, utječu na način na koji javnost percipira terorizam i opasnost od njega, a može se reći da u velikoj mjeri utječu i na političke odluke kojima se odgovara na terorizam.

6.1. Pojava informacijskog terorizma

Informacijski terorizam je nova vrsta terorističke djelatnosti podkojom se podrazumijeva ciljani utjecaj na informacijsku infrastrukturu kakobi se stvorili uvjeti koji rezultiraju katastrofalnim posljedicama za društvo i državu. Razlikuju se dva oblika informacijskoga terorizma:

1. *informacijsko-psihološki terorizam* (kontrola nad masovnim medijima sa svrhom širenja dezinformacija, glasina, demonstracije moći terorističkih organizacija)

2. *informacijsko-tehnički terorizam* (nanošenje štete nekim dijelovima informacijske sredine protivnika: uništavanje infrastrukture i baza podataka, prekidanje linija, veze, itd.)

Dakle, međunarodne terorističke organizacije sve aktivnije u svojoj djelatnosti koriste, pored klasičnih oružja, i moderna oružja kao što su masovni mediji i tehnologija. Osnovna osobina svih oblika medijskoga terorističkog manipuliranja individualnom i društvenom psihom jest dezinformacija. Ona može biti u obliku formuliranja i masovnog širenja medijskim kanalima lažne, iskrivljene ili tendenciozno prikupljene informacije kako bi teroristi utjecali na ocjene, namjere i orijentaciju stanovništva, političkih vođa i državnog rukovodstva. Teroristi putem Interneta uspješno vrše vrbovanje novih pristalica. Uz pomoć Interneta, terorističke organizacije vode psihološki rat, šire ideologiju, vrše skupljanje priloga, održavaju vezu među ćelijama. Pogoduje im vrlo teško izvediva kontrola *cyber* prostora, i time su teroristi našli dovoljno prostora za neometano djelovanje. Simpatizeri ovih terorističkih organizacija putem Interneta mogu dobiti sve informacije o terorističkim aktivnostima, počevši od temeljne obuke, ideološke pripreme, sofisticirane obuke i pristupa informacijama. Ono što je ovaj

virtualni medij značajno napravio jeste da je objedinio terorističke simpatizere, vrbovao pojedince objašnjavajući sve pojedinosti oko nabavke i pravljenja oružja, te praktične obuke. Postoje tri osnovna načina korištenja interneta od strane terorista: koordiniranje, planiranje i izvršavanje aktivnosti za ostvarivanje svojih ciljeva.

Tako da se može zaključiti da je osnovna upotreba Interneta u terorističke svrhe širenje organizacijskih i ideoloških doktrina. Omogućena je komunikacija među njegovim korisnicima. Terorističke organizacije koriste internet za propagiranje svojih ideja preko web stranica i prikupljanje finansijskih sredstava, obično u vidu dobrotvornih priloga, kao i prikupljanje i razmjenu obavještajnih podataka. Još jedan segment koji treba spomenuti jeste da Internet otvara nove perspektive za ekstremističke organizacije u rješavanju njihovih finansijskih problema. Mreža preko koje se prikuplja novac je izgrađena na dobrovoljnim donacijama raznih nevladinih organizacija. Nadležni državni organi veoma teško mogu pratiti put tih donacija.

Kada govorimo o drugom obliku informacijskog terorizma, to obično podrazumijeva napade na kompjuterske sisteme iza kojih stoje određeni politički ciljevi. Često su namjenjeni za zastrašivanje vlade ili izazivanje ekonomske krize. Napad na vitalne informatičke strukture društva je teroristima vrlo privlačan iz nekoliko razloga. Prije svega, potencijal koji posjeduje informatička tehnologija omogućava teroristima provedbu napada na velike udaljenosti, uz visoku razinu anonimnosti i uz male finansijske troškove. Pri tome se izbjegava upotreba i rukovanje eksplozivima te samoubilački napadi jer za ostvarivanje pojedinih terorističkih ciljeva kao što su prometni, energetske ili komunikacijski sistemi ne može se jednim klasičnim terorističkim napadom nanijeti tako velika šteta i izazvati takav strah u javnosti kao što se to može uz pomoć informatičke tehnologije. Bitno je istaći da se „cyber“ terorizmom ne mogu smatrati obične hakerske aktivnosti koje podrazumijevaju neovlašten ulazak u kompjuterske mreže s ciljem narušavanja njihovog normalnog rada, već mora postojati namjera za izazivanje velikih šteta, širenja ideološko-političke propagande ili izazivanja smrtnih posljedica.

Može se zaključiti da je informatizacijom društva došlo i do pojave novih oblika manifestiranja terorizma. Koliko god je informatizacija sa stalno dostupnim pristupačnim bazama podataka bitno suzila mogućnosti djelovanja terorističkih skupina, ipak je korištenjem Interneta došlo do novih mogućnosti za suprotstavljanje sve superiornijoj državi. „Terorizam se počeo širiti putem Interneta, a može se reći istovremeno i protiv Interneta. Suprotstavljene strane pokušavaju blokirati mrežna mjesta protivnika, onesposobiti baze podataka i uopće

spriječiti potencijalne korisnike da se koriste njima neprihvatljivim izvorima na mreži. Teroristi se sve češće koriste Internetom gdje se često mogu pronaći informacije terorističkih skupina i prijetnje njihovih vođa, ali i najave pravih medijskih terorističkih akcija.“ (Jurišić, Šapit, 2005, 119)

7.0. BIOTERORIZAM I UPOTREBA BIOLOŠKOG ORUŽJA

Tijekom povijesti čovječanstva brojni su primjeri upotrebe bioloških organizama kao oružja sa svrhom razbolijevanja ili ubijanja neprijatelja, bilo kao čin rata pojedinih država ili kao teroristički čin određenih grupa ili pojedinaca.

"Prijetnja od bioterorističkog napada sve je više postajala predmet međunarodne zabrinutosti. U decembru 2008.g. Povjerenstvo za sprječavanje razvoja oružja za masovno uništenje i objavilo je svoj izvještaj pod nazivom „Svijet u opasnosti" (World at Risk, 2009). Taj izvještaj ocjenjuje državne aktivnosti i programe sprječavanja razvoja oružja za masovno uništenje i terorizma i pruža konkretne prijedloge kako pristupiti ovim prijetnjama. Izvještaj je donio sljedeću procjenu prijetnje koja je jednoglasno prihvaćena i izrečena: ako svjetska zajednica ne reagira odlučno i s velikom hitnošću, velika je vjerovatnost da će se oružje za masovna uništenja primjenjivati u terorističkom napadu negdje na Zemlji do kraja 2013.g." (Primorac, Schanfield, 2016, 294)

Napredak u tehnološkom razvoju znatno se odrazio i na unapređenje tehnologije koju koriste terorističke grupe u svojim akcijama. Biološko oružje postalo je veoma pogodno sredstvo za nasilno ostvarivanje političkih ciljeva i upotrebom ovakvog oružja stvorila se mogućnost njegove zloupotrebe od strane terorističkih organizacija. Nabavka i upotreba oružja za masovno uništenje (biološkog, hemijskog, nuklearnog) u terorističkim napadima omogućava višestruko uvećanje razornih efekata⁸.

Bioterorizam se najčešće definiše kao namjerno korištenje bakterija, virusa ili toksina izolovanih u namjeri da ubiju ili izazovu bolesti kod ljudi, životinja i biljaka. Biološki

⁸Pojam biološkog oružja prvi put se zvanično pojavljuje poslije Drugog svjetskog rata, tačnije od sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih nacija održane 1947. godine, kada je biološko oružje, pored nuklearnog i hemijskog, uvršteno u grupu oružja za masovno uništenje. Od tada se o biološkom oružju govori kao o potencijalno najopasnijem oružju za masovno uništavanje ljudi, životinja i biljaka sa mogućim nesagledivim posljedicama.

terorizam definiše se i kao mogućnost korištenja štetnih agenasa od strane pojedinaca ili grupe, motivisanih političkim, religioznim, ekološkim ili nekim drugim ideološkim razlozima. "O jednostavnosti zloupotrebe biološkog oružja možda najbolje svjedoči njegova defnicija kao „atomske bombe siromašnih”, zbog relativno malih troškova proizvodnje. Posmatrano iz ugla terorističkih organizacija i grupa, upotreba biološkog oružja donosi više prednosti u odnosu na konvencionalna eksplozivna sredstva:

- biološko oružje proizvodi visok stepen smrtnosti ljudi, životinja i biljaka;
- veoma malim količinama patogena može se postići visok stepen destrukcije;
- patogeni se relativno lako i brzo aktiviraju (oslobađaju);
- biološko oružje pruža mogućnost trajnog aktiviranja;
- oprema koja je neophodna, nije skupa i lako je dostupna,
- aktivni živi mikrobi već se nalaze u prirodnom okruženju ili se mogu naručiti iz nekog biološkog skladišta." (Milić, 2010, 105)

Teroristi su postali svjesni da je masovno ubacivanje zaraznih i smrtonosnih virusa radi stvaranja depresivne i vanredne situacije u stanovništvu najdjelotvorniji način ugrožavanja nacionalne ili međunarodne bezbednosti. Također, razvoj biološkog oružja veoma je teško pratiti i kontrolisati zato što se proizvodnja klica za upotrebu u terorističke svrhe i za laboratorijski rad na proizvodnji vakcina malo razlikuju. Proizvodnju patogena odlikuje jednostavnost jer se mogu proizvoditi i prenositi u malim količinama, a za njihovu produkciju dovoljni su mali objekti koji se lahko mogu prikriti.

Dakle, biološko oružje obuhvata biološke agense koji su u stanju da razmnožavanjem i lučenjem otrovnih produkata prouzrokuju masovna oboljenja ili smrt ljudi i životinja i oštećenja biljaka. Ipak, ono što u velikoj mjeri sa jedne strane razlikuje, a sa druge daje prednost biološkim agensima u odnosu na hemijske i nuklearne agense jeste visok stepen djelovanja, slabo uočavanje i relativno lahko distribuiranje. Može se reći da bioterorizam predstavlja specifičnu bezbjednosnu prijetnju jer ga karakteriše spoj visokog stepena smrtnosti, relativno jednostavan način proizvodnje i mogućnost tajne upotrebe.

"Američki centar za kontrolu i prevenciju bolesti sve su mikroorganizme koji bi se mogli koristiti u bioterorističke svrhe svrstali u tri kategorije (2013):

1. A-kategorija – Antraks, velike boginje, botulizam, kuga, biološki uzročnici koji se mogu lako proširiti ili prenijeti s osobe na osobu, rezultiraju visokim mortalitetom i imaju veliki

javnozdravstveni učinak, mogu izazvati paniku i društvene poremećaje i zahtijevaju posebna djelovanja i javnozdravstvenu pripravnost.

2. B-kategorija – Bruceloza, epsilon toksin, uzročnici koji mogu kontaminirati hranu (salmonela), sakagija, melioidoza, psikatoza, Q-vrućica, epidemijski tifus, virusni encefalitis, uzročnici koji mogu kontaminirati vodu, biološki uzročnici koje je srednje lako raspršiti, razultiraju srednjom stopom morbiditeta i niskom stopom mortaliteta te zahtijevaju specijalna poboljšanja dijagnostičkih kapaciteta, kao i nadzora bolesti.

3. C- kategorija – Emergentne zarazne bolesti – biološki uzročnici koji uključuju emergentne patogene koji se mogu prirediti za masovno raspršivanje u budućnosti zbog dostupnosti, lake proizvodnje i raspršivanja, a potencijalno mogu uzrokovati visoke stope moribiditeta i mortaliteta, te veliki zdravstveni šok." (Primorac, Schanfield, 2016, 295)

Biološko oružje ima određene specifičnosti u odnosu na hemijsko i nuklearno, a posebno u odnosu na konvencionalno oružje. U pogledu efekata destrukcije, kontaminacija može da traje od nekoliko sati do nekoliko nedjelja, prate je zakašnjeni efekti i simptomi koji izazivaju onesposobljavanje ili smrtni ishod. Postoji visok rizik od pogrešne identifikacije agenasa ili od konfuzije u prepoznavanju da li je u pitanju biološki ili hemijski agens. Od trenutka djelovanja do prvih simptoma, ovo oružje ima odgođeno djelovanje (vrijeme inkubacije), te se upravo za bioterorizam može reći da je jedan od „najtiših” oblika terorizma, bar u toku samog terorističkog čina.

"Uspjeh i rezultati napada zavise i od prostora u kojem se napad izvodi odnosno da li je u pitanju otvoreni ili zatvoreni prostor, kao i od meteoroloških parametara (temperature, vlažnosti vazduha itd.). Najpogodnija mjesta sa stanovišta terorističke taktike jesu podzemne željeznica, zatvorene sportske dvorane sa ventilacijom, veliki trgovački centri, velike zgrade sa posebnom ventilacijom. Prostori podzemne željeznice izrazito su pogodni za kontaminaciju jer je to poluzatvoren sistem i u njemu postoji pojačano strujanje vazduha koje pogoduje boljoj diseminaciji, tzv. klipni način raspršivanja." (Milić, 2010, 112)

Raznolikost biološkog oružja i teškoće u prognoziranju načina na koji će ono biti upotrebljeno predstavljaju osnovne probleme u otkrivanju i reagovanju na ovakve terorističke prijetnje. Tajno ispuštanje agenasa, na javnim mjestima zbog perioda inkubacije ima odloženo dejstvo na ljude, pa se naprimjer može desiti da prve žrtve identifikuje tek medicinsko osoblje, van mjesta napada. Prvi simptomi kod žrtava obično upućuju na određenu vrstu bolesti, da bi se postepenom manifestacijom simptoma došlo do prave dijagnoze koja upućuje na zarazu. Za to

vrijeme, medicinsko osoblje bi trebalo da zaključi da se napad desio, da identifikuje agens i spriječi nove žrtve. Problemi brzog i ispravnog dijagnostifikovanja posebno je izražen kada su agensi prenosivi sa čovjeka na čovjeka.

Ako se gleda trenutni problem terorizma, dr. Primorac ističe da nijedna zemlja ne može doći do počinitelja kaznenog djela bez jake forenzike, bez obzira radilo se o tragovima eksploziva, otiscima, tragovima DNA počinitelja koji su dirali eksplozivnu napravu, ili bilo kojeg drugog traga. Temeljna postavka je da niti jedna država danas ne može biti sigurna ako nema razvijene forenzičke znanosti i da upravo forenzičar postaje ključni čimbenik u borbi protiv terorizma i međunarodnog kriminala. Forenzična mikrobiologija relativno je nova znanstvena disciplina koja se primjenjuje za analizu mogućih bioterorističkih napada ili nenamjernih oslobađanja mikroorganizama i toksina. Sveobuhvatan pristup u borbi protiv bioterorizma i zloupotrebe biološkog oružja podrazumijeva i zakonodavnu saradnju koja se ogleda u usklađivanju nacionalnih zakona sa međunarodnim aktima. Ipak, najbolja zaštita stanovništva od ovakve vrste napada podrazumijeva pripremu nacije za prepoznavanje ove vrste opasnosti. Naime, potpuna raznolikost biološkog oružja i teškoće u prognoziranju načina na koji će ono biti upotrebjeno predstavljaju najveći problem u otkrivanju i reagovanju na ovakve prijetnje.

8.0. BIH KAO POTENCIJALNO UPORIŠTE TERORISTA

Nakon 11. septembra 2001. godine, Balkan a posebno Bosna i Hercegovina se često spominju kao moguće uporište terorista, njihova baza za podršku i mjesto za pridobivanje novih sljedbenika. Ove tvrdnje nalaze uporište u činjenici da u BiH živi oko 40 posto muslimana i da su u BiH tokom posljednjeg rata boravili dobrovoljci iz islamskih zemalja i misionari koji su širili radikalnu selefističku ideologiju. Tako da je prisustvo mudžahidina iz islamskih zemalja jedno od glavnih polazišta na kojem se temelje tvrdnje o navodnoj opasnosti BiH po međunarodnu sigurnost.

„Većina mudžahedina su došli s dobrim namjerama da pomognu Bosni i Hercegovini. Tih ljudi je bilo 600 ili 700. Može se reći da su dobrovoljci iz islamskih zemalja u početku dolazili na svoju ruku i da nisu bili regrutirani, u svakom slučaju ne od nekoga iz BiH. Bili su to Arapi koji su se borili u Afganistanu, porijeklom iz Egipta, Saudijske Arabije, Alžira i Jemena. Vidjeli su u medijskim izvještajima što se događalo u Bosni i vjerovali su da se radi o

genocidu nad tamošnjim muslimanima i da je to povod za novi džihad. Međutim, njihovo prisustvo je štetilo imidžu BiH.“ (Azinović, 2007, 43)

Mudžahedini su, kako u ratu, tako i nakon rata, propagirali i širili vehabizam, što je imalo određen ideološki uticaj na bosanske muslimane. Osim klasične vjerske poduke, strani mudžahedini i dobrotvorne organizacije iz islamskih zemalja, koje su dobrim dijelom finansirale njihov boravak u BiH, svoje su tumačenje islama širili i na druge načine. Vehabijski ideolozi su isticali da muslimani u Bosni i Hercegovini ne žive autentični islam, te da su autentični islam upoznali tek njihovim dolaskom. Oni su nastojali „očistiti islam“, a to znači očistiti islam od svih onih primjesa koje je u njega donijela lokalna kultura ili uticaj drugih naroda sa kojima muslimani u tom području dijele brojne običaje. Svojim izjavama i djelovanjem vehabijski ideolozi su ugrozili elementarna prava bosanskih muslimana koji baštine višestoljetnu islamsku tradiciju i prepoznatljive forme islamskog izražavanja u Bosni i Hercegovini. Naime, sljedbenici vehabizma imaju pravo na vlastitu viziju islama, ali u svakom slučaju nemaju pravo uznemiravati druge vjernike koji ne misle kao oni niti imaju pravo nametati svoju viziju o izvornome islamu.

Ideološki utjecaj koji su arapski dobrovoljci ostvarili u BiH nadilazi njihovu vojnu ulogu tokom rata u BiH. Naime, dobrovoljci i misionari iz islamskih zemalja bili su uvjereni da su muslimani u BiH bili dovedeni u poziciju da se bore za opstanak upravo zbog toga što su napustili temelje svoje vjere. Dakle, kod njih nema uopšte nikakve razlike između vjerskog identiteta i ovozemaljskog statusa. I oni su nastojali da uvjere bosanske muslimane da će jedino povratkom u vjeru dobiti snagu potrebnu za opstanak. Naime, njihovo uvjerenje je u potpunosti bilo da je snaga u vjeri, a ne u oružju, i oni su bosanske muslimane nastojali vratiti u vjeru, kako bi ojačali i borili se. BiH je u određenom trenutku u povijesti poslužila kao poziv za globalnu mobilizaciju i buđenje muslimana, baš kao što su to kasnije bili ratovi u Afganistanu i Iraku ili instrumentalizirani prosvjedi protiv objavljivanja karikatura Poslanika Muhammeda u danskim novinama. Na svim ovim primjerima nastojalo se dokazati da su muslimani na udaru zato što su odstupili od prave vjere, prihvatili novine što ih je donio modernitet i podlegli izazovu zapadnjačkog koncepta političke slobode, ljudskih prava i potrošačkog društva.

8.1. Radikalizacija i odlazak na ratište u Siriju državljana BiH

Vehabizam već desetljećima nastoji prerasti u globalni pokret i utisnuti se u tradicionalne muslimanske zajednice u kriznim žarištima poput Kašmira, Palestina, BiH, Kosova, Čečenije i Iraka. Ugroženi narodi u tim područjima, čiji je glavni uzrok patnje često i sama činjenica da su muslimani, skloniji su prihvatiti ovo tumačenje islama. U sredinama gdje je društvena i ekonomska struktura razorene sukobima, kolonijalizmom i siromaštvom, kruto određeni vrijednosni sistem, koji nudi ovaj ideološki koncept, često postaje jedino pribježište, ulijeva snagu i daje nadu. Žrtve tako postaju lagan plijen. (Azinović, 2007,59)

Dolazak arapskih mudžahedina u Bosnu i Hercegovinu tokom posljednjeg rata, presudno je utjecalo na prodor i širenje vehabijskih ideja u ovoj zemlji. Prijemu bosanskih mladića u mudžahedinske formacije po pravilu je prethodila vjerska poduka, koju su izvodili ideološki autoriteti odreda El- Mudžahid.

Nakon završetka rata i odlaska većine stranih mudžahedina iz Bosne i Hercegovine, pripadnici vehabijskog pokreta, bh. državljani, formiraju zatvorene zajednice, poput onih u Gornjoj Maoči ili Ošvama. Vođe i ideološki autoriteti pomenutih zajednica (Nusret Imamović, Bilal Bosnić) nastavljaju sa propagiranjem radikalnog vehabizma, kao i vrbovanjem novih pristalica koji se nastanju u tim zajednicama. Bitno je naglasiti da pripadnici ovih zajednica nisu priznavali zakone BiH.

Početak rata u Siriji 2011. godine, vođe pomenutih zajednica počeli su sa intenzivnom kampanjom i vrbovanjem bh. državljana u cilju odlaska na ratište u Siriji. Ubrzo nakon odlaska u Siriju i priključenju organizaciji „Al-Nusra front” (ogranak Al-Kaide) najvećeg ideološkog autoriteta među pripadnicima radikalnog vehabijskog pokreta u BiH, Nusreta Imamovića, povećava se broj odlazaka bh. državljana na ratište u Siriju.

„Istraživanjem nije bilo moguće utvrditi postojanje jednog tipičnog ili dominantnog oblika ideološke radikalizacije koja prethodi odlasku na ratišta u Siriju. Na temelju uvida u otvorene i dio povjerljivih izvora moguće je zaključiti da proces radikalizacije provode ili nadgledaju lokalni ili "putujući autoriteti", te da su odlascima u Siriju, u nekim slučajevima, prethodile ubrzane radikalizacije, uglavnom mlađih, otuđenih i često dezorijentiranih osoba, moguće s narušenim mentalnim zdravljem. Takvim ideološkim preobraćenjima u nekim je slučajevima prethodio alternativni zdravstveni tretman nekog psihičkog poremećaja, a koji po pravilu izvodi osoba koja se u svojoj zajednici smatra univerzalnim autoritetom i kojoj sljedbenici

nerijetko povjeravaju vlastite živote. Uticaj takvih autoriteta na proces radikalizacije čini se važnim, ali je bez izravnog uvida u psihosocijalne karakteristike osoba koje prolaze kroz takvu interakciju, pojedinačno ili okupljene u kongregacijama, teško utvrditi koliko je on presudan u formiranju odluke za dolazak u rat.“ (Azinović, Jusić, 2016, 49)

Kada je riječ o procesu ideološke mobilizacije za odlaske na ratišta u Siriju, većina autora se slažu sa tvrdnjom kako se pojedinci i skupine ne radikaliziraju u vezi s nepravdom kojoj su neposredno izloženi u matičnoj sredini, nego u vezi s percepcijom patnje i stradanja šire, globalne zajednice, koju doživljavaju kao svoju. Općenito, kod većine prevladava percepcija da je napadnuti islam i da je njihova dužnost braniti ga. Poruke lokalnih ideoloških autoriteta, kao i one koje stižu s ratišta, uglavnom služe za ohrabrenje i poziv za obračun s njenim neprijateljima kako bi se odbranila šira zajednica.

Istraživanja su pokazala da se radikalizacija, osobito među mlađim osobama, odvija uz pomoć vanjskih faktora, prvenstveno interneta i društvenih mreža. U komunikacijskom smislu, zahvaljujući novim tehnologijama, sudionici rata u Siriji i Iraku neprestano su u izravnom kontaktu s potencijalnom, globalnom bazom za vrbovanje novih boraca. „Virtuelni promet u oba smjera je intenzivan i gotovo nemoguć za pratiti. Prema nekim procjenama, samo unutar ISIL-a početkom 2015. godine bilo je oko 25.000 registriranih Twitter adresa s kojih je sedmično u prosjeku, poslano oko 200.000 poruka. Takva komunikacija između fronte i populacijske baze pogodna za radikalizaciju i vrbovanje bez presedana je u povijesti. Zbog toga većina sigurnosnih agencija još uvijek nije ni tehnološki ni stručno osposobljena pratiti i analizirati ovaj proces. Bosna i Hercegovina po tome ne predstavlja poseban izuzetak.“ (Azinović, Jusić, 2016, 50)

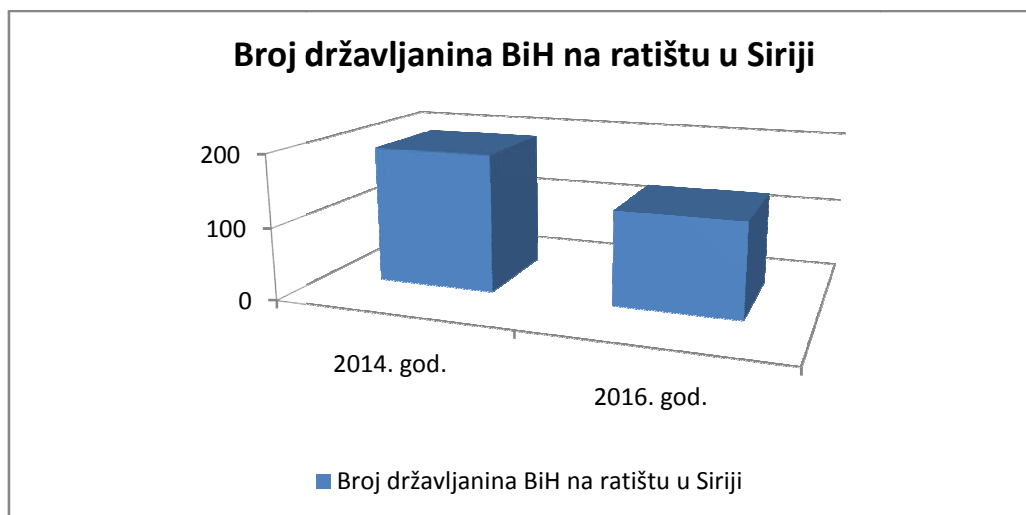
Motivi za odlazak u Siriju su višestruki. Kao i u svakoj religijskoj i društvenoj zajednici tako i među muslimanima vlada izražen osjećaj pripadnosti zajednici, bila ona na lokalnoj razini ili na globalnoj razini. Dobrovoljci koji odlaze u Siriju da se bore pozivaju se upravo na klasične fetve i stavove uleme koja ih obavezuje kao vjernike da urade sve što je u njihovoj moći da odagnaju nepravdu i nasilje prema muslimanskim civilima.

Kada se radi o državljanima BiH u Siriji, neizostavan je i socijalno-ekonomski aspekt, koji je olakšao donošenje odluke o odlasku. Naime, znatan dio ovih osoba dolazi s geografskih, društvenih i ekonomskih margina i postaju oruđa političke manipulacije.

„U policijskim bilješkama za neke od njih stoji da su "bezstalnih izvora prihoda, bave se prodajom plastičnih predmeta, sitnih kućanskih potrepština, preporodajom cigareta i švercom deviza." Osim rijetkih izuzetaka, većina ih uglavnom ima samo završenu osnovnu školu, ne posjeduje radne vještine ni iskustvo, živi u trošnim kućama, često daleko od bilo kakvog puta i pod istim krovom s još barem dvije generacije svojih srodnika. Odlaskom u Siriju otvorila se mogućnost da praktično za nekoliko sedmica ostvare ono za što bi im u Bosni i Hercegovini trebalo desetak i više godina – da imaju vlastiti dom.“ (Azinović, Jusić, 2016, 48)

Rezultati istraživanja ukazuju na to da je u razdoblju od proljeća 2012. godine⁹ do kraja 2014. godine na ratište u Siriju otišlo ukupno 156 muškaraca, državljanina BiH. Od ljeta 2013. godine, kada je registriran prvi odlazak (17.juna 2013.god.) u Siriju počinju putovati i državljanke BiH. Do kraja 2014. godine registrirani su odlasci 36 žena. Uporedo s pojavom odlazaka žena, registrirani su i odlasci djece, obično u pratnji jednog ili oba roditelja. Do kraja 2014. godine na taj način je BiH napustilo najmanje 25 djece. Na temelju ovih podataka moguće je zaključiti da su od proljeća 2012. godine do kraja 2014. godine u Siriju otišla 192 odrasla državljanina BiH, i najmanje 25 djece.

Slika 1. Trend pada odlaska bh državljanina na ratišta u Siriju

Tokom 2015. godine smanjen je broj odlazaka građana iz BiH na ratište u Siriju. Početkom 2016. godine taj trend je gotovo potpuno zaustavljen. Ministarstvo sigurnosti BiH objavilo je početkom marta 2016.godine da trenutačno na području Sirije ratuje oko 130 državljanina BiH. Oko 45 osoba je poginulo na ratištu, a oko 50 osoba se vratilo u BiH.

⁹Prvi registrirani odlazak 25.marta 2012. godine

Međutim i pored navedenih podataka, bitno je istaći da iako je u protekle tri godine uloženo dosta napora da se utvrdi broj osoba koje su bile ili su još uvijek na ratištima u Siriji i Iraku, zbog niza razloga, stvaran broj takvih osoba iz BiH, nije moguće precizno utvrditi. Takve procjene bi bilo bolje uzimati sa rezervom i shvatiti ih više kao alat za potpunije razumijevanje problema.

„Učestalost odlazaka i vrsta angažmana bosanskohercegovačkih državljana u Siriji su se vremenom mijenjali. Dok su prvi pojedinačni odlasci bili motivirani gotovo isključivo humanitarnim aktivizmom, tokom 2013. godine, broj odlazaka iz Bosne i Hercegovine se povećao, a uporedo s tim mijenjale su se i uloge koje su bosanskohercegovački državljani preuzimali u Siriji. Nakon humanitaraca, počele su dolaziti osobe koje su držale vjersku poduku pripadnicima različitih vojnih formacija koje su se borile unutar tada još široke koalicije protiv režima Bashara al-Assada. Među državljanima Bosne i Hercegovine koji su u to vrijeme stizali u Siriju bilo je i osoba s vojnim znanjima i ratnim iskustvom, a posebno traženi bili su veterani koji su dobro poznavali protuoklopno oružje i znali njime rukovati.“ (Azinović, Jusić, 2016, 37)

Najveći broj dobrovoljaca iz BiH dolazi iz rubnih dijelova većih gradova, naročito oko Sarajeva i Zenice. Više od 60 posto tih osoba duže su ili kraće živjele u selefijskim zajednicama (poput Gornje Maoče), posjećivale ih ili održavale veze sa stanovnicima tih naselja.

Ključno pitanje vezano za istraživanje pojave odlazaka na ratišta u Siriju vezano je za procjenu opasnosti koju predstavljaju povratnici – ratni veterani koji su potencijalno dodatno ideološki radikalizirani, uvezani sa istomišljenicima iz regije i drugih dijelova svijeta i spremni za angažiranje u aktima nasilja i terorizma u matičnim sredinama. Naime, ovaj strah od moguće uloge povratnika nije bezraložan jer su dosadašnja istraživanja utvrdila da su počinitelji i planeri značajnog broja terorističkih napada u posljednjih nekoliko godina upravo veterani iz ranijih sukoba.

„Masovni odlasci građana iz velikog boja zemalja na ratišta u Siriju i Irak, te strah da bi se po povratku u matične sredine oni mogli angažirati za vrbovanje, pripremanje ili počinjenje akata nasilja, uključujući terorizam, potakli su Ujedinjenje narode da nalože članicama da osposobe svoje pravne i pravosudne sisteme za progon i kažnjavanje ovakvih osoba. Takva obaveza određena je Rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a 2178 od 24. septembra 2014. godine. A pored ovog međunarodnog napora za stvaranje pravnog okvira za represiju i prevenciju

odlazaka na strana ratišta, države koje su više izložene ovoj pojavi, nastoje je samostalno sankcionirati.“ (Azinović, Jusić, 2016, 54)

Pored dobrovoljaca iz islamskih zemalja, bitno je naglasiti da je u BiH postojao i određen broj dobrovoljaca iz Rusije koji su se borili u redovima Vojske Republike Srpske. Jedan od prvih koji su ozbiljno tretirali tematiku ruskih dobrovoljaca u ratu u BiH jest Andrej Sarov, ruski novinar, koji je objavio knjigu "Nakon kisa", u kojoj se jedno poglavlje odnosi na sudjelovanje ruskih dobrovoljaca u redovima srpske vojske tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992.-1995. godine.

Prema dostupnim podacima, oko 700 Rusa učestvovalo je u ratu u BiH u redovima Vojske Republike Srpske, a neki su od njih, 2014. godine, učestvovali u pobuni i ratu u Ukrajini, gdje su dovodili svoje bivše saborce iz BiH i Srbije. Ruski dobrovoljci su ratovali u jedinicama koje u sastavu nisu imale više od 10 do 25 vojnika organiziranih po nacionalnom principu. Jedan od najpoznatijih odreda sačinjen od ruskih dobrovoljaca je odred "Carski vukovi". Pojavili su se u Bosni krajem 1992. godine i ratovali su uglavnom na trebinjskom, višegradskom i sarajevskom ratistu.

„ Prema nezvaničnim informacijama, 40 ruskih dobrovoljaca je poginulo tokom rata u BiH. Dvije decenije kasnije, onako kako su ruski dobrovoljci dolazili u BiH, na isti je način dvadeset osoba iz Republike Srpske otišlo ratovati u Ukrajinu. Najviše srpskih dobrovoljaca iz BiH u Ukrajinu odlazilo je iz Bileće, no, bilo je među njima i osoba iz Doboja, Laktaša, Banje Luke, Teslića i Brčkog. Svi su ratovali u Ukrajini dok su u isto vrijeme tvrdili da rade za građevinske firme u Rusiji. Odredi dobrovoljaca iz BiH i Srbije ratovali su u istočnom dijelu Ukrajine. U tu su zemlju odlazili preko Beograda, gdje su dobijali avionske karte za Moskvu. Iz Moskve su organiziranim transportima odlazili na ukrajinsku granicu, gdje su ih dočekivali kozaci i smještali u kampove za obuku.“ (Hasić, N. (2017):Ruski dobrovoljci koji su ratovali oko Višegrada predvodili su pobunu u Ukrajini, 03.02.2018)

Ono što novinar Andrej Sarov ističe jest činjenica da su proces slanja ruskih dobrovoljaca na ratišta u Bosnu i Hercegovinu uveliko bili umješani i ruski političari. Ono što je paradoksalno jeste da takvi dobrovoljci - za razliku od islamskih - nisu uznemiravani, protjerivani i na svakom koraku nazivani teroristima.

Nakon obnavljanja sukoba u Ukrajini 2017. godine, ukrajinske vlasti su objavile da u sukobima u istočnoj Ukrajini, grad Danbas, trenutno učestvuje oko 103 osobe iz Srbije i Republike Srpske.

Tako da je Bosna i Hercegovina 2014. godine uvela dopune Kaznenog zakona članom 162b (*protuzakonito formiranje i pridruživanje stranim paravojnim ili parapolicijskim formacijama*) kojim se sankcioniraju osobe koje organiziraju, rukovode, obučavaju, opremaju ili mobiliziraju pojedince ili skupine ljudi da se pridruže stranoj vojnoj, paravojnoj ili parapolicijskoj formaciji koja djeluje izvan BiH.

Međutim, za razliku od drugih država, koje su u međuvremenu razvile i počele primjenjivati programe za prevenciju i odvratanje od odlaska na strana ratišta, Bosna i Hercegovina na tom planu nema nikakvu osmišljenu i vidljivu strategiju. Bez toga, zakonsko sankcionisanje i represija ne samo da neće biti dovoljne nego mogu i biti i kontraproduktivne. U tom kontekstu, potrebno je angažovanje svih struktura društva, od porodice, škole, medija, akademske zajednice, vjerskih institucija i organizacija civilnog društva.

9.0. KRITIČKI DISKURS O GENEZI TERORIZMA

Kao oblik političkog nasilja, terorizam vjerovatno postoji onoliko dugo koliko i organizirane forme ljudskog društva. Iako sam termin potječe s kraja 18. stoljeća, u aktivnostima mnogih skupina i pojedinaca iz prošlosti moguće je prepoznati teroristički modus operandi. Filozofi i teolozi od davnina su se bavili pitanjima opravdanosti ubijanja političkog protivnika. U trećem poglavlju dat je povijesni pregled razvoja terorizma smatrajući da se sam pojam terorizma najbolje može razumjeti ukoliko ga sagledavamo u okvirima vremena i prostora u kojem se događa. Dakle, već smo konstatirali da je kroz povijest postojalo nekoliko faza terorizma, a faza u kojoj je terorizam danas, i koji je, između ostalog, i u središtu ovog rada jeste faza savremenog terorizma.

Khan u djelu „A Legal theory of international terrorism“ tvrdi da je međunarodni terorizam politički poremećaj koji je prerastao u štetu međunarodnog pravnog sistema. Politički poremećaj je poput neke bolesti, što zapravo znači da se politički poremećaj dodatno pogoršava ukoliko se uspostavi pogrešna dijagnoza. Takva je situacija sa međunarodnim terorizmom. Prvo, međunarodna zajednica nije uspjela ispravno dijagnosticirati i propisati odgovarajući tretman za međunarodni terorizam. Drugo, problem terorizma se dalje

komplikuje kada neke države preduzimaju pojedinačne jednostrane akcije i primjenjuju upitan tretman za suzbijanje ovog poremećaja.

Khan tretira terorizam kao politički poremećaj u čijoj srži leži „oštećena grupa“ i predlaže novi dijagnostički pristup za razotkrivanje međunarodnog terorizma. Navodi primjer, afganistanskih izbjeglica u Južnoj Aziji, Palestinaca na Bliskom istoku, i tzv. "kontra" pobunjenika u Centralnoj Americi kao oštećene grupe. Khan ne sugerira da su politički zahtjevi svih oštećenih skupina nužno legitimni, ali članovi ovih grupa dijele percepciju da im je nanesena šteta i da su njihove pritužbe zanemarene. „Iako teroristička aktivnost proizilazi iz postojanja nezadovoljne grupe, teroristički fenomen može uključivati i članove međunarodne zajednice. Ovi članovi mogu biti podijeljeni u dvije kategorije: „podržavajuće“ države i „nepodržavajuće“ države. „Podržavajuće“ države stoje iza oštećene grupe i podržavaju njihove političke ciljeve, dok se „nepodržavajuće“ države suprotstavljaju grupi i njenim ciljevima. Ovo razdvajanje između članova međunarodne zajednice čini problem složenijim i otežava pronalazak mirnog rješenja za navedeni politički poremećaj.“ (Khan, 1987, 945)

Ova konfliktna karakterizacija nasilja je posebna osobina savremene međunarodne politike. Različite države koriste različite terminologije da opišu iste akte i aktere nasilja. Zapravo, u istoj državi može se koristiti razlika u terminologiji sličnih djela nasilja različitih oštećenih grupa, opisujući jednu kao legitimnu oružanu borbu, a drugu kao terorističku aktivnost. Takva različita karakterizacija nasilja je neka vrsta psihološkog rata između „podržavajućih“ i „nepodržavajućih“ država. „Etikete postaju oružje za uticaj, i njima se često manipuliše, domaćim i međunarodnim javnim mišljenjem. A ako je država uspjela ostvariti taj cilj, onda je dobila veliku bitku u tekućem ratu.“ (Ibid, 948)

Danas je teško razgraničiti pojavu terorizma i antiterorizma jer se prvo označava nasiljem, dok se drugo označava kao borba za sigurnost i demokratiju. Evidentno je da obje forme u sebi sadrže nasilje. Jednodimenzionalna percepcija koju mediji plasiraju javnom mnijenju izgrađuje deformisanu sliku o tome da je gotovo svaki teroristički akt povezan s Bliskim Istokom i islamskom vjerom. Ovaj unaprijed projektovan, ostrašćen i medijskispinovan pristup ovom fenomenu ne pomaže u smirivanju sukoba i međusobnih optuživanja, a pogotovo ne smanjuje intenzitet terorističkih napada, koji u zadnjih petnaestak godina (od napada 11. septembra 2001.) doživljavaju stalnu ekspanziju.

Do ekstremnih i radikalnih interpretacija islama dolazi nakon pojave i snaženja pokreta poznatog kao Vehabizam. Vehabizam je konzervativni pokret u islamu koji se utemeljio krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Hamid Algar u knjizi „Vehabizam: kritički osvrt“ ističe

da u izuzetno dugoj i bogatoj povijesti islamske misli vehabizam ne zauzima posebno važno mjesto. Intelktualno beznačajan, vehabijski pokret imao je povoljnu okolnost pojaviti se na Arabijskom poluotoku, u geografskom žarištu muslimanskog svijeta, što je utjecalo na njegovu percepciju u očima muslimana širom svijeta. Zatim, njegovi saudijski zaštitnici u 20. stoljeću stekli su ogromno naftno bogatstvo koje su dijelom koristili za širenje vehabizma u svijetu. Bez ova dva faktora, ističe Algar, vehabizam je mogao lahko ostati u povijesti kao sporedno i kratkotrajno sektaško gibanje.

Takozvani „islamski“ terorizam se preko redukcionističkih ideja ipokreta instrumentalizira od strane grupa i pojedinaca, često i od velikih sila. Islam koji u doslovnom prevodu znači mir, u svojoj esenciji nikada nije prihvatao radikalne ideje i pokrete, tako da, terorizam nema veze izvornim islamskim učenjem, ali itekako ima veze sa zloupotrebom islama i islamske tradicije zarad promocije jedne ideologije.

„Radikalizacija je veoma često povezana s sindromom uvjerenja o trenutnoj situaciji i njenoj povijesti: mi smo posebna ili izabrana grupa kojoj je učinjena nepravda, niko drugi ne brine o nama ili ne želi nam pomoći (nepovjerenje), a naša skupina je u opasnosti od izumiranja (ranjivosti). Ono što je evidentno jeste da aktivisti osjećaju više tuge i poniženja sa grupnim neuspjehom, više radosti i ponosa sa grupnim uspjehom. Ti su osjećaji izraz grupne identifikacije: briga o tome što se događa u grupi, osobito u odnosima s drugim skupinama.“ (McCauley, Moskalenko, 2008, 417)

Uzmimo za primjer ličnost Andersa Breivika, norveškog teroriste, koji je 2011. godine u Norveškoj usmrtio 77 nevinih ljudi. Breivik je napadom navodno nastojao “probuditi” Norvešku koju smatra ugroženom “multikulturalizmom” i “muslimanskom invazijom”. Nakon masovnog ubistva 77 nevinih ljudi koje je počinjeno u ime ekstremističkih ideja etnički čiste Norveške, evropska javnost ostala je zatečena. Šok nije uslijedio samo zbog tragedije, nego još više zbog toga što je Breivik pripadao društvu koje je napao.

Prvi komentari taj su teroristički napad pripisali „islamističkom“ terorizmu. Kad se pokazalo da to nisu počinili islamistički teroristi, nego Norvežanin koji dolazi iz miljea ekstremne antimuslimanske desnice, pojedini analitičari su izjavili da iza tog zločina „nema nikakve ideologije“. Međutim, zar se uopće mogu ciljano ubijati pripadnici bilo koje političke stranke, a da zločinca ne pokreće i neki ideološki motiv i da nije obuzet mržnjom prema onima koje doživljava kao izdajice svog naroda? Radilo se, kako je to utvrdila norveška policija, o činu teroriste *usamljenog vuka*, ali koji je nedvojbeno bio potaknut govorom mržnje. Naime,

potpuno je jasno da svaki terorist mora naći političko-medijsku okolinu koja će njegov zločin smatrati legitimnom odbranom nacije, vjere, rase ili klase. Teroristu ponajprije pokreće ideja izvršavanja višeg cilja, misije, koja će mu u očima ideoloških istomišljenika donijeti status heroja. Breivik je tu podršku našao u krugovima neofašista, koji skriveni u anonimnosti internetskih mreža šire ideologiju mržnje.

Prije napada, Breivik je na internetu objavio Manifest na 1.518 strana pod nazivom „2083 - Evropska deklaracija nezavisnosti“, u kojoj izlaže svoje poglede na svijet u kojem detaljno obrazlaže svoje ideološke poglede, divljenje prema nacistima, otvorenu islamofobiju i gađenje prema multikulturalnosti. „Manifest“ predstavlja kombinaciju dnevnika, političkog traktata i uputstva za pravljenje eksplozivnih naprava.

"Ideologija koja je preuzela Zapadnu Europu najčešće se naziva "politička ispravnost." Neki ljudi to vide kao šalu. Nije. Smrtno je ozbiljno..Nastoje se mijenjati sva pravila, formalna i neformalna, koja regulišu odnose među ljudi i institucija. Želi se promijeniti ponašanje, misli, čak i riječi koje koristimo. Tko god kontrolira jezik, kontrolira i misli...Zapadnom Evropom dominira izvanzemaljski sistem uvjerenja, stavova i vrijednosti što se označava kao "politička ispravnosti.."(2083 A European Declaration Independence by Andrew Berwick, London, 2011, dostupno:<http://www.deism.com/images/breivik-manifesto-2011.pdf>, 18.01.2018)

Pojedini psiholozi i analitičari su tvrdili da tako užasan masakr može biti djelo samo ludaka. Međutim, da li je masovno ubistvo nužno obilježje mentalnog poremećaja. Teroristi, gledano uopšteno, takođe čine masovna ubistva, što uključuje žene i djecu, ali niko njih ne proglašava ludacima ili mentalno poremećenima. Razlog leži u tome što iza sebe imaju smišljenu ideologiju, jasno i svjesno postavljene ciljeve, kao i metode da se ti ciljevi ostvare. Manifest je očigledno djelo čovjeka koji je to radio pri punoj svijesti i sa jasnim rasuđivanjem. Potpuno je jasno da iza svega toga ne stoji mentalno poremećena ličnost, nego prilično proračunat i svjestan um.

Zaključci iz „Manifesta“ su usko vezani za niz međusobno isprepletenih procesa poput dugotrajne krize zapadnoevropskih društava koja nemaju načina da riješe određena socijalna pitanja, ekonomska kriza na Zapadu koja uveliko omogućuje rast isplanirane islamofobije te šezdesetogodišnja kriza na Bliskom istoku. Slučaj Breivika nam ukazuje i na novu opasnost koja prijeteći od tzv. internet-kulture, kojom se, uz sva dobra koja je internet donio, šire

poluznanja, vjerski fanatizam i politički ekstremizam, te razara ili “oslobađa” privatnost. Anders Breivik je produkt upravo takve kulture.

Teroristički fenomen predstavlja surogatni rat između država koje podržavaju određenu oštećenu skupinu i onih država koje ih ne podržavaju. Naime, države koje podržavaju političke zahtjeve oštećene grupe, često im pružaju i finansijsku i vojnu infrastrukturu time podržavaju nasilje. Neke od takvih država čak dozvoljavaju oštećenoj grupi da koristi svoju teritoriju za postavljanje kampova u kojima su radikalni članovi regrutovani, obučeni i naoružani da bi obavljali djela nasilja. Ove države takođe pružaju pravnu zaštitu počiniteljima nasilja unutar svojih državnih granica. Njihova aktivna podrška određenoj oštećenoj grupi često je zasnovana na njihovim nacionalnim, ideološkim ili geopolitičkim interesima.

„ Podjela međunarodne zajednice u „podržavajuće“ i „nepodržavajuće“ države je složenija nego što se čini. Svaka država brani svoje odgovore na nasilje različitih grupa iz sopstvene nacionalne perspektive. Ovaj dvostruki pristup prema terorizmu odražava se na definiciju terorizma i narušava uredno funkcionisanje međunarodnog sistema.“ (Khan,1987, 953)

Bez obzira na nepostojanje jedinstvenih definicija i stavova po pitanju ovog fenomena, terorizam kao antihumanistički pristup borbe, mora biti osuđen od svih nacija i svih grupa unutar nacija, kako bi se protagonisti istog delegitimizirali. Terorizam nema mjesta niti u jednoj religiji i ona nikako nije mogla usmjeravati pojedince ili grupe ka nasilnom djelovanju. Bez obzira na sve mjere, organizovano i sistemsko pristupanje borbi protiv terorizma, ovaj fenomen će i dalje imati stalni trend rasta. Sa jedne strane, terorizam će biti jedino sredstvo borbe slabih, a s druge strane terorizam će predstavljati instrument u rukama velikih sila.

**Dvadeset najaktivnijih terorističkih organizacija;
Učestalost i postotak napada u odnosu na ukupni broj, 1970. – 2006.**

	TERORISTIČKA ORGANIZACIJA	Učestalost	Postotak u ukupnom terorizmu
1.	Put sunca - <i>Sendero Luminoso</i>	2817	3.61 %
2.	Baskijska domovina i sloboda - <i>Euskadi Ta Askatasuna (ETA)</i>	1378	1.77 %
3.	Nacionalni front za oslobođenje Farabundo Marti - <i>Frente Farabundo Marti para la Liberacion Nacional (FMLN)</i>	1249	1.60 %
4.	Irska republikanska armija- <i>Irish Republican Army (IRA)</i>	1165	1.49 %
5.	Revolucionarne oružane snage Kolumbije- <i>Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia (FARC)</i>	1066	1.37 %
6.	Kolumbijska nacionalna oslobodilačka vojska - <i>Ejercito de Liberacion Nacional (ELN)</i>	784	1.01 %
7.	Hamas - <i>Harakat al Muqawama al Islamiyya</i>	608	0.78 %
8.	Oslobodilački tigrovi tamilske domovine - <i>Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE)</i>	569	0.73 %
9.	Domoljubni front Manuel Rodriguez (Čile) - <i>Frente Patriotico Manuel Rodriguez (FPMR)</i>	568	0.73 %
10.	Kurdska radnička stranka - <i>Partiya Karkeren Kurdistan (PKK)</i>	535	0.69 %
11.	Nova narodna vojska (Filipini) - <i>New People's Army (NPA)</i>	472	0.61 %
12.	Nacionalni front za oslobođenje Korzike - <i>Fronte di Liberazione Naziunale Corsu (FLNC)</i>	455	0.58 %
13.	Talibanski pokret - <i>Taliban</i>	438	0.56 %
14.	Revolucionarni pokret Tupac Amaru - <i>Movimento Revolucionario Tupac Amaru (MRTA)</i>	412	0.53 %
15.	Nepalska komunistička partija - <i>Communist Party of Nepal-Maoists (CPN-M)</i>	403	0.52 %
16.	Pokret 19. travnja - <i>Movement of April 19 (M-19)</i>	321	0.41 %
17.	Nikaragvanske demokratske snage - <i>Fuerza Democratica Nicaraguense (FDN)</i>	287	0.37 %
18.	Narodni oslobodilački front (Sri Lanka) - <i>Janatha Vimukthi Peramuna (JVP)</i>	274	0.35%
19.	Pokret revolucionarne ljevice (Čile) - <i>Movimento de Izquierda Revolucionaria (MIR)</i>	257	0.33%
20.	al-Fatah (ar. pobjeda) ili Pokret za oslobođenje Palestine - <i>Harakat al-Tahrir al-Vatanijja al-Filistinija</i>	243	0.31%

Izvor: Dugan L., LaFree G., Cragin K., Kasupski A.; Building and analyzing a comprehensive open source data base on global terrorist events; March 2008, dostupno:<http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/223287.pdf>, preuzeto:11.04.2018.

10.0. ZAKLJUČAK

Svjedoci smo niza tragičnih događaja koji se svakodnevno odigravaju i samim time nas nedvosmisleno upozoravaju na potrebu rješavanja ukupnih problema koji se vežu uz terorizam. No, ostaje pitanje da li je terorizam problem koji se može riješiti jednom i zauvijek? Čini se da će terorizam postojati sve dok postoje političke, ekonomske i socijalne nejednakosti i nepravde. Iz tog zatvorenog kruga, suvremeni svijet će teško pronaći izlaz.

Ono što je posebno zabrinjavajuće jeste i činjenica da savremeni svijet nije postigao saglasnost čak ni oko generičkog određenja terorizma. Sve do danas ne postoji jedinstvena općeprihvaćena definicija terorizma, a glavni problem je u različitim političkim interesima. Svaka od država ima svoj odgovor na političko nasilje odnosno terorizam bazira na vlastitim interesima, a ne na kriterijima za njegovo definiranje. Dok su za jedne teroristi zaista teroristi, za druge su borci za slobodu i nacionalni osloboditelji. Upravo su ti različiti, političkim interesima motivirani pogledi na terorizam jedan od izvora moći terorizma. To pokazuje da još uvijek nije postignuta saglasnost na međunarodnom nivou o strategijama suzbijanja terorizma, jednog od najopasnijih ugrožavajućih ali i političkih fenomena našeg doba.

Terorizam predstavlja izraz političke i društvene krize kao i izraz nezadovoljstva sveukupnim političkim, socijalnim, ekonomskim, religijskim i drugim kretanjima. To je upravo i bila hipoteza ovog rada koju smo pokušali dokazati. Naime, većina autora koji su se bavili ovom temom jasno ističu kako je terorizam globalni fenomen za koji se može reći da predstavlja drugu stranu medalje globalizacijskih procesa. U savremenom svijetu, terorizam je postao jedan od oblika borbe protiv novih kolonizatora pri čemu se misli na negativne posljedice globalizacije.

Samuel P. Huntington u djelu „Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka“ konstatuje da je Zapad na vrhuncu moći. On se trudi pokazati da su glavni izvori sukoba između Zapada i drugih civilizacija u očitim razlikama između ekonomske, vojne i energetske moći. Međutim, veoma bitan izvor sukoba u savremenom svijetu je u opiranju nametanja i širenja tipično zapadnih vrijednosti, posebno vrijednosti zapadne političke kulture, što ima odjeka u velikom dijelu nezapadnih civilizacija, koji svaki pokušaj nametanja zapadnog univerzalizma doživljavaju napadom na vlastiti identitet. Huntington naglašava da će se i dalje u budućnosti odvijati sukob između Zapada i ostatka svijeta. Odgovori nezapadnih civilizacija mogu biti izolacija - "pridruživanje većini", ili formiranje saveza nezapadnih civilizacija kontra Zapada -

"čuvajući domaće vrijednosti i ustanove". Osovina sukoba, kako on predviđa, bit će Zapad protiv ostalih, a žarište sukoba u budućnosti bit će "između Zapada i nekolicine islamsko-konfučijanskih zemalja".

Terorizam ugrožava sve značajne resurse savremenog društva: ekonomiju, demokratiju, slobodu i ljudska prava. Terorizam otvara brojna pitanja budućeg života i razvoja društva. Može se reći da međunarodni terorizam podstiče i ubrzani tempo razvoja koji povećava i produbljuje nejednakosti u svijetu, iscrpljuje određene prirodne resurse, stavlja u neokolonijalni položaj i zemlje koje to ranije nisu bile, pretvara njihova tržišta u poligon za svoju robu sumnjivog kvaliteta a zatvara svoja tržišta za njihovu robu. Zahtjev razvijenih privreda i njihovih vlada za slobodnim pristupom svim značajnijim svjetskim tržištima, izvorima energije i drugim resursima iritira pojedine grupe i podstiče da same preduzmu zaštitu svog prostora ne obazirući se na stavove svojih vlada i reakcije u okruženju. Prema tome, ekonomska globalizacija i liberalizacija otvaraju prostor za terorističke reakcije onih koji to doživljavaju kao nepravedan "svjetski poredak". Međutim, pogrešno je misliti da su samo zapadne demokracije i razvijene zemlje ugrožene terorističkim napadima, zapravo su zemlje u razvoju one u kojima teroristički napadi ostavljaju najveće posljedice.

Dovođenje islama u vezu sa terorizmom je pokušaj da se islamu odrekne etička i kulturna, pa i politička legitimacija da govori u ime ljudskih prava i slobode. Takva ideološka konstrukcija ima za cilj da islam, a time i muslimane, dovede u položaj u principu optuženog i već osuđenog faktora savremene društvene situacije i odnosa u svijetu i da ideološki i politički unaprijed blokira svaki vid njihovog samostalnog mišljenja i postupanja. Ova u biti antiislamska kampanja želi da unaprijed spriječi svaki mogući otpor muslimana u svijetu onim snagama koje su ih godinama i stoljećima kontrolirale i iskorištavale njihove prirodne resurse i koje nastoje da takav odnos pretvore u odnos stalne zavisnosti islamskog svijeta od onog svijeta koji je, navodno napredniji, moderniji i koji zbog toga ima prirodno pravo na vođstvo u današnjem svijetu.

Nemogućnost dijela muslimanskog svijeta da iz niza razloga ostvari svoje političke ciljeve miroljubivim sredstvima, izloženost poniženjima i kršenju ljudskih prava značajnog dijela muslimanske populacije, njihova neimaština i bijeda, nezadovoljstvo lošom vladavinom u matičnim državama, osjećaj ugroženosti i nezadovoljstvo globalnim previranjima na međunarodnoj političkoj sceni, čine faktore koji kontinuirano pridonose kadrovskom te funkcionalno-organizacijskom obnavljanju terorističkih organizacija u islamskom svijetu.

Problem savremenog terorizma postaje još teži širenjem sredstava i mogućnosti za masovna razaranja i uništavanja (nuklearne, biološke, hemijske i bakteriološke materije). Uporedo sa globalizacijom ekonomije i tehnologije globalizuje se i terorizam, prelazi granice i mogućnosti pojedinačnih zemalja da ga kontrolišu ili spriječe, on postaje međunarodni prema prostoru i dinamici širenja i djelovanja. Postoje izgledi da će se terorizam, prema broju terorističkih grupa, njihovih ciljeva, sredstava i načina djelovanja, ubrzano širiti u 21. vijeku. Terorizam je danas postao novi oblik moći, ili još preciznije, terorizam je oblik globalne raspodjele moći čija je poluga strah.

Ukupno posmatrano, savremeni terorizam, koji je na sceni od kraja 1960-tih, počeo se posmatrati kao fenomen u 'sivoj zoni' između rata i politike, zoni koja je nepoznata demokratskim uređenjima, zbog čega se liberalne demokracije teško nose s terorizmom.

Savremeni međunarodni terorizam je u stalnom porastu bez obzira na sve organizovanije suprotstavljanje međunarodne zajednice i na mjere koje se preduzimaju radi njegovog suzbijanja. Zahvaljujući činocima koji ga generišu, terorizam se obnavlja i usavršava na sve višem tehnološkom nivou, a efikasnost mu se konstantno povećava

LITERATURA

1. Alispahić, B.(2007), Terorizam: Šta je to?, Sarajevo, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.
2. Azinović, V. (2012), Uvod u studije terorizma, Sarajevo, Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu
3. Azinović, V.(2007), Al-Kaida u BiH: mit ili stvarnost, Sarajevo, Radio slobodna Evropa, Centar za savremenu umjetnost.
4. Azinović,V., Jusić, M. (2016), Novi zov rata u Siriji i bosanskohercegovački kontingent stranih boraca, Sarajevo, Atlantska inicijativa.
5. Bilandžić, M. (2010), Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma, Zagreb, Plejada.
6. Bilig, M. (2009), Banalni nacionalizam, Beograd, Biblioteka XX vijek.
7. Bodrijar, Ž. (2007), Duh terorizma, Beograd, Arhipelag.
8. Chomsky, N. (2004), Gusari i carevi, stari i novi: međunarodni terorizam kakav doista i jest, Zagreb, Izvori.
9. Chomsky, N.(2003), Moć i teror, Zagreb, Naklada Jasenski i Turk,
10. Coady, T., O'Keefe, M. (2004), Terorizam i pravednost, Zagreb, Kruzak.
11. Dimitrijević, V. (1985), Strahovlada, Beograd, Izdavačka radna organizacija Rad.
12. Duraković, N. (2009), Međunarodni odnosi, Sarajevo, DES.
13. Durkheim, E. (1999), Pravila sociološke metode, Zagreb, Naklada Jasenski i Turk.
14. Eagleton, T. (2006), Sveti teror, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk..
15. Filipović, M. (2002), Islam i teror, Sarajevo, El-Kalem.
16. Gayraud, J. F, Senat, D. (2008), Terorizam, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
17. Hobsbaum, E. (2008), Globalizacija, demokratija i terorizam, Beograd, Arhipelag.
18. Huntington S. P.(1997), Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka, Zagreb, Izvori.
19. Kalinić, P. (2003), Teror i terorizam, Zagreb, Naklada Jesenski i Turk.
20. Kulenović, T.(2008), Politički islam, Zagreb,V.B.Z.
21. Marcuse, H.(1989), Čovjek jedne dimenzije, Sarajevo, Veselin Masleša.
22. Mešanović, M. (2009), Hamas-Islamski pokret otpora, Sarajevo, Autor.
23. Ricer, Dž. (2009), Savremena sociološka teorija i njeni klasični koreni, Beograd, Službeni glasnik.
24. Stanković, N. (2014), Terorizam i finansiranje terorizma, Evropski Univerzitet Brčko.
25. Taylor, M., Horgan, J. (2003), Terorizam u budućnosti, Zagreb,Golden marketing.

26. Townshend, C. (2003), Terorizam, Sarajevo, TDK „Šahinpašić“.
27. Veledar, A. (2009), Amerika i teror, Mostar, IC štamparija.
28. Whittaker, D. (2004), Terrorists and terrorism in the contemporary world, New York, Routledge.
29. Afrić, V. (1988), Simbolički interakcionizam, *Revija za sociologiju*, Vol. XIX, br. 1-2, 1-13, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/155654>, preuzeto: 17.04.2018..
30. Bilandžić, M., Grubić, A. (2012), Samoubilački terorizam: strateške i socijetalne dimenzije, *Polemos* 15/2, 53-80; dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/98576>, preuzeto: 12.06.2017.
31. Bilandžić, M. (2008), "Al-Qa'ida: nastanak, struktura i strategija", *Polemos* 11/1, 33-47, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/38252>, preuzeto: 18.06.2017.
32. Brčić, M. (2007), Terorizam i liberalno-demokratska država, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 5-20, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/136131>, preuzeto: 06.05.2017.
33. Berwick, A. "2083 A European Declaration Independence", London, 2011, dostupno na: <http://www.deism.com/images/breivik-manifesto-2011.pdf>, 18.01.2018)
34. Bušljeta Tonković, A. (2014), Suvremeni terorizam-globalna sigurnosna prijetnja i/ili oblik antiglobalizacijskoga djelovanja, *Mostariensia*, 1, 1-2, 277-292, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/134008>, preuzeto: 17.05.2017.
35. Cinoglu, H., Ozeren, S. (2010), Classical Schools of Sociology and Terrorism, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 11, No: 2, 43-60, dostupno na: http://sbd.ogu.edu.tr/makaleler/1488711_2_Makale_3.pdf, preuzeto: 07.10.2017.
36. Cinoglu, H. (2010). Sociological understanding of the relationship between terrorism and religion *International Journal of Human Sciences*, Vol. 7, No:2, pgs.199-209, dostupno: http://www.academia.edu/585141/Sociological_understanding_of_the_relationship_between_terrorism_and_religion, preuzeto: 07.10.2017.
37. Dugan L., LaFree G., Cragin K., Kasupski A. (2008), Building and analyzing a comprehensive open source data base on global terrorist events, dostupno: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/223287.pdf>, preuzeto: 18.04.2018.
38. Jurišić, J., Šapit, M. (2005), Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija, *Politička misao*, Vol. XLII, br. 4, 115–128, dostupno na: hrcak.srce.hr/file/32890, preuzeto: 25.06.2017.

39. Khan, A.(1987), A Legal Theory of International Terrorism, Connecticut Law Review, Vol.19, 945-972, dostupno na: https://works.bepress.com/abu_kashif/68/, preuzeto: 16.09.2017.
40. Krunić, Z.(1999), Terorizam – osnovne karakteristike i principi borbe protiv terorizma, Kriminalističke teme, specijalno izdanje Terorizam, Univerzitet u Sarajevu Fakultet kriminalističkih nauka, 63-71.
41. MacIntyre, A. "Da li je patriotizam vrlina?", u: Kiš, J. (1998), Savremena politička filozofija, Novi Sad, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
42. Marić, S. (2012), "Terorizam kao globalni problem", *Medianali*, Vol.6 ,br.11, 87-103, dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/109161>, preuzeto: 13.05.2017.
43. Markotić, A., Le Duc W.J., Smith, J., Bioterorizam i forenzična mikrobiologija, u: Primorac D., Schanfield,M. (2016), Forenzična analiza DNA, Zagreb, Školska knjiga
44. McCauley,C., Moskalkenko, S. (2008): Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, 20, 415–433, dostupno:<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09546550802073367?needAccess=true>, preuzeto: 22.09.2017.
45. Milić, D. (2010), Bioterorizam i upotreba biološkog oružja, *Revija za bezbednost* 2/10, God. IV, br. 2, Centar za bezbednosne studije Beograd,103-117, dostupno: <http://www.cbs-css.org/revija-za-bezbednost/rb-2010>, preuzeto:02.03.2018.
46. Pastor Periša, I. (2012), Organizacijski oblici suvremenih terorističkih organizacija, *Polemos* 15/2, 139-156, dostupno:<https://www.scribd.com/document/216457354/33-Pastor-Perisa>, preuzeto: 22.05.2017.
47. Primorac, I. (2002), Državni terorizam i protuterorizam, *Politička misao*, Vol XXXIX, br.3, 60-74, dostupno: <http://hrcak.srce.hr/23675>, preuzeto: 10.06.2017.
48. Sprinzak, E. (2001), Samoubilački terorizam, *DANI*, br. 223, dostupno: <https://www.bhdani.ba/portal/arhiva-67-281/223/t22313.shtml>, preuzeto: 26.10.2017.